

Els col·laboradors alcoians del *Diccionari Català-Valencià-
Balear*

Jordi Domènech Vicedo

Treball de final de grau en Llengua i Literatura Catalanes
Universitat Oberta de Catalunya
10 de gener de 2016

Director: Josep Daniel Climent

ÍNDEX

ÍNDEX.....	2
1. INTRODUCCIÓ	3
2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ	4
3. ANTONI MARIA ALCOVER I EL <i>DICCIONARI CATALÀ-VALENCIÀ-BALEAR</i>	4
3.1. Les iniciatives d'Antoni Maria Alcover en favor de la llengua	5
3.2. La recollida de dades lingüístiques: les excursions.....	6
4. LES EXCURSIONS D'ANTONI M. ALCOVER A L'ALCOIÀ: ELS COL-LABORADORS.....	9
4.1. Eixida de 1901. La presa de contacte: Josep Vilaplana Gisbert, Miquel Julià Vilaplana, Francesc d'Assís Sempere, Tomàs Segura Domènech i Joaquim Rovira i Merita.....	9
4.2. Eixida de 1902. Comença el treball: Rigobert Domènech Valls, Remigi Vicedo Sanfelipe i Josep Pérez Vidal.....	15
4.3. Eixida de 1910. Vicedo i els nous col·laboradors: Rafael Canto Llopis i Tomàs Miró Pascual	23
4.4. Eixida de 1921	37
4.5. Fi de la col·laboració alcoiana. Última carta de <i>l'Epistolari</i>	38
5. CONCLUSIONS.....	39
6. BIBLIOGRAFIA.....	41
ANNEX. REPRODUCCIÓ DE LA TRANSCRIPCIÓ DE LA CORRESPONDÈNCIA DELS COL-LABORADORS ALCOIANS EN EL <i>DICCIONARI CATALÀ-VALENCIÀ-BALEAR</i>	

RESUM

Antoni M. Alcover va emprendre la monumental tasca d'inventariar la llengua catalana, que es plasmaria en el *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Per a dur això a efecte va establir una xarxa d'informadors que li enviaven el material lingüístic corresponent a la seua zona o es va desplaçar ell mateix per tot arreu del territori catalanoparlant. El País Valencià va ocupar un lloc fonamental en aquest projecte. La primera eixida filològica d'Alcover, el 1900, ja té com a objectiu l'antic Regne de València. Posteriorment hi va estar també els anys 1901, 1902, 1910, 1918 i 1921. D'aquestes sis excursions, quatre inclogueren la comarca de l'Alcoià, mostra de l'interés que va despertar en ell la llengua i les persones que hi va trobar. Tres són els principals col·laboradors d'Alcover a Alcoi: Remigi Vicedo Sanfelipe, Rafael Cantó Llopis i Tomàs Miró Pascual. Tots tres són persones vinculades a l'església o a la política catòlica, que, a la crida d'Alcover, dirigiran els seus afanys a la llengua i la cultura del seu poble. A més de recopilar una gran quantitat d'informació lingüística, Vicedo arribarà a escriure un estudi de fonètica sobre el valencià, Cantó prendrà part activa en la política regionalista local i Miró serà autor d'una obra poètica reduïda però interessant en català. En el nostre treball hem recopilat abundant informació sobre aquests i altres personatges d'Alcoi i la seua comarca que hi van participar d'una manera o altra en el projecte alcoverià, amb la qual cosa hem constatat l'existència d'un reduït nucli d'estudiosos del valencià, de marcat caràcter conservador, que van treballar per incorporar el lèxic valencià en l'Obra del *Diccionari*.

PARAULES CLAU

Dialectologia, història de la llengua, lexicografia, Diccionari Català-Valencià-Balear, Antoni M. Alcover, Alcoi

1. INTRODUCCIÓ

L'objectiu d'aquest treball és aprofundir en els coneixements actuals sobre els col·laboradors de la comarca de l'Alcoià que van treballar amb Antoni Maria Alcover al llarg del primer terç del segle xx, en el recull de la informació lingüística que havia de conduir a la confecció del *Diccionari Català-Valencià-Balear* i d'una gramàtica de la llengua catalana.

La investigació sobre aquests col·laboradors ens permetrà ampliar informació sobre qui i com eren les persones que van treballar amb Alcover, la qual cosa ens descobrirà bastants aspectes sobre l'obra i la figura del mateix Alcover: els seus mètodes de recerca, les seues opinions polítiques, les seues afinitats i amistats, etc. A més, amb això podrem inserir millor en el seu context històric la tasca de l'anomenat "apòstol de la llengua" i tenir una visió més clara de què va significar dur a terme un projecte com aquest, sobretot a l'àmbit del País Valencià: quines eren les resistències que va haver de vèncer, quina era l'autoconsciència lingüística dels catalanoparlants, els seus prejudicis, etc. També podrem ampliar la llista dels valencians interessats per l'estudi del valencià i pel seu restabliment durant el primer terç del segle xx, que són més nombrosos del que es pot pensar, però que actualment han estat oblidats en gran part. I en el cas de la nostra comarca traurem a la llum una connexió amb la normativització del català poc coneguda fins ara: aquest treball també serà una reivindicació de l'aportació d'Alcoi i Ibi a la tasca del *Diccionari Català-Valencià-Balear*.

Pel que fa al marc en què es mouran els nostres personatges, Alcoi, entre l'últim terç del segle xix i el primer terç del xx, és una de les principals ciutats d'Espanya, en la qual s'ha dut a terme un procés d'industrialització que ha multiplicat la població i alhora ha ocasionat greus problemes d'higiene, pobresa i convivència social. Les protestes obreres són freqüents, fins que el 1873 té lloc la gran revolta del Petroli. Ja des de 1872 la Federació Regional Espanyola de l'AIT (Associació Internacional de Treballadors) suprimeix el consell federal i el substitueix per una comissió anomenada de correspondència i estadística, la seua de la qual s'estableix a Alcoi, que així esdevé l'epicentre del bakunisme espanyol (Cerdà 1980: 102-108). Al mateix temps podem constatar-hi una àmplia mobilització dels sectors catòlics, organitzats en partits i organitzacions socioreligioses. El Círcol Catòlic d'Obrers d'Alcoi, fundat també l'any 1872, és el primer d'Espanya i servirà de model per als posteriors. La seua funció consistia a evitar la descristianització del proletariat, contrarestar el sentit revolucionari de les organitzacions de treballadors basades en el socialisme i l'anarquisme i exercir una efectiva assistència social als obrers, amb una caixa de socors mutus, una cooperativa de consum i una caixa d'estalvis (La Parra 1981: 441-454).

Ibi tenia un caire més rural, amb l'única excepció de la preparació de llanes per als telers alcoians i la recollida de la neu, d'on derivarà la fabricació de gelats. El primer establiment dedicat a la indústria de joguines s'instal·là el 1906. Aquest serà l'àmbit social del qual sorgeixen els col·laboradors alcoians i iberuts d'Alcover. A continuació intentarem exposar l'estat actual de la informació relativa a ells que hem recopilat.

2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

La informació sobre Alcover és molt abundant. Per al nostre propòsit, utilitzarem sobretot els *Dietaris* i el *Bolletí de la Llengua Catalana*, dels quals és autor, posats a disposició dels interessats en la pàgina web que l'Institut d'Estudis Catalans ha dedicat a Antoni Maria Alcover (<http://alcover.iec.cat>). En aquestes obres podem trobar la ressenya personal i detallada de les excursions filològiques, les instruccions que lliurava als corresponsals, l'evolució de la recopilació de material lingüístic, a més d'observacions i comentaris de tota mena sobre lingüística, política, religió, art, geografia, etc. Així mateix, extraurem de l'*Epistolari d'Antoni Maria Alcover*, editat per Maria Pilar Perea i l'Editorial Moll en CD-Rom, la correspondència que els corresponsals d'Alcoi i Ibi mantenien amb mossèn Alcover, i també la d'altres persones que no eren pròpiament ajudants en la tasca filològica però mantenien vincles estrets amb Alcover o amb els col·laboradors.

Hem cercat també informació sobre aquests personatges en la premsa local de l'època, principalment els periòdics *La Defensa* i *Heraldo de Alcoy*, disponibles en línia en les hemeroteques digitals del Ministeri de Cultura i de la Biblioteca Valenciana.

Per tant, la nostra metodologia és de tipus historiogràfic: rescatem informació de fonts primàries i secundàries i l'exposem de manera narrativa i argumentada.

Els corresponsals locals del País Valencià encarregats de recopilar i enviar material lingüístic de la seua zona en alguns casos són personatges coneguts, que duen a terme aquesta funció entre altres activitats socials i culturals. Entre aquests podem citar Carles Salvador, Lluís Fullana, Roc Chabàs... En altres casos ens trobem amb persones sense formació lingüística, que s'acosten a Alcover principalment per afinitat política o religiosa, i un sentiment (de vegades una mica difús) d'estima per la pròpia llengua, que col·laboren recollint material lingüístic sense eixir de l'anonimat. Per això, a pesar de la informació que ens proporciona Alcover, poques vegades podem saber qui eren, què representaven en l'entorn local de l'època i quina va ser la seua trajectòria.

Aquest desconeixement, tant dels col·laboradors mateixos com de la tasca de suport a Alcover que van exercir, està sent esmenat en part per estudis dedicats als corresponsals de zones concretes. Podem citar els casos d'Emili Casanova, que en el seu article pioner de 1997 "L'aportació de la Vall d'Albaida al *Diccionari Català-Valencià-Balear*, a través de la correspondència de Mossèn Alcover (1902-1919)" obri un camí que seguiran estudis com el de Lluís Gimeno Betí sobre Josep Pascual Tirado i l'Obra del *Diccionari* (2000), o sobre la correspondència epistolar d'Alcover amb mossèn Joaquim Garcia Girona (2004). Igualment, Jaume Corbera publica el 2007 un article sobre el informador alacantí Josep M. Macià Llompart. Pep Vila ha escrit sobre les cartes d'Alcover i Moll a Irene Rocas Romaguera (1997) i Maria Pilar Perea ha estudiat la correspondència d'Alcover amb Mateu Obrador (2011) i amb Isidor Macabich (2013).

En aquesta mateixa línia, el propòsit del nostre estudi és esbrinar quines persones van tenir alguna cosa a veure amb Alcover i la seua obra a Alcoi i Ibi, les principals ciutats de la comarca de l'Alcoià.

3. ANTONI MARIA ALCOVER I EL *DICCIONARI CATALÀ-VALENCIÀ-BALEAR*

3.1. Les iniciatives d'Antoni Maria Alcover en favor de la llengua

L'any 1900 Antoni Maria Alcover sent la necessitat de completar el diccionari que el mallorquí Marian Aguiló havia deixat inacabat. Després d'unes quantes reunions amb amics, capellans, seminaristes i intel·lectuals per tal d'estructurar el projecte, s'aprova la *Lletra de convit* el 5 de novembre, que és impresa a principis de 1901 per a ser distribuïda a tots els territoris de la llengua catalana. La *Lletra* explica clarament el seu propòsit:

Volem reunir, fins allà ont nos sia posible, el tresor meravellós, volem fer l'inventari, tot lo complet que sabrem, de la riquesa, de la opulència imponderable, estupenda, que en paraules, frases, adagis, modismes y formes té escampada y espargida la nostra llengua dins els nombrosos monuments escrits del sitgle XI ensá, guardats dins les biblioteques y arxius: riquesa y opulència qui brollen encara rabents, llampants, inestroncables, de la boca dels milenars de milenars de gent qui pobla Catalunya espanyola y Catalunya francesa, les Illes Balears y l'antich reyne de València (Perea 2001: 91).

Això implicava la necessitat d'estudiar també la sintaxi de la llengua. Entre alguns cercles de la intel·lectualitat espanyola hi havia la idea que la sintaxi catalana original s'havia perdut i l'actual era una imitació de la castellana. Alcover reconeixia moltes característiques del català clàssic en el català parlat a les Illes Balears i pensava que un estudi de la sintaxi en tot l'àmbit de la llengua descobriria els trets no castellanitzats d'aquesta (Climent 2009: 28). Per tant, Alcover va considerar la idea de fer un congrés en què s'aplegaren romanistes de tot el món que pogueren resoldre o almenys estudiar qüestions poc conegudes de la sintaxi catalana. Així, el 25 de gener de 1904 anuncia aquesta iniciativa amb una conferència a l'Ateneu Barcelonés. Antoni Rubió i Lluch va proposar que el congrés no es dedicara només a l'estudi de la sintaxi sinó que abastara tots els aspectes de la llengua, com efectivament va ocórrer. Alcover va preparar una circular que es va enviar al febrer de 1905 a particulars, premsa i associacions culturals i polítiques catalanistes, en què els incitava a participar en el congrés, a indicar quins dels temes proposats els semblaven interessants, a encarregar-se d'algun d'aquests temes o a proposar-ne de nous (Corbera 2007: 327).

Bernhard Schädel, professor de filologia en la Universitat de Halle, a qui Alcover havia conegut l'any anterior, contestà a la circular amb distintes propostes no sols sobre com havia de ser el congrés sinó com s'havia d'elaborar un estudi més ampli de la llengua, basat en els estudis dialectals, per a reconstruir el català literari. En la carta del 15 d'octubre de 1905 presenta a Alcover uns suggeriments concrets, entre els quals està la formació dels possibles col·laboradors en el treball dialectològic, mitjançant la publicació del seu *Manual de Fonètica Catalana* (Perea 2001: 92). De fet, Schädel va publicar el 1908 a Alemanya aquest manual, revisat i traduït en part per Alcover. Era la primera obra descriptiva de la pronúncia del català, i pretenia ajudar els corresponsals del *Diccionari*, que en la majoria no tenien cap formació lingüística, a transcriure amb una simbologia fonètica els mots de les diferents varietats del català (Julià-Muné 2008: 184). Veurem com els informadors alcoians tenen aquest llibre ben present.

El Congrés Internacional de la Llengua Catalana es va celebrar finalment del 13 al 18 d'octubre de 1906. La presència valenciana va ser molt reduïda. Només consten 13 valencians inscrits, entre ells, un alcoià, Remigi Vicedo Sanfelipe, un dels protagonistes del

nostre treball. Congressistes honoraris només ho foren Faustí Barberà, Lluís Fullana, Teodor Llorente, Vicent Greus i Vicent Mancho, i d'aquests, només es pot confirmar l'assistència de Llorente, Fullana i Mancho, que van participar-hi activament.

Lluís Fullana va ser l'únic valencià que presentar-hi una comunicació, titulada *Ullada general sobre la morfologia catalana*. Encara que la vàlua d'aquesta aportació va ser qüestionada posteriorment per Schädel, cosa que va doldre molt al franciscà de Benimarfull, "aquest serà el primer estudi fet sobre el català per un autor valencià amb uns plantejaments científics" (Climent 2009: 39).

Vicent Mancho feia de secretari i portaveu de Teodor Llorente, que estava massa impedit físicament per a participar activament en les sessions d'estudi o per a pronunciar els discursos que li havien encomanat, ja que ocupava la presidència honorària de la secció Literària i estava encarregat de participar en els actes d'obertura i cloenda del Congrés. Llorente constituïa una de les principals figures honorífiques de l'esdeveniment, com a patriarca de la Renaixença valenciana, i va assumir aquest paper amb complaença. En els seus escrits posteriors en *Las Provincias*, a pesar que, com sempre, es mostra prudent en l'abast polític de l'acte, reconeix la faena que els congressistes van dur a terme i se solidaritza amb les demandes de col·laboració d'Antoni Maria Alcover:

A mí, estas quejas del apóstol del idioma materno me llegaban al alma, porque sé muy bien que los valencianos las merecemos. Nada hemos hecho ni hacemos para ayudarle. [...] Verdad es que, aunque hace ya medio siglo que cultivamos aquí la poesía valenciana, el estudio serio y profundo de la lengua lo tenemos muy abandonado. No hay gramática valenciana; no hay tampoco diccionario" (*Las Provincias*, 12.11.1906, tret de Climent 2009: 47).

L'escàs ressò del Congrés a València mostra agudament les contradiccions de la nostra societat: el Congrés Internacional de la Llengua Catalana era massa agosarat perquè pogueren participar-hi amb comoditat els sectors conservadors de la cultura valenciana; en canvi, i alhora, era massa tradicionalista perquè els sectors intel·lectuals més avançats volgueren adherir-s'hi. Entre aquestes dues aigües va estar sempre obligat a nadar Llorente.

3.2. La recollida de dades lingüístiques: les excursions

Un dels principals trets que podem destacar en totes aquestes iniciatives és l'interés central que Alcover atorga a l'estudi de la llengua oral de totes les comarques de l'àmbit lingüístic. Aquest és un fet força destacable en l'època de què estem parlant, en què predominava l'interés per la normativització de la llengua escrita, basada en un sol dialecte considerat central, que hauria de constituir la base sobre la qual bastir la llengua literària. Alcover s'oposa completament a aquest plantejament i és un defensor de la llengua oral en la diversitat de tots els dialectes, la qual cosa va ser una de les causes de l'enfrontament posterior amb els altres membres de l'Institut d'Estudis Catalans (Julià-Muné 2005: 174).

La recollida de les dades fonètiques, morfològiques, lèxiques i sintàctiques que el parlar vivent ofería es va dur a terme mitjançant excursions que el mateix Alcover va emprendre des de 1900 fins a 1928, i també per mitjà de la feina de distints corresponsals encarregats

de recollir testimonis del català viu o del català antic (en obres literàries i arxius) en els seus llocs de residència.

Les dades eren recollides segons uns qüestionaris que s'havien de fer servir en les enquestes. Hi havia dues menes de qüestionari: un de tipus foneticomorfològic i un altre de caràcter lèxic. El primer tipus de qüestionari, amb versions distintes, es troba en quaderns datats el 1918, 1920 i el 1921, i tenia la finalitat de recollir informació com la següent: 1) Els pronoms personals (“*io, tu, ell, nos, vos, ens, enze, us, uze, se, se = vos, mos* singulars, plurals”). 2) “Fer contar fins a 21”. 3) Les desinències *-énsia, -erra, -ert, -er, -erna, -éria, -erp, -em* (noms), *-emi*. 4) “*Es homens, ez amics, ez inglesos*”. 5) “*els, dels, pels? o es, des, pes?*”. 6) “*es, s’ = darrera el verb*”, etc. En el qüestionari sobre lèxic hi havia preguntes referides a la persona, com els diferents noms i funcions de les facultats de l'ànima, dels sentits corporals i de les parts del cos; sobre els vestits d'home i de dona, qui els confecciona i de quins materials, les classes de roba; els noms vulgars de les malalties i llurs remeis casolans; la casa i les cambres; els cultius, etc. Els qüestionaris també podien ser tramesos per correspondència (Perea 2001: 134).

Les excursions no pretenien sols aplegar materials dialectals sinó també reforçar les relacions d'Alcover amb els col·laboradors, nomenar-ne de nous, impartir conferències i desenvolupar una tasca de propaganda de l'obra del *Diccionari*. En el *Bolletí* veiem reflectit el contingut dels discursos que Alcover pronunciava per a reclutar i adoctrinar els ajudants, amb una oratòria que devia encendre no solament les inquietuds lingüístiques de molts oients, sinó també els seus anhels patriòtics. Aquest són els principals punts que solia tractar mossén Alcover en las conferències durant l'excursió de 1902, que eren alhora les instruccions que donava als informadors:¹

I. L'amor a la llengua propia. Es una ignominia abandonarla [...] II. Lo qu'ha d'esser y lo qu'ha de provar el Diccionari que anam a fer [...] III. Se necessiten centenars de col·laboradors. — Demostració de que no ni ha altre remei que arreplegar a cada comarca totes les paraules que s'hi usen [...] IV. Les paraules s'han de replegar tal com el poble les pronuncia. Trascendencia capital de la pronunciació popular [...] V. Alteracions de la paraula *nosaltres* com a prova de l'importancia de la pronunciació [...] VI. Variedats dialectals que presenta'l català. S'han d'esvaïr, reduintles a la uniformitat? ¿Hem de centralisar la llengua?

Quant al desplegament concret de les excursions, el País Valencià ocupa un lloc central. Alcover és present en aquestes terres ja en el viatge de 1900, “la primera eixida de tipus més o menys filològic de la qual es té constància” (Perea 2005: 22), que transcorre des del 21 de juliol al 26 d'agost i en la qual visita algunes localitats de Catalunya, del País Valencià (no s'especifiquen quines) i del Rosselló. Les dades no són massa clares perquè els quaderns d'aquesta època són molt heterogenis i les dades arreplegades, molt poc sistemàtiques.

La segona eixida té lloc l'any posterior, el 1901, en el marc de “l'eixida feta per Catalunya, Reyne de València, Madrid, Toledo, El Escorial, Saragossa y el Rosselló”. Es

¹ *Bolletí*, tom I, agost de 1902, pàg. 167-180, i setembre de 1902, núm. 10, pàg. 187-193. (En la informació extreta tant dels *Diataris* com del *Bolletí* citem el número de pàgina que consta en l'edició electrònica disponible en: <http://alcover.iec.cat>.)

desenvolupa entre el 9 d'abril i el 14 de juliol, i suposa la visita a les localitats valencianes de Vinaròs, Morella, el Forcall, Benicarló, Alcalà de Xivert, Vila-real, Castelló de la Plana, Onda, Borriana, Nules, Sagunt, el Puig, València, Rafelguaraf, Gandia, Alcoi i Alacant (Perea 2005: 23). En aquesta ocasió Alcover manifesta que ja duia més ordre en les observacions recollides.

L'any següent, el 1902, a més d'una eixida breu a Menorca del 20 al 23 de febrer i una altra a Barcelona el 7 de març per a impulsar l'obra del *Diccionari*, Alcover du a terme una gran excursió que inclou, una vegada més, terres valencianes. Del 9 d'abril al 22 de maig, va visitar Oriola, Alacant, Elx, Santa Pola, Novelda, Monòver, Villena, Biar, Ibi, Xixona, Sant Joan, Callosa, Bolulla, Benidorm, Tàrbena, Benissa, Gandia, Beniopa, Simat de Valldigna, el Verger, Oliva, Carcaixent, Sueca, Ontinyent, Benigànim, Xàtiva, Lliria i València (Perea 2005: 24). És arran d'aquesta excursió que s'inicia la fructífera col·laboració dels franciscans d'Ontinyent i Benigànim, encapçalats per Francesc Lliteras i Lluís Fullana, en el *Diccionari*.

Després d'aquest any, Alcover no torna a València fins al 1910, quan del 19 d'abril al 5 de maig visita Alacant, Alcoi, València i Barcelona, per fer enquestes lingüístiques i consultar manuscrits i incunables de les principals biblioteques d'aquestes localitats.

Del 20 de juny al 30 d'agost de 1918 Alcover emprén l'eixida "pel Regne de València i Catalunya occidental", com l'anomena en el tom X del *Bolletí*. El motiu segueix sent la recollida de material lingüístic, encara que ara també és important la cerca de suport a causa del conflicte d'Alcover amb l'Institut d'Estudis Catalans. Al País Valencià estudia la llengua de Monòver, Elx, la Vila Joiosa, Tàrbena, Benissa, Pego, Patró, l'Atzúbia, Gandia, Benigànim, Silla, Sueca, València, Lliria, Sagunt, Castelló, Alcalà de Xivert, Benassal, Vinaròs i Morella.

En aquesta eixida, el pas per la ciutat de València resulta molt fructífer: El 18 de juliol, Teodor Llorente Falcó i Joan Pérez Lúcia li pregunten que siga el mantenidor dels Jocs Florals de València d'aquest any (a més, és nomenat director honoris causa del Centre de Cultura Valenciana). L'1 d'agost, Alcover pronuncia el seu discurs al Teatre Principal; apareix descrit en el *Bolletí* (i així queda registrada l'opinió que mantenia aquests anys sobre la llengua i els plantejaments de l'IEC):

Hi llixt lo discurs sostenint que la llengua catalana se compón de sis *modalitats* (valencià, balear, alguerès, català de França, català oriental i català occidental) i que totes han d'esser autònomes i independents dins lo camp literari, sensa que cap d'elles haja de dominar ni esclavisar les altres [...]. Això agrada ferm an els valencians [...]. Es que's figuren que, si los diuen que llur llengua ès catalana, ès per supeditarla i endogalarla a la llengua de Barcelona [...]. Per això dientlos jo que la *modalitat valenciana* ha d'esser autònoma literariament i ha de gaudir de la més absoluta independència de la llengua de Barcelona i de tota altra banda, han estat molt conformes i tothom m'ha aplaudit a luf (*Bolletí*, tom X, pàg. 270).

Finalment, l'última ocasió en què Alcover tornarà a València serà en l'excursió de l'any 1921. Aquest és el viatge lingüístic més llarg de tots. Va durar sis mesos, del 26 de juny fins al 23 de novembre, i van ser visitades quaranta-vuit localitats de les àrees catalana i valenciana. Alcover va fer aquesta eixida acompanyat del seu ajudant més estret, Francesc de Borja Moll, i també de Joan Benejam Marquès, prevere de Ciutadella, que els acompanyà fins al 26 de setembre; Jaume Sastre Vidal, prevere de Lluçmajor, s'hi incorporà

el 27 de setembre. Les localitats valencianes visitades van ser: Calaceit, Vinaròs, Morella, Castelló de la Plana, Lluçena, València, Alboraià, Sueca, Cullera, Xàtiva, Alcoi, Gandia, Pego, Benidorm, el Campello, Cocentaina i Alacant (Perea 2005: 34). Fins a l'any 1928 continua fent eixides, encara que de menor importància, però aquesta de l'any 1921 va ser una mena d'acomiadament dels amics que havia fet al llarg dels anys en tots aquests llocs: "En aquella darrera eixida retroba cada població visitada els seus amics d'anys enrera, que el rebien cordialment i es divertien fent-li contar les seues baralles amb l'Institut" (Moll 1962: 24).

A la vista de tot això podem concloure que el País Valencià va ser un dels territoris cabdals en el projecte alcoverià d'inventariar la llengua catalana. A més, pel que fa a la comarca de l'Alcoià, de les sis excursions que van transcórrer pel País Valencia, tres d'elles van incloure Alcoi, i una, Ibi; per tant, podem dir que la nostra comarca està ben representada en el treball d'Alcover, un treball que hauríem de valorar com cal. Gràcies a ell tenim un cabal importantíssim de dades de primera mà sobre el valencià de principis del segle xx, "recollides directament de la boca del poble i que no figuraven registrades en cap llibre anterior" (Moll 1962: 19). De fet, Alcover va dur a terme "la més extensa replega de dades que s'haja fet mai sobre el llenguatge valencià" (Moll 1962: 18).

4. LES EXCURSIONS D'ANTONI M. ALCOVER A L'ALCOIÀ: ELS COL-LABORADORS

4.1. Eixida de 1901. La presa de contacte: Josep Vilaplana Gisbert, Miquel Julià Vilaplana, Francesc d'Assís Sempere, Tomàs Segura Domènech i Joaquim Rovira i Merita

Com hem vist abans, el primer viatge d'Alcover a Alcoi té lloc l'any 1901, concretament el 30 d'abril. En el *Dietari*, a més de descriure encertadament la geografia física i humana d'Alcoi, anomena els primers corresponsals que hi tindrà:

Després de més de dues hores de pujada, ens trobam demunt un replà de comellars y turons, y cap Alcoi, ahont arribam devers la una y mitja. Es una ciutat modernizada. De mes de trenta mil ánimes, industriosa, de les que van mes avant. Els carrers son amples y drets; les cases modernes o renovades y d'una partida de pisos. La gent va molt enllestida. Quant els treballadors y treballadores surten de les fàbriques, pareix una fira. Se veu que corren diners. [...] La llengua catalana s'hi conserva de lo millor, si no en la part sintáctica, en la léxica. S'assemblen els alcoyans molt mes a Mallorca y Catalunya que a València, y succeix lo meteix a tots els pobles del seu contorn tirant cap a Dénia y Alacant. Es un gust sentir la partida d'espressions, frases y modismes de Mallorca, que jo creya exclusius de la nostra *Roqueta*.

Hi he trobats uns quants col·laboradors per el Diccionari. Lo R. D. Miquel Julià i Vilaplana, Pre Director de la revista *El Siglo Católico*, será el representant o Secretari, el seu oncle lo R. D. Josep Vilaplana, Cronista d'Alcoi y D. Francesc d'Assís Santpere, advocat, D. Tomàs Segura, Procurador del Comte de Ròtova y altres, se son oferits a treballar amb entusiasme. Molt nos poren ajudar per l'importancia léxica d'aquesta regió (*Dietaris: Diario de Mallorca*, 27.5.1901, pàg. 78).

En realitat, les aportacions lingüístiques d'aquesta primera fornada de col·laboradors són molt reduïdes. Josep Vilaplana va morir poc després. Miquel Julià es desvincula explícitament de la participació en el projecte d'Alcover en la carta del 6 d'octubre de 1902.

Francesc d'Assís Sempere no té cap carta en l'*Epistolari*; Tomàs Segura, només una. Vegem una mica d'informació sobre cadascun.

Josep Vilaplana Gisbert va ser cronista d'Alcoi des de 1888 fins a 1904. És el col·laborador de més edat de tots els que veurem, ja que va nèixer el 1824; tenia, per tant, 38 anys més que Alcover. Com a historiador és un referent en la historiografia religiosa alcoiana. És autor de nombroses obres, entre les quals destaquen *Memoria de las fiestas celebradas en Alcoy en el primero y segundo aniversario secular del robo y hallazgo del Santísimo Sacramento* (1867), *Historia del milagroso hallazgo de los Lirios con la imagen de la Purísima Concepción, en el monte Carrascal, de Alcoy* (1883, reeditada el 1904), i *Biografías de tres alcoyanos ilustres: Venerable Ridaura, Mosén Vicente Albors y Pedro Cort Perotín* (1896), obra que va guanyar una distinció de Lo Rat Penat el 1896 (Espí Valdés 1977: X-XII).

Però, sobretot, la seua obra més important és *Historia religiosa de Alcoy desde su fundación hasta nuestros días*, que va tenir un gran èxit local: va ser premiada en un certamen literari el 1890 i publicada en la premsa en forma de fulletó. El 1892 va ser impresa com a llibre i reeditada el 1903. En aquest llibre Vilaplana reproduïx amb profusió documents antics en el català original. En l'obra diu sobre això que:

trasladaremos íntegras y como se hallan en el original, las Actas oficiales y otros documentos referentes á dicho suceso y escritos de aquella época, para que á través de los siglos vuelva á oírse el lenguaje que hablaban nuestros padres y nos enamoremos de su candor y cristiana honradez (Vilaplana 1977: 242).

Per tant, "Mosén Juseph Vilaplana", com l'anomena Juli Puig Pérez² en el capítol que li dedica en el llibre *Siluetas alcoyanas*, reproduït al diari *Heraldo de Alcoy* del 15 de novembre de 1904, "todo el tiempo que no emplea en el cumplimiento de estos deberes y en sus oraciones, lo ocupa en revolver papeles de los archivos y en escribir muchas páginas".

Per al nostre propòsit ens interessa destacar el seu paper com a fundador de l'Acadèmia de Joventut Catòlica. En la *Historia religiosa de Alcoy* ell mateix explica els motius de la fundació:

No cediendo el mal, sino aumentando visiblemente la marejada revolucionaria, al finar el año 1869 se reunieron varios jóvenes pertenecientes algunos á la Asociación de Propaganda, que llenos de celo deploraban las impiedades públicas, los que resolvieron fundar en esta ciudad una Academia de Juventud Católica, con el mismo reglamento de las que ya funcionaban en Madrid, Valencia y algunas capitales. Su objeto era establecer un centro, en donde además de sostenerse y fomentarse el sentimiento religioso en los mismos asociados, con la celebración de sesiones semanales, fuesen también extendidos por medio de la instrucción á las clases obreras (Vilaplana 1977: 503).

L'Acadèmia va arribar a tenir 139 acadèmics i 121 socis. Entre els acadèmics trobem esmentat Francesc d'Assís Sempere, un dels citats com a col·laboradors per Alcover. També trobem en la junta fundadora de l'Acadèmia, com a bibliotecari, Rafael Cantó Llopis, posteriorment un importantíssim informador.

² Alcoi, 1850-1940. Enginyer, poeta i periodista, director d'*Heraldo de Alcoy*.

Vilaplana escriu tota la seua extensa obra en castellà. Només trobem una referència a l'ús del valencià quan copia en la *Historia religiosa de Alcoy* un article aparegut en el diari *El Serpis* el 8 de juny de 1884, en què apareix ell mateix citat amb motiu de la romeria anual a la Font Roja:

Por la tarde, al emprender la inmensa multitud su regreso á Alcoy, acompañando á la veneranda imágen [...] subió al púlpito, levantado en la esplanada referida, el mismo D. José Vilaplana que acabamos de mencionar, y en el dialecto del país dirigió una arenga al concurso, animando á todos y particularmente á los proletarios, á contribuir á la reedificación del Santuario (Vilaplana 1977: 592).

No sabem quina haguera sigut la seua aportació filològica perquè que no va tenir molt de temps per a exercir de corresponsal, ja que va morir el 1904.

Abans en el *Dietari* hem vist que Alcover havia pensat en Miquel Julià Vilaplana com a secretari dels col·laboradors alcoians. Sembla que és Rigobert Domènech, de qui tractarem després, el que intenta que Julià treballe per a Alcover a Alcoi (Carta de Rigobert Domènech a Alcover del 10.11.1902):

A D. Miguel Juliá le animé a trabajar en Alcoy; me dijo que lo haría con mucho gusto y buscaría colaboradores porque él tiene mucha faena entre predicación, estudio y ejercicio del ministerio. Me prometió que dentro de poco le escribirá a V.

Però, en l'única carta que Julià escriu a Alcover (el 6 d'octubre de 1902) es desvincula de la seua participació: "tengo el sentimiento de manifestarle que no he tenido nunca la menor afición á esta clase de trabajos que V. haciéndome mucho honor, ha querido encargarme." Els treballs als quals manifesta que no té afició devien tenir a veure amb la llengua catalana, perquè era ben reconeguda la seua inclinació a la cultura i les lletres. Com a vicari de l'església de Sant Agustí, les seues prèdiques eren molt valorades. En les cròniques locals sempre és qualificat d'"elocuent orador". A més, és requerit per a predicar en altres esglésies, com en les Mares d'Agustines d'Alacant,

llamando poderosamente la atención de los fieles los grandilocuentes sermones que desde el primer día viene predicando el ilustre sacerdote alcoyano Dr. D. Miguel Juliá, quien ha sabido conquistarse las simpatías de los fieles, por su fácil y persuasiva palabra en los pocos días que lleva del novenario (*La Defensa*, 10.9.1904).

Aquesta fama el porta a ser nomenat "capellán de honor y predicador de S. M. el Rey" (*La Defensa*, 15.6.1909).

Com a escriptor, és autor de *Los patronatos de jóvenes obreros* (1909), com veiem pel títol, en la línia del catolicisme social a què està vinculat tot el grup de cooperadors alcoians. Publicava poemes en la premsa local (com ara "Al Patrón de Alcoy San Jorge", *Heraldo de Alcoy*, 21.4.1911) o articles en el periòdic catòlic *La Voz del Pueblo*. Va prologar el llibre *Los Lirios del Carrascal con la imagen de la Purísima Concepción: historia documentada de su hallazgo*, de Rafael Sanus Aura.

A Alcoi va ser cronista oficial de 1904 a 1906, després del seu oncle Josep Vilaplana.

Troblem Miquel Julià sempre lligat a Alcoi, en obres benèfiques, sermons especials i nombrosos actes socials, però la seua carrera eclesiàstica transcorre fora: va ser canonge

de la catedral de Sogorb, xantre de la de Terol, canonge de la de Tarragona i degà de les catedrals de Tarragona, Plasencia, Lleó i Sogorb (Revert 1997: 149).

Va ser assassinat en la Guerra Civil, el 1936. Està enterrat al cementeri d'Alcoi, molt prop de Remigi Vicedo, de qui parlarem més tard.

Francesc d'Assis Sempere és un altre dels esmentats en el *Bolletí* i el *Dietari* de 1901 com a corresponsal, encara que ignorem quina hi va ser la seua aportació i no té cap carta en l'*Epistolari*. En el diari *La Defensa* del 10.6.1905 trobem una nota necrològica amb motiu de la seua defunció, que és la principal font d'informació que tenim sobre ell. Segons l'article, va ser advocat, jutge municipal, director del Col·legi de Sant Jordi i de la *Revista de Alcoi*. Quant als motius pels quals podia col·laborar en la tasca d'Alcover, "Poseía además el título de Licenciado en Filosofía y Letras, y sus grandes conocimientos en historia, filosofía, literatura y teología, le habían conquistado un lugar preeminente entre los doctos", i a més, "Poseía varios premios obtenidos en diferentes certámenes". Quan va morir, als 55 anys, era regidor per la minoria antiliberal.

Ja hem vist que Josep Vilaplana el cita en la seua *Historia religiosa de Alcoi* quan parla de la fundació de l'Acadèmia de Joventut Catòlica (1869), com un dels acadèmics autor de "discursos llenos de generoso ardor". El 1904 apareix en la premsa local com a "ilustrado escritor y expresivo poeta" en la primera vetlada literariomusical de l'Associació de Catòlics, on va llegir "una de sus hermosas composiciones que la ha titulado: 'El lujo de Quiteria', composición que á la par que descriptiva é intencionada, es un trabajo literario de gran utilidad moral" (*La Defensa* 15.11.1904). També participa (amb un posterior col·laborador, Tomàs Miró) en una altra lectura de poemes, en la mateixa Associació de Catòlics, aquesta vegada en una sessió dedicada al "Quincuagésimo Aniversario de la Definición Dogmática del misterio de la Concepción Inmaculada de María" (*La Defensa*, 13.12.1904).

Alcover també anomena el corresponsal Tomàs Segura Domènech, procurador del comte de Ròtova, de qui tractarem més avant. Realment tenim poques dades d'aquest personatge. El trobem entre els donants d'almoïna per a la Casa dels Desemparats (*Heraldo de Alcoi* de 4.4.1906) i per als nous locals del Patronat de la Joventut Obrera (*La Defensa* de 4.7.1907). Devia ser propietari de terres, ja que el 6 de juliol de 1909 li expropien uns terrenys per a construir el ferrocarril, segons el *Heraldo de Alcoi* d'aquesta data.

Sols té una carta en l'*Epistolari* (31.7.1901) en què es refereix a l'amistat que l'uneix amb Alcover i li agraeix que li haguera enviat tres volums "de cuentos Mallorquins, els quals dedica vostè a este pintat de pigota". Com que això li va fer molta il·lusió ("el goix que vaix tindre, no se el pot figurar. de poc em salten els chimòlles, encara em fan cuscanelles els dits polses dels peus"), per a agrair-li-ho li remet "el cuento del Retor, el Ama i la cotorra", bastant divertit.

Una figura fonamental en la relació d'Alcover amb Alcoi (té 44 cartes en l'*Epistolari*), a pesar que la seua col·laboració lingüística és inexistent, és Joaquim Rovira i Merita (1853-1931), comte de Ròtova i baró de la Uixola.³

La seua relació amb Alcover comença ben prompte, arran del casament amb Maria de la Concepció Orlandis i Despuig⁴ (1859-1926), provinent d'una il·lustre família mallorquina,

³ La Uixola era un mas situat als voltants d'Alcoi, actualment és un barri de la ciutat.

⁴ En la carta de 1889 a Alcover ja esmenta la seua esposa Concepció. Llavors Rovira tenia 36 anys.

amb profundes arrels religioses i carlistes. Un oncle de Concepció, Pere Orlandis i Maroto (Perico, com és anomenat en la correspondència), va ser abat trapenc. Un germà de Concepció fou Ramon, jesuïta, fundador el 1925 de la Schola Cordis Jesu, agrupació destinada a l'apostolat de la "Teologia de la Història", que preconitza l'adveniment de la sobirania social de Jesucrist (Forment 1990: 112). Concepció Orlandis i Joaquim Rovira van tenir dos fills i dues filles. Joan, assassinat en la Guerra Civil, també va ser sacerdot, de la Companyia de Jesús concretament, i va col·laborar en l'apostolat del seu oncle Ramon; també manté correspondència amb Alcover. Un altre fill és Ramon, baró d'Antella, també amb cartes en l'*Epistolari; La Defensa* del 27 de setembre de 1910 ens presenta Ramon com a testimoni en la boda de Manuel Oller Celda, advocat, diputat provincial i membre de la junta de Lo Rat Penat en nombroses ocasions.

El baró de la Uixola és un catòlic fervent i militant. En la correspondència veiem que rebutja involucrar-se en els partits catòlics com a diputat, però exerceix les seues creences en l'àmbit privat i social: Periòdicament el trobem assistint a exercicis espirituals o a assemblees de cercles catòlics d'obrers, i en la premsa alcoiana apareix com a donant habitual en obres benèfiques. Igualment està molt involucrat en els patronats d'obreres. El 1910 donarà tot un edifici a Amàlia García Miralles, coneguda a Alcoi com "Donya Amàlia", fundadora del Patronat d'Obreres del Sagrat Cor de Jesús, institució que s'ocupava, entre altres coses, de donar classes nocturnes a les obreres. Aquesta casona, coneguda encara com Ca Donya Amàlia, va ser destinada a orfenat, llar d'infants per a fills de mares treballadores, escola primària i casa d'ancians (Jordà 2000: 43).

Amb Alcover s'escriu per parlar de política espanyola, valenciana o balear; d'assumptes familiars o de pràctiques religioses, sempre amb un to de franquesa i confiança. Alcover el cita profusament en el *Bolletí*. Per exemple, en l'excursió de 1901, abans d'arribar a Alcoi passa per Gandia, on visita la Santa Capella del Palau Ducal. "Aquesta capelleta l'ha feta restaurar mon amich del cor, el piadós Sr. Comte de Ròtova y Baró de Uixola, y la restauració está molt ben feta." (*Dietaris: Revista de Mallorca*, 27.5.1901, pàg. 77). De Gandia partirà cap a Alcoi amb Rovira.

Igualment, el 16 d'agost de 1921 Alcover dóna compte del deganat que se li confereix, i en aquesta ocasió Rovira l'acompanya en l'acte com a testimoni:

A les nou i mitja, lo Il·lm. Sr. Governador Esglesiàstich, S. P. Per ausència del Bisbe, m'ha conferit lo Deganat, donantme'n col·lació canònica, essentne testimonis mos vells amichs l'Exm. Sr. Comte de Ròtova i Baró de la Uixola i D. Josep Ignasi Valentí, tots dos benemèrits de la causa catòlica (*Bolletí*, tom XII, 1921-1922, pàg. 243).

Amb motiu de la mort de Concepció Orlandis, el 12 de novembre de 1926 Alcover escriu una nota en el *Bolletí* en què regracia les atencions que la família ha tingut amb ell:

Nada a la ciutat de Mallorca l'any 1859, de la noble família Orlandis-Despuig, y casada molt jove ab l'Exm. Sr. D. Joaquim Rovira, Comte de Ròtova y Baró de l'Uixola, nadiu de València, capllevà ordinariament an aqueixa ciutat, essent un exemplar de virtuts cristianes y domèstiques.

Tant ella com lo seu marit foren benemèrits de l'Església de Deu en grau eminent y entusiastes de l'*Obra del Diccionari*, favorintmos generosissimament en les nostres eixides y escorcolls llingüístichs dins les regions de Benifallim, Alcoi, Cocentaina, Gandia, Xàtiva y

Rafelguaraf y dins la Ciutat de València, posant a la nostra disposició les cases y els dependents que tenen en totes les propietats llurs dins les dites regions (*Bolletí*, tom XIV, 1925-1926, pàg. 372).

Efectivament, a través de l'*Epistolari* són constants les invitacions a Alcover perquè s'allotge amb ells en una o altra de les seues propietats, i les excursions filològiques a Alcoi sempre tenen com a marc en algun moment els masos que el comte tenia a la Uixola o a la Font Roja, o la seua casa a la ciutat. En la carta del 4 de gener de 1900 es mostra disposat a organitzar tot el necessari per a la visita d'Alcover a Alcoi, que no tindrà lloc fins a l'any següent:

Gran contento recibí, muy Sr. mio y estimado amigo, con su grata carta, señaladamente por lo que en la misma me significa relativo á su proyectado viaje á estas tierras con el intento de continuar la gramática de lengua lemosina, y diccionario que dejó incompletos el Sr. D. Tomás Forteza, q. r. g. h.; época oportuna es la de primeros de Abril del corriente año que me fija V., y debería hallarse en Alcoi hácia el día 20 del citado mes, pues celebrandose en aquellos días la fiestas a San Jorge que atraen no pocos forasteros, y se reunen sobre ventidos músicas de los pueblo comarcanos, podría V. adelantar mucho en pocos días en sus investigaciones lingüísticas.

Malgrat tots aquests punts de contacte, no sembla que Joaquim Rovira preste massa ajuda en les tasques filològiques ni hi mostre una gran curiositat. Només en la carta del 19 de gener de 1908 escriu:

Muy Sr. mío y querido amigo: "Molts anys" y "bones festes" me diria V. Jo en nombre de toda esta familia y de tia Magdalena se lo digo en esta lengua que aquí desgraciadamente se habla, pues desde algun tiempo hace se adoptó perdiendo nuestra antigua habla, conservada tan solo al presente por mallorquines y catalanes.

Si Joaquim Rovira té interès per al nostre estudi és perquè al seu voltat uneix quasi tots els personatges alcoians relacionats amb Alcover: Tomàs Segura, citat entre els quatre col·laboradors de 1901, és procurador seu; és propietari d'un mas en la Font Roja⁵ prop del de Rafael Cantó, de qui parlarem posteriorment, i els dos manen construir arcs ornamentals per a celebrar el pas de la romeria anual al santuari (*La Defensa*, 31.5.1904); és el padrí de Rigobert Domènech en la cerimònia de nomenament com a bisbe de Mallorca el 1916; en l'eixida filològica de 1921, a més d'allotjar Alcover al mas de la Uixola, li proporciona informadors: llauradors, gent del servei domèstic, administradors, etc., i apareix en la correspondència de quasi tots els altres col·laboradors. Sembla que, a pesar de tenir una actitud indiferent o fins i tot suspicax en aquestes dèries lingüístiques,⁶ va posar tots els seus mitjans a l'abast de la tasca d'Alcover, més per amistat que per altra cosa.

Com hem vist, no es pot dir que els resultats de l'excursió filològica de 1901 foren importants quantitativament, però es van establir uns lligams entre Alcoi i Alcover (coneixences, infraestructura, interès pel projecte...) que posteriorment resultarien molt profitosos.

⁵ Conegut actualment com el Mas del Baró, precisament per aquest personatge.

⁶ En la carta del 28.7.1918 recomana a Alcover que, en la seua actuació com a mantenidor dels Jocs Florals de València, no accentue la nota regionalista, "á que mis paisanos no están acostumbrados". Ara bé, "Si V. cuenta espresarse en castellano, que de nada sirva mi última advertencia".

4.2. Eixida de 1902. Comença el treball: Rigobert Domènech Valls, Remigi Vicedo Sanfelipe i Josep Pérez Vidal

L'excursió filològica següent que ens afecta és l'"Eixida p'el Reyne de Valencia de 1902. Desde Oriola fins a Tortosa"⁷ molt més fructífera que la primera quant al treball dels informadors. En aquesta ocasió no passa per Alcoi, però sí per Ibi i la ciutat de València. L'objectiu d'aquesta excursió era dur a terme recerca dialectal i pronunciar conferències de propaganda.

Alcover arriba a Ibi el 24 d'abril:

A les vuit fórem a Ibi, a un setcens setanta metros del llivell de la mar, al peu d'un turó agullonat, amb un castell a la cuculla, que ja no es mes qu'un claper. Es una població moderna, carrers amples y drets y cases agradoses per viure, però prosaïques com obres d'arquitectura. [...] A Ibi se conserva'l valenciá prou be, y se ressent de la procsimidat d'Alcoi, que amb los pobles de la seva rodalia constituex una de les regions mes interessants de la llengua dins el regne de València.⁸

Ací es troba amb Remigi Vicedo, que hi exercia com a sacerdot en aquest moment, i que va aconseguir que l'advocat, empresari i polític d'Ibi Josep Pérez Vidal s'interessara pels treballs alcoverians i hi col·laborara.

Remigi Vicedo Sanfelipe (1868-1937), citat en la llista de col·laboradors en el *Bolletí* de 1901 (tom I, pàg. 57), és potser és el corresponsal més conscient de la feina que estava duent endavant Alcover.

Trobem la seua primera manifestació literària el 1885, quan només tenia setze anys. En la sessió del Patronat de la Joventut Obrera del 13 de desembre de 1885, "los jóvenes D. Remigio Vicedo y D. Rafael Gosálbez leyeron composiciones poéticas que fueron unánimemente aplaudidas" (Beneito, Blay i Segura 2006: 28).

Aquest mateix any escriu el poema "La Festa de Barxell", premiat en el certamen literari de 1901 del Cercle Industrial d'Alcoi, una barreja de poesia bucòlica i estudi antropològic que ha esdevingut fonamental per a poder reconstruir l'ambient rural de les "festes de mas": el rerafons social, la gastronomia, els vestits, i fins i tot les cançons que es cantaven (Beneito, Blay i Segura 2006: 33).

Sembla que el poema va connectar amb l'imaginari popular i es degué convertir en una mena de clàssic local. El 20 de desembre de 1909 es torna a llegir en la vetlada de la societat recreativa Arte y Sport:

Y terminó la fiesta ó velada artística, con la lectura, hecha con mucha fortuna y acierto, por nuestro compañero de redacción D. César Puig, de "La Festa de Barchell", poesía valenciana de D. Remigio Vicedo, prebítero, premiada en uno de los certámenes literarios celebrados en nuestra ciudad (*Heraldo de Alcoy*, 21.12.1909).

Abans de trobar-se tots dos a Ibi, Vicedo s'havia presentat a Alcover per carta. En la primera que li escriu, datada el 3 de març de 1902, li explica que "fá ya prou temps vach llechir no recorde bé en quina publicació el proyecte, per totes bandes lau[da]ble, amic, de

⁷ *Dietaris*: "Impressions de Viatge per Mossen Antoni M. Alcover, Pvre. Vicari General de Mallorca". *Diario de Mallorca*, 1902, pàg. 198.

⁸ *Op. cit.*, pàg. 246-249.

publicar un diccionari de la llengua Catalana lo mes complet possible y que veste era el anima de asunt de tant interes y tanta utilitat”; a continuació es mostra coneixedor de la Lletra de Convit i lector del *Bolletí*, i, finalment, s’ofereix a treballar amb ell: “apresiaria en marcara en que puc ser util, com y de quina manera”.

En la narració de l’estada a Ibi, Alcover comenta la impressió que li va causar la trobada amb Vicedo:

A Ibi hi tenim dos elements bons per l’obra del Diccionari: D. Josep M. Perez, advocat, persona il·lustrada y entesa, que justament va esser a fora, y D. Remigi Viudo [per Vicedo], vicari d’allà jove molt xelest, simpátich, entusiasta de les coses valencianes y d’una instrucció ben sòlida. Además dels estudis del Seminari té aprovades a l’Universitat de València les assignatures de la Facultad de Ciències. ¡Ja ho crech que porá prestar bons servicis a l’obra del Diccionari! Me feu passar un dia devertit de tot amb lo seu carácter rioler y amb les seves sortides plenes de delit y gracia.

En aquest fragment es fa referència a l’amplitud dels coneixements de Vicedo. Mostra d’això és el premi que li atorga l’Ajuntament d’Alacant en el “Concurso Científico-Mercantil” de l’any 1901 per l’estudi *Dada la crisis agrícola por que atraviesa esta Provincia, qué medidas económicas podrían darse para mejorar la situación* (Beneito, Blay i Segura 2006: 102-103). Així mateix, *La Defensa* informa el dia 29 de novembre de 1904 que “En el certamen Pedagógico organizado por las Congregaciones Marianas de Valencia, ha obtenido el premio correspondiente al tercer tema, nuestro distinguido paisano, el ilustre Coadjutor de la Parroquia de Ibi, D. Remigio Vicedo”; el tercer tema demanava una reflexió al voltant de si “Existen ó pueden existir conflictos entre la Religión y la ciencia” (*El Siglo Futuro*, 16.9.1904). Més endavant veurem com els interessos científics sobre temes variats decantaran Vicedo per la història i l’arqueologia, i perduraran més que els filològics.

Ara com ara, ja en la carta de l’1 de desembre de 1902 Vicedo diu que ha arreplegat “dosens y mes de mil papeletes”. El 1903 és citat en el *Bolletí* com a col·laborador encarregat de la secció del llenguatge d’antropologia (tom I, p. 247). Sobre aquest tema, el 9 d’agost de 1905 escriu una carta en què reprotxa a Alcover que ell tenia encomanada la tasca de fer les cèdules d’antropologia, però en el *Bolletí* ha llegit que ja estaven fent-les a Barcelona. Per això passarà a recollir “noms del llenguache vivent per estes montañes y ya tinc una llibreta y micha plena de noms y diccions tal com así es pronuncien”.

En la carta del 28 d’agost de 1906, demana a Alcover que l’inscriba com a congressista en el Congrés de la Llengua Catalana, encara que ja hem vist que no hi va assistir.

El 21 d’octubre de 1906 informa que té vocabulari i “consells y sentencies” arreplegats, i ens dóna una nota de l’ambient valencianista alcoià: “Así aunque pareis raro, ya una bona colla de amics de veste y de les seus obres, que si be no son capasos de fer algo per el diccionari, son ben patriotes y alcoyans hasta la sola de les sabates, vol dir que no solten una paraula en castella així els aforilen”.

En la mateixa carta, després de felicitar-lo per l’èxit del Congrés de la Llengua Catalana, (el “congres de la nostra llengua” diu Vicedo), també li diu que “Chuntament en la que tinc entre mans, li envie un retall de un periodic, pa que se entere de algo que no li fara sobra, el menos pa riures un rato.” Potser es refereix a una notícia apareguda en el *Heraldo de Alcoy* (el diari liberal d’Alcoi), encara que és de data 26 d’octubre de 1906, cinc dies després

de la data que consta en la carta. L'article es diu "Desahogos catalanistas", i reproduïx la convocatòria que va enviar el comitè organitzador del Congrés de la Llengua Catalana als ajuntaments, entre ells el d'Alcoi, perquè s'hi inscriviren com a congressistes honoraris. El periodista comenta la convocatòria:

Respondiendo á elevados sentimientos que únicamente pueden desconocer los enemigos de la Patria, nuestro querido amigo el Alcalde D. Santiago Reig contestó á la comunicación del Presidente de dicho "Congreso" con esta otra muy correcta y expresiva:

"Sr. Presidente del Congreso de la lengua catalana. — Barcelona.

No puedo coadyuvar al pensamiento á que se contrae su atenta comunicación del corriente mes, por cuánto soy de los que estiman que la Patria está sobre la región, y todo lo que envuelva resta de prestigios a la hermosa lengua española, aun para prestarlos á alguno de los dialectos de sus regiones, no lo estimo patriótico.

Dios guarde á V. muchos años.

Alcoy 12 Octubre de 1906. — El Alcalde, Santiago Reig."

Como seguramente no se ha tenido nada que oponer, dentro de la dignidad y la cordura, á esta comunicación, alguien ha hecho las veces del Presidente del Congreso catalán, dirigiendo al Alcalde de Alcoy la siguiente tarjeta postal:

"Al Excel·lentísim Alcalde Constitucional de Alcoy. — Casas Consistorials.

Catalunya 20 d'Octubre de 1906.

La comunicació que vareu enviar al Congrés Internacional de la Llengua Catalana (no dialecte), es una prova palpable que sou un valent burro.

Un català."

Ignorem la participació de Vicedo en aquest episodi tan eloqüent sobre l'ambient en què s'havia de desenvolupar el moviment de recuperació de la llengua, però, pel que comenta en la carta a Alcover, sembla que va celebrar la broma.

Rafael Cantó Llopis, col·laborador de qui tractarem més avant, en una carta a Alcover de l'11 de novembre de 1907 es refereix a la direcció de Vicedo en els treballs de recopilació lingüística:

Baix les ordens el nostre amich Mosen Remigi Vicedo, persona molt entesa y estudiosa la que mes per así, farem tot lo que sabrem, podrem y un poquet mes per replegar per tot este contorn totes les paraules, ditjos, refranys y modismes que puguem servir pera l'obra del Diccionari.

En una altra carta del 22 de desembre de 1907, el mateix Rafael Cantó ens ofereix testimoni de l'acció valencianista de Vicedo:

El dia de la Purísima a poqueta denit predica Mosen Remigi [Vicedo] en la nostra Parroquia de S Mauro y S. Francesch un sermó en valenciá en la funció de la Mare de Deu de la Font rotja que fou l'admiració de tots, la iglesia estava casi de gom a gom y tots los que hi assistiren, á un veu dien: que si es predica en la nostra llengua es trauria moltisim mes fruit, porque tots compendrien be lo que's predica.

El 9 de març de 1909 es va celebrar a Alcoi una vetlada en commemoració del 25è aniversari de la mort de Casimiro Barelo.⁹ Un dels poetes participants va ser Remigi Vicedo. També s'anunciava la presència de Teodor Llorente:

La Junta organizadora de la conmemoración popular del XXV aniversario del fallecimiento del penitente Casimiro Barelo, en su activa propaganda al indicado fin, ha obtenido la cooperación de distinguidas personalidades literarias para la velada necrológica del virtuoso peregrino, entre las que descuella por su acendrado amor á las tradiciones patrias, su alta importancia en las letras regionales y la entusiasta adhesión con que acepta el ofrecimiento, la del eminente vate valenciano, maestro de nuestros poetas contemporáneos D. Teodoro Llorente.

Contribuirá seguramente mucho al éxito lisonjero de la proyectada velada literaria, el prestigioso nombre del señor Lorente, que tanto honor dispensa á nuestro pueblo con su venida (*La Defensa*, 18.2.1909).

No hem pogut confirmar la participació del ja ancià poeta ni hem trobat cap poesia seua que es poguera aplicar a aquest esdeveniment. Igualment, en el resum de l'endemà la premsa no diu res d'ell; en canvi sí que destaca un poema de "el valencianista laureado Joaquín Zaragoza."¹⁰

El 26 de gener de 1909 *La Defensa* publica per fascicles un treball de Vicedo, "Notas biográficas. El P. Mariano Juliá Picher", que es desenvoluparà fins al 8 de febrer.

Aquest mateix any 1909, Vicedo aconseguix una menció d'honor de Lo Rat Penat amb *De re philologica* (Beneito, Blay i Segura (2006: 103), la incursió més sòlida de l'autor en el camp de la filologia. És un manuscrit en valencià de vint-i-vuit planes. S'inicia amb una reflexió sobre la necessitat d'aplicar el coneixement filològic i la transcripció fonètica a l'estudi de la llengua dels valencians, per tal que pugua servir de base per a aclarir les controvèrsies ortogràfiques; a continuació descriu cada so de la parla valenciana, seguint el mètode que Schädel havia exposat al seu *Manual de Fonética*; analitza la pronunciació emprada, anota la transcripció fonètica corresponent i afegeix alguns exemples representats ortogràficament. En aquests exemples trobem de vegades una mena de proposta ortogràfica. Els cas més detonant és l'ús de la *ch* ("Sempre que la lletra siga prepalatal africada sorda devem emprar la *ch* no deixan que mos se impose ningú. Lo nostre es nostre y de ningú mes. P. ex. *chic, cacherulo, chicho*"). Però en general els seus exemples mostren una ortografia moderna i racional: *viatge, pitjor, corb, grossa, força, cel, zona, any, quadern*.

Aquest deu ser l'estudi a què es refereix Rafael Cantó Llopis, quan diu:

⁹ Casimiro Barelo Morello (1857-1884) va ser un penitent i predicador italià que va pelegrinar per Itàlia, França, Espanya i Portugal i va morir a Alcoi.

¹⁰ Aquest és el poema: "De Jesucrits sa lley seguir volgueses: / Ta pobra vida ab privacions pasares; / Y del mon fugint, en lo mon trobares / Martiri sant que donen les quimeres. / Congelat y mitj nu calor tingueres / Ab la fe qu'en ton esperit portares; / Abans que lo cel complagut guanyares / Lo raig de sa llum dende'l mon vegueres. / Ditjós tu qu'has lograt ab tu manía / La daurada pauma qu'obrí la porta / Del Paradis, y per ser just no't prives / Gotjar de Deu la eterna companyia. / Podrás vore ahuy ta carcasa morta / Coberta de flairoses semprevives" (*La Defensa*, 11.3.1909).

La tasca ordinària nostra, esta darrera temporada entre unes coses y atres es anada prou espau, no així la que porta entre mans Mossen Remitgi [Vicedo] de estudis mes fondos referits a filologia del nostre llenguatge que en conixerlos veste li donaran molt de gust (carta de 12.11.1908).

La premsa local es fa ressò del guardó aconseguit per Vicedo amb aquest treball:

Con gran satisfacción nos enteramos de que nuestro particular amigo y comprovinciano Luis Tullana [sic] y Mira, ha obtenido el premio al tema *Estudio sobre filología valenciana* en los Juegos Florales ayer verificados en Valencia.

También nuestro ilustrado paisano y amigo distinguido D. Remigio Vicedo Sanfelipe ha merecido un diploma de honor al mismo tema. Nuestra más cumplida enhorabuena (*La Defensa*, 7.6.1909).

L'estudi de Fullana esmentat va aparèixer en la revista *Lo Rat Penat* de gener a desembre de 1911, i el 1912 se'n va fer una edició (Climent 2004: 88). És la primera proposta de Fullana per acabar amb la diversitat ortogràfica que imperava entre els escriptors valencians, però a pesar d'aquesta bona voluntat, no tindria massa èxit perquè naixia deslligada voluntàriament de les propostes (mes sòlides filològicament) que estaven fent-se a Catalunya, i fins i tot plantejava l'existència d'una llengua valenciana independent evolucionada directament del llatí. Sembla raonable pensar que els col·laboradors alcoians s'interessarien per les propostes ortogràfiques de Fullana, si més no per la proximitat que tenien amb l'autor. Aquests treballs coetanis de Vicedo i de Fullana tenen punts en comú i divergències que haurien de ser estudiats.

A l'endemà el periòdic inclou un altre alcoià entre els guardonats: "el ilustrado médico alcoiano D. Miguel Abad ha merecida Mención honoraria en los Juegos Florales de Valencia, correspondiente al tema: "Novela Valenciana." Aquest metge interessat per la llengua i la literatura valencianes és Miguel Abad Tormo (1878-1948), director del dispensari antituberculós de la Creu Roja (*Heraldo de Alcoy*, 29.12.1909) i autor de molts poemes en castellà (Miró 2008: 173). El trobem també entre els poetes que homenatgen l'escultor Fernando Cabrera el 31 de maig de 1906, juntament amb el col·laborador Tomàs Miró, de qui tractarem després. El 10 de juny del mateix any Miquel Abad es casa amb la cosina de Tomàs Miró, que és qui celebra el casament, i així els dos poetes es converteixen, per tant, en família. El 29 de novembre de 1909 *La Defensa* diu que, en un acte literari, "el médico D. Miguel Abad leyó el cuento valenciano "Una dona pa un home", que le fué premiado en los últimos Juegos Florales de Valencia".

Abad es compta entre els escassos regidors de l'Ajuntament d'Alcoi que va votar a favor de l'assistència de l'ajuntament a les funcions catòliques (*La Defensa*, 20.1.1910). Aquest és un conflicte que es produeix per aquestes dates a Alcoi. L'Ajuntament es declara anticlerical i pren mesures com negar-se a assistir als actes eclesiàstics. L'església local acusa la corporació no només d'anticlerical sinó també d'anticatòlica, distinció que preocupava molt per aquelles dates. Remigi Vicedo signarà, juntament amb Tomàs Miró, el manifest promogut pel cura arxipreste d'Alcoi, Joan Baptista Escrivà (que coneixerà Alcover en l'eixida de 1910, i aquest li manifestarà el seu agraïment per la recepció dispensada), en què es manifesta que "defendemos la doctrina de los prelados españoles según la cual el anticlericalismo es lo mismo que el anticatolicismo" (*La Defensa*, 29.6.1909).

Deixant de banda aquesta polèmica, també comprovem que hi ha una nodrida presència alcoiana almenys en els Jocs Florals de 1909, la qual cosa reflecteix una participació en les activitats valencianistes de l'època que mereixeria ser estudiada i destacada.

Seguirem ocupant-nos de Remigi Vicedo i la seua trajectòria posterior quan tractarem de l'eixida de 1910. De moment, tornant a l'excursió a Ibi, el 1902, l'altre col·laborador que trobem a la localitat és Josep Pérez Vidal, empresari i polític, nascut el 1858. Contrau matrimoni el 1882 amb María Pilar Sirera Vidal, baronessa de Purroy. D'aquest matrimoni sorgiran dos fills, Francesc i Joaquim, que heretaran successivament el títol de baró de Purroy. Apareix com a vinater en l'Exposición Vinícola Nacional de 1877 (amb una producció anual de 4.000 càntirs). Des de 1885 fins a 1887 és alcalde d'Ibi, i el mateix càrrec va ocupar en distintes ocasions el seu germà Pasqual. Seguint en el vessant polític, apareix com a diputat provincial pel districte de la Vila-Xixona en els registres dels anys 1891, 1903 i 1905. Un altre dels seus negocis, segons una notícia del 1907, és la "fábrica del fluido eléctrico" d'Ibi (*Heraldo de Alcoy*, 19-20.09.1907).

En la carta del 3 de març de 1902 Vicedo informa Alcover que Pérez Vidal podria assumir el paper de corresponsal: "tambe tinch gust en manifestarli que un señor abogad y propietario que li dihuen D. José Pérez, de esta, es mol estusiaste de la llengua y podria ser una bona achuda." Al maig d'aquell any ja consta en el *Bolletí* amb aquesta funció (*Bolletí*, tom I, pàg. 115: "701 D. Josep Pérez, Advocat. —Ibi, (Província de Alacant)").

Vicedo fa referència a les seues ocupacions polítiques: "Don Chusep Perez [...] es diputat y no li veem el nas per asi, casi may; pero es segur que éste estiu vinga y entonses li faré pagar lo que deu de sucripsio" (carta de 17.6.1905). En la correspondència que Remigi Vicedo manté amb Alcover hi ha contínues referències al pagament de les subscripcions de Pérez Vidal, que Vicedo s'encarrega de tramitar.

En la missiva a Alcover del 14 de gener de 1908 Pérez diu que està recollint "frases y palabras en valenciano ya en desuso ó que apenas se emplean; y como curiosidad me permitiré enviarlas á Vd". El 21 del mateix mes torna a anomenar-ho (ara en valencià): "Referintme al vostre desig pera que envie les pochés frases, modismes ó paraules soltes que ha recullit de les converses tengudes per mi ab les gens d'aquesta comarca (Ibi) dech fer á V. M. present, que dins el mes de Febrer le remesaré."

Però més avant s'excusarà perquè les seues activitats polítiques no el permeten ocupar-se ja no solament de fer de col·laborador sinó ni tan sols de llegir les publicacions d'Alcover a què estava subscrit:

Mucho me place la lectura de dicha publicación por mi afición á la filologia; pero fáltame el tiempo para dedicarme á ello; y tanto las entregas de la misma llegan á esta su casa como las de otras obras á que estoy suscrito, sobre todo en Agricultura, no puedo saborearlas como quisiera; casi no las veo en todo el año (carta de 8.5.1916).

Més enllà de la curiositat que demostra per aquests temes, no sembla que aquest personatge s'haja implicat seriosament en l'obra d'Alcover. Mor el 13 de desembre de 1930, sense que tinguem més notícies de la seua tasca filològica.

El viatge de 1902 prossegueix, i després de travessar el sud i el centre del País Valencià, el 4 de maig Alcover es posa en contacte a la ciutat de València amb Rigobert Domènech Valls (1870-1955). Nascut a Alcoi, du a terme la seua feina filològica durant els anys en què

es troba a València exercint de canonge de la Basílica Metropolitana de València i catedràtic del Seminari Conciliar Central de l'arquebisbat, el 1902. Malgrat no residir a Alcoi, la seua presència hi és habitual: predica sermons extraordinaris, especialment per a les festes de Sant Jordi; presideix misses de difunts; participa en les polèmiques politicoreligioses locals; publica articles en els periòdics, o simplement estiuja a les seues propietats de Benilloba o allotjat amb els comtes de Ròtova.

En aquesta eixida filològica es troba amb Alcover a València i parlen de la seua comesa. Domènech s'encarrega de repartir distintes tasques entre els seminaristes del Col·legi del Patriarca i de Sant Tomàs. També intenta organitzar el treball a Alcoi: segons la carta de 10.11.1902, anima a Miquel Julià a treballar-hi.

En l'Epistolari veiem Rigobert Domènech entusiasmat amb la tasca filològica:

Los Colegiales de Santo Tomás y del Patriarca están trabajando como heroes; algunos en lo que va de Septiembre á esta parte no han podido, porqué se preparaban para hacer oposiciones á Curatos; pero esos pocos en cuanto terminen el día 13 de este los ejercicios volverán á la tarea interrumpida [il·legible] aseguran que para Navidad ó la Purificación á lo más tardar lo tendrán terminado (carta de 10.11.1902).

Alcover se'n fa ressò en el *Bolletí*:

Desde aquestes columnes enviam la més coral enhorabona a n-aqueys joves col·legials del Seminari de València, que demostren un entusiasme tan gran per la nostra obra, com poch vist dins les regions valencianes, gelades casi totes per desgracia en vers de tot allò que atanyi a la causa de la nostra llengua.

¡Que servesca de qualque cosa a n-aquelles regions germanes l'alt eczemple dels colaboradors col·legials del Patriarca y Sant Tomàs de Vilanova! Amen (*Bolletí*, tom I, novembre-desembre de 1902, pàg. 239).

En els Jocs Florals de València del 27 de juliol de 1905, que celebraven la vint-i-cinquena edició, Rigobert Domènech formà part del consistori de mantenidors, juntament amb Teodor Llorente, Josep Bodria, Eduard Gómez Mazparrota, Francesc Martí Grajales, Josep Bellver, Josep Aixa i el baró d'Alcalalí, aleshores president de Lo Rat Penat (Roca 2013: 527).

El caràcter del valencianisme d'aquesta època es palesa en personatges com aquest: el regionalisme, si més no historicista i erudit, de Rigobert Domènech és limitat per l'exacerbat patriotisme espanyol que havia d'abraçar qualsevol persona que aspirara a un cert estatus social (no oblidem que, entre altres coses, Espanya manté durant molts anys una guerra colonial contra el Marroc, i les autoritats exigeixen tancar files contra les tragèdies de les campanyes militars). En un article de *La Defensa* del 21 d'abril de 1910, en l'especial de les festes de Moros i Cristians, Domènech escriu sobre "La milicia y la religión", i fa afirmacions tan poc sospitoses de vel·leitats particularistes com les següents:

Las fiestas de Alcoy nos ponen á la vista la historia nacional durante el laborioso periodo de la reconquista, el espíritu militar que prevaleció en nuestra raza y que [...] hizo de cada ciudadano un soldado, de cada agrupación una trinchera en defensa de la patria. Contribuyó á ello poderosamente el genio celtibérico indomable y altivo, amasado con sangre romana y visigoda, no menos refractaria á dominaciones extrañas; pero más aún que el carácter y la herencia contribuyó la unidad de miras y de acción que surgen de la unidad de fé y de sacrificio,

la única que podía acallar las voces discordantes y reprimir los enconos y ambiciones que hubieran convertido nuestro suelo en cantonalismo y bandidaje ó en pequeños califatos á la usanza mora ahogando en gérmen la potente nacionalidad española.

Les cartes amb Alcover que fan referència a les col·laboracions s'estenen fins a 1904. Més enllà, la correspondència s'ocupa d'altres temes i esdevé més impersonal i burocràtica, ja que posteriorment Alcover coincideix amb Domènech quan aquest és nomenat bisbe de Mallorca, el 1916. Alcover mateix va ser designat vicari capítular en la seu vacant per a preparar la transició entre el bisbe anterior, Pere Joan Campins, i Domènech. El *Bolletí* dona la notícia:

A la fi al Govern Espanyol ha presentat an el Papa per la Mitra de Mallorca lo Rdm. Dr. Mn. Rigobert Domènech, nat a Alcoi dia 15 de novembre de 1870; [...] ha intervingut en diferents processos de beatificació i canonisació, ès Vocal i President d'una partida de Junes i Corporacions Religioses, gran predicador, instruïdíssim en tots els rams de la Ciència Religiosa i Esglesiàstica i d'un gran zel per la Gloria de Deu i la Salvació de les ànimes; i llavò que ès un entusiasta de les glories regionals. De manera que reuneix totes les grans qualitats que han de caracterisar un Bisbe. Además, hem de dir que el Rdm. Dr. Domènech fa molts d'anys que ès un dels pocs suscriptors del BOLLETÍ DEL DICCIONARI que tenim a València; això només ja diu ben llampant lo que pensa ell de la nostra gloriosíssima Llengua. Fa més de quinze anys que ens distingeix amb la seua amistat, i fins i tot ens ha aidat qualque vegada en les nostres enquestes i escorcolls dialectals (*Bolletí*, tom IX, gener i febrer-març de 1916, pàg. 47-48).

Més endavant, les pressions de Domènech obligaran l'any 1916 a tancar *La Aurora*, el setmanari manacorí que Alcover dirigia des de 1910. En aquesta revista, Alcover utilitzava distints pseudònims (Revenjoli, Pau Fora-Embuys, Llorencet de ses Jotes...) per a escriure estridents articles en els quals atacava tota classe d'enemics: protestants, maçons i ateu; publicacions esquerranes i anticlericals mallorquines; moviments o organitzacions com el modernisme, l'educació mixta i l'escola moderna de Ferrer i Guàrdia, o la corrupció dels costums exemplificada en la blasfèmia, els balls o el vestit femení (Miralles 2003: 82). Després veurem que alguns col·laboradors alcoians estaven subscrits a la revista.

Aquestes diatribes de vegades ultrapassaven el que era convenient, i és coneguda la incapacitat d'Alcover per a la diplomàcia. No dubtà a embarcar-se en controvèrsies amb els antics companys, ja que va prendre partit en les eleccions a favor de Solidaritat Catalana, que ofería un perfil més moderat, la qual cosa va provocar que els catòlics integristes el consideraren un traïdor (Massot 2010: 124). Igualment, altres sectors de l'església criticaven el seu suport al catalanisme. L'estiu de 1916 va publicar en *La Aurora* l'article "Parlem-ne de nacionalisme", on afirmava que les Balears, Catalunya i el País Valencià formaven part de la mateixa nació, i a més es declarava defensor de la unió amb Catalunya i de la política de la Lliga" (Peñarrubia 1991: 319). Algunes figures de pes, com l'arquebisbe de Tarragona, Tomàs Costa i Fornaguera, van protestar irritats contra el catalanisme que per aquestes dates professava Alcover (Massot 2010: 124-125).

Per tant, quan Rigobert Domènech va prendre possessió del càrrec de bisbe de Mallorca, va voler apaivagar els conflictes, moltes vegades gratuïts, que Alcover encenia, i li va insinuar que clausurara *La Aurora*. En contrapartida, li va donar tota la llibertat per

continuar l'obra del *Diccionari* i tota la resta d'activitats que tenia en curs (Massot 2010: 128).

Aquesta eixida filològica de 1902 havia deixat la col·laboració ben assentada, centrada en Remigi Vicedo i apadrinada per un personatge tan important com Rigobert Domènech. El gruix de la faena dels corresponsals es durà a terme durant les dues primeres dècades del segle.

4.3. Eixida de 1910. Vicedo i els nous col·laboradors: Rafael Canto Llopis i Tomàs Miró Pascual

Vuit anys després l'anterior excursió filològica a l'Alcoià, Alcover visita ara Alacant, Alcoi, València i Barcelona, del 19 d'abril al 5 de maig.

En aquest moment apareixen els que seran, junt amb el ja conegut Remigi Vicedo, els informadors més fidels i eficients de les terres alcoianes: Rafael Cantó Llopis i Tomàs Miró Pascual, vinculats entre altres coses per relacions familiars, ja que eren cunyats. La seua relació amb Alcover era anterior, per tal com havien començat a treballar amb Remigi Vicedo en el projecte del *Diccionari* almenys des de 1907, com reflecteix la correspondència.

Rafael Cantó Llopis té 18 cartes en l'Epistolari, que abasten de 1907 a 1915. És un personatge que, a pesar de formar part del cercle de les famílies il·lustres d'Alcoi, mai va tenir cap rellevància pública. Segons Josep Tormo Colomina (2008: 136), va nàixer a Alcoi l'any 1855 i hi va morir el 8 de febrer de 1917. Estava casat amb la seua cosina Rita Llopis Pastor i tenien cinc fills: Maria, Milagro, Rafael, Carmen i Luis. Segons el padró municipal de 1905 era propietari (així el cataloga també Alcover en el registre de col·laboradors), i tant ell com la dona sabien llegir i escriure. Segons consta al seu panteó, era nebot de José Cantó Sanz (mort en 1867), "cura de San Mauro".

Sobre els anys de joventut del nostre personatge, quan hem parlat de Josep Vilaplana Gisbert ja hem trobat Rafael Cantó citat com a bibliotecari en la junta fundadora de l'Acadèmia de Joventut Catòlica, el 1869 (si les dates que tenim són correctes, tenia tan sols catorze anys). Ja no el tornem a trobar en cap font fins al 1904, quan apareix com a subscriptor d'obres de caritat en favor del Patronat de la Joventut Obrera d'Alcoi (*La Defensa*, 22.1.1904), en favor del jubileu de la Immaculada (*La Defensa*, 11.6.1904) o en defensa de les classes obreres de la ciutat (*La Defensa*, 1.2.1905). El 31 de maig de 1904 col·labora amb la romeria de la Font Roja adornant el seu mas, com també farà el seu veí Joaquim Rovira Merita.

El 1905 és president del recentment constituït Cercle de Joventut Tradicionalista. *La Defensa* del 2 d'agost de 1905 reproduïx un discurs de Carlos Laporta Roig pronunciat en la vetlada literariomusical celebrada en el Cercle en la nit del 25 de juliol, en què podem veure els pressupòsits d'aquesta associació:

Nosotros lo que proclamamos es la Monarquía Tradicional templada y cristiana; pretendemos la representación legítima y verdadera del país, para que se oiga su voz en las Cortes; queremos un pueblo digno é ilustrado, y deseamos para él, la libertad bien entendida; nosotros admitimos con la Iglesia, y aceptamos todos los progresos racionales y justos que quepan dentro de las ideas del Cristianismo.

Del 2 d'octubre de 1907 és la primera carta que escriu a Antoni Maria Alcover, on fa referència a una trobada prèvia: “Per lo mes de Maig fa ya vora de 2 anys i mitj cuan lo Congrés catòlich de Valencia, vaig tindre el gust de saludarlo, un matí á la entrada del palau del Sr. Arquebisbe”.

Aquest congrés deu ser la trobada que Alcover anomena Assemblée Regional de Societats Catòliques Obreres, en la qual va pronunciar un encoratjador discurs destinat a reclutar cooperadors. Rafael Cantó degué sentir el discurs amb emoció i sembla que es va sentir ben impactat. Alcover consigna el discurs en el *Bolletí* (tom II, març-abril i maig-juliol de 1905, pàg. 379-381):

A València, a n-el discurs que férem a la *Asamblea regional de Societats Catòliques Obreres* [...], convidarem els assembleistes a prendre part en l'*Obra del Diccionari*. Tenint en conte la situació precària de la nostra llengua a n-aquelles regions, diguérem: —Tenim dins Espanya quatre llengües: la nostra, axò es, la *atalana*, y llavò la *castellana*, la *vasca* y la *gallega*. [...] Hem d'esser nosaltres meteys que l'hem de fer, axò es, cada regió l'estudi de la seua llengua pròpia, y per tant els catalans valencians y balears hem d'estudiar la nostra, la catalana. Aquest estudi ha de consistir en fer el diccionari y la gramàtica d'aquesta llengua. Una y altra no han d'esser obra just de quatre sabis, sino de tot el poble; han d'esser obres nacionals. [...] A n-aquexa obra de replegar paraules y formes gramaticals convidam les *Sociedats Catòliques Obreres* representades aquí. Bastaria que hi dedicassen mitj' hora cada diumenge, y seria un tema molt entretengut y profitós [...].

Tornant a la primera carta de Rafael Cantó, per presentar-se a Alcover també anomena altres corresponents alcoians que ja coneixem: l'“amich Fransesc Sempere y Pascual QEPD” i “Mossen Remigio Vicedo, amich meu y que te correspondencia en voste”. I s'ofereix com a col·laborador:

Asi som una bona colla d'amics y admiradors de vosté: manemos y segos obedirem. Tenim lo meng deu o dotze fulls plens de paraules y refranes que cuan vullga lils enviarem. No tinc que dirli mes sinó que soc correigionari de voste admirador y el considere com a regenerador de la patria aragonesa y per lo tant pot dispondre com vullga de este servidor.

Des del principi Cantó escriu en valencià. En la carta de l'11 de novembre de 1907 explica la novetat que és per a ell utilitzar la llengua escrita: “may me n'he vist de mes groses posanme a escriure a vosté en valenciá, cosa que may havia fet, sense tindre cap estudi que la lligenda d'alguns periodich en catalá y la del seu Bolletí y ara darrere de tot les rondayes”. En moltes cartes posteriors demana a Alcover que li envie tot el que haja publicat en català, ja que “M'he afisionat tan a la lligenda de la nostra llengua que sempre seguit en tindre temps lliure ja estic llegint les Rondayes ó els Bolletins y me'n vaig tan per ahí que [...] aplegue a voltes a trobar raro y estrany lletgit el castella” (carta de 22.12.1907).

El 14 d'abril de 1908 escriu a Alcover “per donarli la mes coral enhorabona per l'homenatge que li ha tributat á voste la comissió executiva del Congrés de la llengua catalana, en nom de tots els que tenim la gloria de parlarla”.

Voldríem detenir-nos una mica a analitzar unes referències a l'Assemblée Regionalista que hi ha en la correspondència de Cantó i del comte de Ròtova, que ens ajuden a establir les coordenades polítiques en què ens mouen els nostres personatges. L'Assemblée Regionalista Valenciana es va celebrar del 28 al 30 de juny de 1907 per iniciativa de la societat València Nova, presidida per Faustí Barberà i Martí, intentant imitar l'èxit de

Solidaritat Catalana, que havia aconseguit agrupar allí carlins i republicans. En l'Assemblea intervingueren, a més de València Nova, els carlins valencians i el Partit Republicà Radical de Rodrigo Soriano. Les principals reivindicacions que van consensuar consistien a reclamar l'autonomia dels municipis i de la regió valenciana, preparar entre tots els partits i les individualitats un pacte solidari en tot el que afectara la defensa de la regió, reconèixer el dret consuetudinari valencià, reclamar la cooficialitat del valencià, formar un diccionari enciclopèdic de la llengua valenciana i "que se estudien les maneres practiques y prontes de vulgarisar l'ortografia valenciana" (*Valencia Nova*, núm. 29, 6 de juliol de 1907). Els resultats de l'assemblea han estat analitzats per Cucó (1999: 85-93) en *El valencianisme polític*.

Com trasllueix el comentari de Cantó que veurem a continuació, l'Assemblea va fracassar, entre altres coses perquè els sorianistes se'n desvincularen i els blasquistes i els conservadors combateren el projecte per massa nacionalista. En les eleccions municipals de València de 1909 van sofrir una severa derrota.

Tant Joaquim Rovira com Rafael Cantó viuen directament aquest esdeveniment. En la carta del 31 de juliol de 1907, Rovira explica a Alcover:

Respecto á lo que V. me pregunta sobre la Asamblea Regionalista de Valencia, le diré que tomaron parte en ella todos los partidos; a mi ver es cosa conveniente, pero tal vez peligrosa; espada de dos filos, que tanto puede ir bien como mal para el catolicismo; sin embargo creo conviene este movimiento y procurar encauzarlo bien; yo estaba en el campo cuando tuvo lugar la asamblea en Valencia, y todavía no estoy bien enterado; con todo me tiene V. favorable á la idea y á Concepción ya no la tiene V. contraria como sabe V. lo estaba en tiempos pasados.

Per la seua banda, quasi exactament un any després, el 26 de juliol de 1908, Cantó escriu:

La idea del regionalisme es molt simpática y la única que prenen cos podria feros saltar el gat de l'asquena d'en Canalejas. Esta mateixa idea la tenen uns pocs amics d'assí que son regionalistes per convicció i l'any passat 1907 ha es reuniren i acordaren suscriures y anar com assi ho feren a la Assamblea regionalista que fa poc mes d'un any es celebra en Valencià, jo també en vatx suscriure. Densá de *la* Assamblea no se que s'atgen menetjat a res, esperan les determinacions el Centre de Valencia i alla ha anada molt callada la cosa fins ara, que han comensat a publicar el periodíc Terra valenciana y es veu que treballen ferm en la propaganda del Regionalisme per lo que llisc en lo dit periòdic.

Per aquestes cartes comprovem que Alcover estava informat de primera mà de tot el que ocorria a València. En el *Bolletí* de juliol de 1908 es fa ressò de la publicació de la revista *Terra Valenciana* que esmenta Cantó:

"Terra Valenciana"

Amb aquest nom tan simpàtic comensà, dia 21 de juny, a sortir a València un setmanari molt ben presentat y exerit, orgue del *Centre Regionaliste*, antes *València Nova*, d'honorable memòria. Estampa a la primera plana del nombre primer un *Proyecte de Bases pera la formació del Programa Regionaliste* un estudi ben madurat i ben llampant de la qüestió valenciana, axò es, del règim polític i administratiu que li cal a naquell antic reyne, que'ls constitucionals escorteren en tres províncies, perque axí els-e passà per l'escudeller. Les idees qu'esposa y sostén el *Proyecte*, son les nostres, tret d'algunes apreciacions sobre En Carles V i En Felip II, a

n-e qui alguns regionalistes devegades no fan gayre justícia (*Bolletí*, tom IV, juliol de 1908, pàg. 157).

Alcover torna a fer referència a la revista en un extens article aparegut al *Bolletí* de setembre-octubre de 1908, “Als valencianistes”, en què dóna la seua opinió sobre un article signat per Faustí Barberà (“amic nostre estimadíssim”) que es refereix a la proposta de Maximilià Thous de fer una acadèmia valenciana per a la llengua. Alcover diu:

No, no es arribada l’hora de fer un’ortografia valenciana definitiva; no, no es possible que cap acadèmia ni congrés fassi ara per ara una tal obra. No es possible una bona ortografia sense haver acabat l’estudi de la fonologia i de la morfologia, l’estudi complet dels sons i formació i etimologia de les paraules. ¿Està fet tal estudi dins el valencià? No està casi comensat. [...] Lo que us cal, [...] mentres tant que’s fassa tot axò qu’hem indicat, es netejar la ortografia vostra tradicional de totes les atrocitats castellanes que a poc a poc heu anades adoptant (*Bolletí*, tom IV, setembre-octubre de 1908, pàg. 189-231).

Cantó es mostra molt d’acord amb Alcover en una carta del 12 de novembre de 1908. Seguidament, aquest últim notificarà en el *Bolletí* aquesta i altres adhesions:

Sembla qu’ha feta, gràcies a Deu, bona impressió lo que diguérem dalt el *Bolletí* darrer a n-els *valencianistes*. Tenim cartes de diferents regions valencianes que mos ho agraxen, mos ne donen l’enhonorabona i prometen seguir lo qu’els-e proposarem. Axò es lo que interessa (*Bolletí*, tom IV, novembre de 1908, núm. 8, pàg. 248).

Tornant a la col·laboració lingüística, abans hem esmentat el seguiment que fa Remigi Vicedo de l’obra de Bernhard Schädell. Igualment, a la carta del 12 de novembre de 1908 Cantó adjunta el rebut d’un pagament pel *Manual de fonètica catalana*, que mostra la voluntat que tenia Cantó de formar-se com a corresponsal.

Al gener de 1910, apareix en la llista de col·laboradors del *Bolletí*, al costat de Tomàs Miró. Aquest mateix mes, en una carta datada el 26, Cantó explica una entrevista de “vora de dos hores” que va tenir a Alcoi amb Lluís Fullana, en la qual van parlar de les tasques d’Alcover i de distints dubtes lingüístics que Cantó li exposava. L’experiència va ser positiva: “Lo cert es que u vaig pasar tan á gust que les dos hores en semblaren un ratet”.

Després de tres anys de relació epistolar, en l’excursió de l’abril de 1910 Cantó i Alcover tindrien l’ocasió de trobar-se personalment. Prèviament, en la carta del 6 d’abril, Cantó l’aconsella que faça coincidir la visita amb les festes de Moros i Cristians, ja que hi estaran els comtes de Ròtova i a més podran veure la festa des de casa de la seua germana, al carrer de Sant Nicolau, 53; a més a més, també estaran en companyia de Remigi Vicedo perquè viu enfront.

Com hem vist, el dia 21 Alcover arriba a Alcoi (*Bolletí* tom VI, abril de 1910, núm. 84): “Tot devallant del tren, mos trobarem dins els brassos dels amics del cor Mn. Tomàs Miró i D. Rafel Cantó i Llopis, entusiasta com el qui més de la llengua valenciana. Mos ne menaren a casa-llur, i comensarem a l’acte l’estudi de l’interessantíssim dialecte alcoyà”. Cantó ja tenia faena preparada: “Qui també mos té replegades llistes llargarudes de noms y frases alcoyanes, es el ferventíssim D. Rafel Cantó” (Op. cit., pàg. 85).

A l’endemà, Alcover queda molt sorprès amb les festes, i en el *Bolletí* fa una descripció molt acolorida de l’esdeveniment:

DIA 22 Les festes de Sant Jordi. [...] Tota la gent va fora corda; els carrers bullen de gernació. De bon matí, devers les sis, comença la *diana*, axò es, un boldró de cada *filà* (*filada*), tots puro en boca, acompanyats de llur respectiva banda sonant, recorrent els principals carrers, davant els *moros*, darrera els *cristians*. Axó només ja escita de tal manera l'atenció de tots els alcoyans, sobre tot de la gent menuda, que no son capaços d'atendre a cap altre cosa. —Es per demés cercar *xicotets* per estudiar la conjugació alcoyana. ¡Bons estàn els alcoyanets per conjugar verbs a n-aquestes hores!” (Op. cit. pàg. 84).

A pesar d'això han de continuar amb la faena. Com que no trobem xiquets disponibles, Rafael Cantó i família i Tomàs Miró ajuden Alcover en l'estudi de la conjugació i la fonètica local, i també Remigi Vicedo, “que coneguèrem de Vicari d'Ibi l'any 1902, un entusiasta de l'*Obra del Diccionari*, per la qual té estudis fets de fonètica, morfologia i toponímia, molt interessants, i que seràn un preciós tribut a la nostra *Obra*” (Op. cit., pàg. 86). Entre tots “armen les grans discussions sobre lo que's diu o no's diu a Alcoi, sobre si's diu axí o axí-dessà. Com es discussió, just filla de l'amor a la llenga, en brolla la llum, i nosaltres l'aglapim, i escriu qui escriu” (Op. cit., pàg. 85).

El dia 23, el del patró, continuen les festes i el treball:

Avuy tornam aprofitar tots els moments que les festes dexen disponibles pe seguir els estudis de fonètica i conjugació, i axò encara es sols practicable donat el gran entusiasme per la nostra llenga que vibra dins els amics Mn. Miró i el Sr. Cantó ab sa estimadíssima família (Op. cit., pàg. 86).

I, finalment, el dia 24, l'últim dia de festes, acaben la faena, que ha sigut ben profitosa:

Avuy es pròpiament el simulacre o lluita entre'ls *moros* i els *cristians*. De bon matí uns i altres se tiren a n-el carrer com-e coloms d'escampadissa, i se'n van despara qui despara escopetes, carabines, espingardes, axordant la gent, omplint els carrers de fum, fent por a la gent menuda. [...]

Per seguir avuy els estudis filològichs mos hem haguts de tancar dins habitacions sense finestres a n-el carrer, per entendremoshi. [...] Tant D. Rafel Cantó con Mn. Miró queden més animats que may i tots plens de coratje per dur endevant la replega de mots alcoyans, i conten trobar altres amics qu'els ajudin, i els-e fassin costat. ¡Deu vulga que sia axí! Amèn [...] Hem feta feyna a rompre, dexant, hora baixa de tot, ben esclovellada la conjugació i tots els punts de la fonètica alcoyana que'ns han ocorreguts. Mn. Remigi Vicedo mos ha mostrada la feyna que du entre mans per la nostra *Obra*; en som romasos satisfets ferm. ¡Deu fassa que promte la tenga llesta i que la mos enviy! Amèn (Op. cit., pàg. 87-88).

El dia 25 Alcover ix cap a València. La trobada havia resultat molt enriquidora tant per a Alcover com per als alcoians; s'havien arreplegat moltes dades lingüístiques i havia aprofitat també per a donar a conéixer la persona i l'obra d'Alcover. En la carta del 10 de maig Cantó assenyala que alguns amics es queixen de no haver pogut veure Alcover:

Alguns amics s'han quedats sense haver tengut el gust de saludarlo i visitar-lo entr'ells D. Benito Marti amich del P. Fullana i el ingenier industrial D. Joseph Abat el del gamell, el Trontoll de les festes heu va destorbar, jo els he dit que mes avant tornarà veste i llavors, si Deu ho vol, ja tendrem el gust d'aplegarnos.

Sobre aquests personatges citats en la carta, l'advocat Benet Martí Cabada estarà més tard relacionat amb els fills de Rafael Cantó, Rafael i Lluís, ja que tots tres formaran part del

Cercle Tradicionalista, del qual Benet Martí serà el cap local. En el cas de Josep Abad ens trobem amb un personatge amb un cert pes literari i cultural que, en canvi, és poc conegut. Rafael Roca (2007: 269) ens proporciona una informació molt interessant. Exhuma la notícia de *Las Provincias* de 1899 que parla d'un "ferviente admirador" que Verdaguer tenia a la ciutat d'Alcoi, Josep Abad, "hombre muy culto y apasionado por las letras", que "no se contenta con leer y admirar las poesías de Verdaguer: las traduce al castellano y las traduce bien, lo cual no es nada fácil". El diari reproduïx les versions de "La Virgen de los Dolores", del volum *Idil·lis i cants místics*, i un fragment de "Impresión de las llagas de San Francisco", del poemari *Sant Francesc*. La ressenya afegeix: "Sabemos que Mossén Jacinto Verdaguer aprecia mucho el Trabajo del poeta alcoyano". Segons Roca, Abad era soci ratpenatista, i en 1909 arribà a ocupar la vicepresidència segona de la secció de Literatura de Lo Rat Penat.

Podem afegir-hi alguna dada més. Josep Abad Carbonell va nàixer a Alcoi el 1874 i va morir el 1924. Va obtenir el títol d'enginyer en l'Escola Tècnica Superior d'Enginyeria Industrial de Barcelona el 1898, i treballava a Alcoi com a enginyer municipal honorari (Ajuntament d'Alcoi 2014: 84). En el camp literari, també va ser col·laborador habitual del compositor alcoià Gonçal Barrachina Sellés (1869-1916), per a qui va escriure els textos de l'òpera *Escipión*, de la sarsuela *Encanto de Amor* i de la peça breu *Juanilla y Susana* (Gisbert 2003: 172-173), a més de la lletra d'un himne a Alcoi (anterior al que després seria l'himne oficial de festes i de la ciutat d'Alcoi) (Agulló 2014). També és autor del llibre de poemes *De la vida*, que va inspirar a Barrachina diversos *lieds*.

El motiu del malnom que li adjudica Rafael Cantó, "el del gamell", el relata el mateix Josep Abad en llargs articles publicats en l'*Heraldo de Alcoy* dels dies 14, 15, 16, 18, 19 i 20 d'abril de 1910: Amb motiu de les festes de Moros i Cristians, per celebrar la capitania de la filà Marraqueix, els amics Josep Abad, Gonçal Barrachina, Leopold Terol i Enric Casasempere van fer un viatge a Alger per tal de llogar camells i eixir a les festes muntats amb ells. Alcover els degué veure desfilar. Les peripècies del viatge són narrades amb molta gràcia i sensibilitat per Abad en els articles esmentats.

Després de la visita d'Alcover, es manté la relació epistolar entre aquest i Cantó. És simptomàtica l'opinió sobre la revista *La Aurora* que manifesta Cantó en la carta del 15 de març de 1911: "Bé está que m'envien La Aurora es valent y esforzat este setmanari i cada tunda que pega als desgraciats anticlericals i els alsa bambolla. Molt be".

A falta de la presència d'Alcover, Cantó es manifesta entusiasmat amb la de Pere Barnils, que al setembre de 1911 estava recollint material lingüístic per la zona (carta de 20.3.1912). Com hem vist en la trobada amb Fullana que hem comentat, Cantó gaudeix d'entrevistar-se amb persones que podien fer-li ampliar els seus coneixements lingüístics. És un autodidacta que no perd cap ocasió de formar-se.

Simultàniament, Rafael Cantó seguia enviant material a Alcover. El *Bolletí* de 1912 recull les seues aportacions sobre els mots *femar* i *femada* (tom VII, gener-febrer de 1912, pàg. 17); el *Bolletí* de 1915, sobre la pronunciació de *canvi* i *canviar* (tom VIII, gener-febrer de 1915, pàg. 259), que apareix comentada en la carta del 27 de gener de 1915, i el de 1917, sobre els mots referents al bestiar cabrum (tom IX, març i abril de 1917, pàg. 324).

La carta del 14 d'agost de 1912 fa esment de diversos fets: Tomàs Miró és premiat en els Jocs Florals de València amb uns goigs a la Mare de Déu dels Desemparats; els fills dels

comtes de Ròtova estan en viatge de nuvis, i Josep Bodria, destacat ratpenatista valencià, havia acudit a Alcoi a les festes d'aquest any i troba la mort allí:

Per Abril tinguérem el sentiment de assistir al enterro del Sr. Bodria, entusiasta de la nostra llengua, uno dels caporals de Lo Rat-Penat de Valencia, que havia fets i publicats alguns treballs, i no fa molt de temps el Bolleti s'ocupà del darrer qu'havia publicat. Vingué assí a les festes de S Jordi i una pulmonia l'"acorá" en pocs dies (RIPA).

Posteriorment, al maig de 1920, Remigi Vicedo formarà part de la comissió encarregada de custodiar el trasllat del cadàver fins a València.¹¹ Aquest va ser un acte important en els àmbits valencianistes del Cap i Casal:

Un veritable esdeveniment fou, aquell any 1920, la iniciativa de "Lo Rat Penat", per dur a València, des d'Alcoi, les despulles mortals de Josep Bodria, acte que fou de gran emoció i en el què varen prendre part, a més d'eloqüents oradors, els orfeons d'"El Micalet" i "La Vega" (Igual 1959: 100).

Bodria al·ludeix a Alcoi en una carta de 1911 en l'*Epistolari*: "Escriguí à Alcoi d'ahon procedix la paraula Xeu, que me sembla vol dir 'Teuladí'. No obstant, ja li escriuré la contestació" (23.6.1911).

Una carta del 21 d'agost de 1912 ens serveix per a conèixer més dades personals de Rafeal Cantó. Aquest escriu que aprofita que la família està al mas Nou, situat a la Canal, al "pobletxet" de la Sarga, per a treballar en les cèdules. Pel que poc que hi conta, ens podem fer una idea de les anècdotes que li succeïen amb els informadors arreblegant material.

Les dues últimes cartes són molt breus i tenen dates molt espaiades, una és de l'agost de l'any 1914 i l'altra de gener de 1915. En elles segueix manifestant-se a Alcover com "son admirador"; Alcover li ha fet alguna consulta però Cantó no troba temps per a contestar-li. Aquest any 1915 el trobem citat al *Bolletí*, amb motiu de les aportacions que ha oferit al *Diccionari*: "El d'Alcoi, l'entusiasta valencianista En Rafel Cantó i Llopis en carta de 27 de janer ens diu igualment això altre: 'Assí en Alcoi diem *canVi* i *canViar*' (*Bolletí*, tom VIII, gener-febrer de 1915, pàg. 259).

Encara apareix citat en una carta de Joaquim Rovira, signada a la Uixola el 24 d'agost de 1916: "Los amigos de V. de aquí le recuerdan con gusto, y tanto D. Tomàs, como D. Rafael Cantó y demás me encargan le salude respetuosa y cariñosamente".

Finalment, en el *Bolletí* de gener-febrer de 1916, apareix una sentida nota d'Alcover sobre la mort de Rafael Cantó:

També el Bon Jesús ens ha pres aquest amic nostre estimadíssim dia 8 de febrer. Nadiu d'Alcoi, cap d'una honorable família, de molt bona posició, relligiosíssim, estimat i respectat de tothom, En Cantó era un entusiasta de la nostra Llengua com pocs n'hi hagués dins tot el Reine de València. Ens replegava paraules i frases dins Alcoi, dins tota aquella encontrada, hi feia totes les enquestes i escorcolls llingüístics que li comanàvem, predicava sempre i a tot arreu l'amor i l'adhesió a la nostra Llengua, i casi no sabia parlar més que d'ella, de l'Esglesia i de la

¹¹ "Seguidamente, y previa la declaración de urgencia, se acordó, a propuesta de la Alcaldía, que una Comisión formada por un Concejal, el Cronista de la ciudad y Sr. Alcalde, acompañasen a la capital del Reino los restos mortales del inspirado poeta valenciano fallecido en esta ciudad, D. José Bodria, y que todos los gastos se paguen con cargo al capítulo de Representación." *El Archivo de Alcoi*, tom I, quaderns XVII, XVIII i XIX, octubre-novembre i desembre de 1920, pàg. 90.

seua família: aqueixes tres amors eren tota la seua curolla, tot el seu anhel, tota la seua vida. Ja feia temps que anava cop-piu i primetjant massa de salut, fins que ara darrerament li sobrevingué tal tarroscada que no ha poguda resistir, tallant-li Deu el fil de la vida, plena de dies i de bones obres (*Bolletí*, tom IX, gener-febrer de 1916, núm. 7, pàg. 305).

El *Bolletí* de 1917 reflecteix unes aportacions de Cantó al *Diccionari*: “A Alcoi anomenen *xota* la cabrida tot d’una que fa sis mesos que es *nata*, que diuen allà (R. Cantó i Llopis)” (*Bolletí*, tom IX, març i abril, maig de 1917, núm. 8, pàg. 324).

En la visita que realitzarà Alcover a Alcoi el 1921, Tomàs Miró li lliurarà uns reculls d’expressions de Cantó que encara tenia la seua vídua: “Es la feyna de tota la vida de dit senyor, que la consagrà tota a Deu, a la seua família i a la llengua valenciana” (*Bolletí*, tom XII, gener-juny de 1922, núm. 5, pàg. 373).

Tal com hem vist, el col·laborador que, juntament amb Vicedo, més seriosament es pren la tasca que Alcover li havia encomanat no tenia cap formació lingüística ni tan sols pertanyia al món de la cultura. Malgrat això, conscient de les seues mancances i amb molta humilitat, intenta aprendre de les publicacions que Alcover li proporciona i de les converses que manté amb els que saben més que ell, i supleix la falta de preparació amb la passió amb què estima el seu poble i la seua llengua. Cal dir que Rafael Cantó és l’ajudant més polític de tots: ell no manifesta cap aprensió a comprometre’s, però la seua opció, un valencianisme de dretes i catòlic, provinent del carlisme, era minoritària en un ciutat dominada primer pels liberals de Canalejas i després per socialistes, comunistes i anarquistes. A banda del poc èxit que assolí en la política regionalista, la seua intervenció en l’obra d’Alcover va ser importantíssima, i hem d’atribuir-li bona part de l’aportació alcoiana en el *Diccionari*.

Abans d’arribar ací ja hem citat moltes vegades Tomàs Miró Pascual. Aquest personatge naix el 1873 a Alcoi.¹² Era fill de Teresa Pascual Blanes i Rafael Miró Moltó, propietari d’una fàbrica de farines. Aquest Rafael Miró era germà de Joan Miró, pare de l’escriptor Gabriel Miró; per tant, el conegut escriptor i el nostre col·laborador eren cosins germans. Altres germans de Rafael i Joan van ser Maria Teresa, casada amb el pintor alcoià Llorenç Casanova Ruiz, i Aleixandre, hereu del negoci patern, una fàbrica de teixits i, entre altres coses, soci fundador del Monte de Piedad y Caja de Ahorros de Alcoy (King 1982: 17). Ja hem vist abans que una cosina seua està casada amb el metge i literat aficionat Miquel Abad. Per tant, podem dir que el nostre sacerdot pertanyia a una família il·lustre i estava ben connectat amb l’ambient artístic i literari local.

Tenim una descripció de primera mà del personatge a càrrec de Jordi Valor i Serra, que el va arribar a conèixer: “Un altre capellà que baixava molt sovint pel carrer [de Sant Francesc] era Mossen Tomás Miró, alt, seriós, de pell molt bruna i ulls grans i negres; [...] era potser el més alt de tot el Clero de Sant Francesc. I malgrat el seu posat seriós, era un poeta vernacle molt ingenu i delicat” (Valor 1958: 12).

El poeta Joan Valls Jordà lloa la seua qualitat literària quan diu que, a Alcoi, era “en su época, el más fino cultivador de la lengua valenciana”. Recalca que el seu domini lèxic era

¹² Segons *Las Provincias, almanaque para el año 1936*: “D. Tomás Miró Pascual – Nació el 1873 en Alcoy. Estudios Seminario. Primera Misa en 1898. Capellán de San Miguel. (Fallecido a consecuencia del terror rojo)”, i també segons *l’Epistolario* de Gabriel Miró.

“amplio y notable, máxime en una época en que todavía no se había llegado a la codificación del idioma catalán-valenciano-balear” i destaca a més “la dulce sencillez y delicado uso del idioma que poseyó” (Valls 1972: 27).

Basant-nos en les informacions dels diaris, veiem que Miró també participa en els recaptos benèfics de què ja hem parlat. El 18 d'abril de 1906 dóna, per a una tómbola “con el fin de recaudar los fondos necesarios para terminar los baños en construcción de la Casa de Desamparados”, la “Historia de España de Mariana, en tres tomos lujosamente encuadernados” (*La Defensa*). El comte de Ròtova hi participa amb un “tarjetero artístico” (*La Defensa*, 20.3.1906).

Trobem més informació sobre Tomàs en la correspondència del seu cosí Gabriel Miró. A finals de la primera dècada del segle xx el novel·lista viatja amb freqüència a Alcoi; entre agost i setembre de 1910, segons *La Defensa*, s'hi troba estiuant amb la família. El 6 de juny de 1910 mor Maria Gosálbez Pascual, vídua de Miquel Miró Moltó (*La Defensa* 7.5.1910), tia tant de Gabriel com de Tomàs Miró. Potser Gabriel es refereix a aquest soterrar de la tia comuna en la carta del 29 de gener de 1924 adreçada a una altra tia, Teresa Miró Moltó, quan es queixa de la falta de contacte amb Tomàs:

Desde que regresamos de Alicante no hemos recibido noticias de Alcoy. Tomás ya no escribe como no se le escriba. Desde el año de los conflictos familiares, no he visto letra suya. Ya sólo recuerdo de él, su figura con resplandores de capa pluvial y maza de plata, en un entierro lujoso, bajo el sol de verano. Y ni siquiera me vio! (Miró 2009: 544).

No sembla que els dos cosins tingueren un contacte massa estret. Gabriel Miró acut a Alcoi el 20 de maig de 1908 i visita la Font Roja acompanyat del seu germà Joan, l'escriptor Salvador Rueda, l'enginyer alacantí Pròsper Lafarga, l'escultor Ferran Cabrera, el director de *Heraldo de Alcoy* Juli Puig, l'industrial Gonçal Barceló i uns personatges ja coneguts nostres, Miquel i Josep Abad. En canvi, Tomàs Miró no hi és citat (Ramos 1996: 140).

La seua activitat poètica la veiem reflectida en la premsa local. És present en lectures de poemes, com el de l'Associació de Catòlics del 13 de desembre de 1904, en què també participa Francesc d'Assís Sempere, o en l'homenatge a l'escultor Ferran Cabrera l'1 de juny de 1906. També trobem en la premsa alcoiana la reproducció d'algunes de les seues obres, com “Viva Alcoy” (1905), “No bailes” (1909), “Al toque de alba” (1909), “Rundayeta” (1910), “Siempre viva” (1910) i “A Sant Jordi” (1911).

L'esmentada poesia “No bailes”¹³ va donar lloc a una petita controvèrsia periodística. Va aparèixer en la portada de *La Defensa* del 20 de febrer de 1909, amb motiu del Carnestoltes, en el marc d'una campanya empresa per aquest diari contra la immoralitat dels balls que se celebraven en salons privats per a celebrar la festivitats. L'Església condemnava totes aquestes disbauxes. Com a exemple, en la parròquia de Santa Maria

¹³ “¡No vayas por Dios al baile! / ¡No vayas!... eres muy niña / Y hay redes en las que puedes / Quedar por siempre cautiva. / ¡Guarda, guarda tu inocencia / Que es lo mejor de la vida! / No pongas máscara á un rostro / Que si tapas lo que todos / En ti respetan y admiran, / Puede que llores después / ¡Ay! la inocencia perdida: / Que en esos locos festines / Y en esas torpes vigiliass, / El corazón se pervierte / Y la virtud se mancilla [...] / Que esos goces que tu sueñas, / Y esas fiestas, y esas risas, / Ora prestas desaparecen, / Ora raudas se disipan, / Como en el cielo la aurora, / Como en el pecho las dichas, / Como nube, como espuma, / Como sombra fugitiva.”

estaven duent-se a terme quaranta hores de desgreuge a Jesús Sagrimentat pels balls, mascarades i altres excessos del carnestoltes. Tomàs Miró hi posa el seu granet de sorra amb aquesta poesia.

El periòdic rival, *Heraldo de Alcoy*, donava suport a les festes i criticava l'excessiu moralisme dels catòlics locals. El dia 22 publicà una poesia que parodiava el missatge, el to i l'expressió de Miró.¹⁴ No deixa de tenir gràcia la rèplica de l'*Heraldo*, i tampoc no és massa cruel amb el nostre poeta. La seua militància catòlica era coneguda i esperable, ja hem vist que el 1909 apareix amb Remigi Vicedo entre els signants del manifest del cura arxiprest d'Alcoi en contra de la postura anticlerical de l'Ajuntament, però en la premsa local no apareix mai assenyalat, com altres, entre els més radicals en aquest aspecte. Més aviat la paròdia fa broma del to utilitzat, excessivament retòric.

Curiosament, en català l'expressió resulta més natural i continguda, com podem apreciar en "Rundayeta"¹⁵ (*La Defensa*, 23.3.1910). En la carta del 6 d'abril de 1910 Rafael Cantó pregunta a Alcover sobre l'ortografia del títol: "Mossen Tomas Miró publicá en 'La Defensa' una poesia que també va en la presen; titulada Rundayeta, com alguns li han dit que devia posar Rondalleta, voldria que veste li'u definiria, axo es; com deu titularho".

A pesar que la seua obra és escassa, Miró va gaudir d'un cert reconeixement com a poeta. Va resultar premiat en els Jocs Florals de 1912 de València (*La Vanguardia*, 27.7.1912, pàg. 9).¹⁶ Cantó notifica a Alcover la notícia en la carta del 14 d'agost de 1912:

El nostre amic Mn. Tomas Miró esta d'enhonorabona; en els jocs florals de Valencia s'ha amportat un premit; el oferit per lo Sr. Bisbe de Barcelona, el treball son uns gotjos a la Mare de Deu dels Desamparats, hui mateix ha rebut un ofici participanli oficialment Lo Rat Penat de Valencia que s'ha guanyat dit premit

Igualment, en els Jocs Florals organitzats el 1916 pel Casino Oriente alcoià també va guanyar un premi dedicat a "la més completa col·lecció de refranys netament alcoians", com hem vist en la notícia que ens proporciona Remigi Vicedo en *El Archivo de Alcoy*. I en el certamen literari que s'organitza a Alcoi amb motiu de les festes de 1921 és premiat amb

¹⁴ "No vayas al baile, Brígida, / porque los bailes son pérfidos, / y además *apocalípticos*, / y sobre todo antihigiénicos, / aunque lo niegue, por fórmula, / un empecatado médico. / No vayas al baile, Brígida, / porque los bailes son pésimos, / y más que pésimos, gárrulos, / y más que gárrulos, bélicos, / y más que bélicos, cínicos, / y más que cínicos, tétricos. / No vayas al baile, Brígida, / pues te lo aconseja un clérigo, / que cuando pulsa la cítara / y canta en todos los géneros, / ora desde el alto púlpito, / en prosa que encanta al léxico, / ora en cuartilla nítida, / dando envidia á los homéricos, / ora empleando la jácara, / ora cantándole al céfiro, / ora hablando, ora... pro nobis, / no hay quien le tosa en el piélagos, / desde La Menora al Báltico, / ó desde Játiva á Arévalo."

¹⁵ "Pauruga y pensiva, / Nafrát lo seu pit, / Més morta que viva, / Lo rostre marcit. / Tota endoladeta, / Y al peu de la creu / Se trova ipobreta! / La Mare de Deu. / Dobla el front rendida / De tant de dolor, / Y casi sens vida / Esclata en un plor. / Hi ha una violeta / Junt al arbre sant, / Y encar' que es xiqueta / Replega son plant. / María, amorosa, / La mira ab anhel, / Y trista li posa, / Cobrintla, son vel. / D'ensá esta floreta / Du 'l mantell morat, / Y ensenya, discreta, / A aymar la humilitat."

¹⁶ També hi va ser guardonat Lluís Fullana, per *Xàtiva y Xàvea. Estudio demostrativo de cual de estas poblaciones fue la antigua Setabis y cual la Setabicense* (Climent 2004: 126).

les composicions “Alcoy por San Mauro” i “Madre”. El 1923 és cridat a participar en el volum col·lectiu en homenatge al poeta i dramaturg Gonçal Cantó.¹⁷

Algunes poesies seues han tingut molt d'èxit. “A Sant Jordi” ha sigut publicada reiteradament en la premsa (1911 i 1921) i en la revista de festes (1955 i 1970). Aquest poema fins i tot va aparèixer, junt amb el poema “Fe i Patria”, en *El Vèrs Valencià*, revista de poesia que Josep Maria Bayarri va començar a publicar el 1934 a la ciutat de València, com a resposta conservadora a *La República de les Lletres*. La portada del primer número de la revista anunciava que *El Vèrs* seria, entre altres coses, cristià, casolà i universal i ben valencià. Al capdavall, “Si repassem els diferents números hi trobarem un to general jocfloral que domina embafadorament” (Iborra 1995: 132). “A Sant Jordi” apareix en el número 4 de la revista, a l'agost de 1934, i “Fe i Pàtria” en el número d'octubre, dedicat a Jaume I. Ambdues poesies s'ajusten molt bé al to patriòtic i religiós de la revista.

Al seu torn, “A la Verge del Carrascal” (1930) ha estat musicada dues vegades, no fa massa temps: el 1988 per Teresa Matarredona i el 2003 per José María Valls Satorres; certament, a pesar de la temàtica, per la brevetat, el to popular, el ritme i l'absència de retòrica resulta atractiva i ha aguantat bastant bé el pas del temps.¹⁸

Una faceta de la qual no hi ha massa informació es refereix a l'activitat de Tomàs Miró com a col·leccionista d'art. Miguel Ángel Picó Pascual afirma en la revista de festes de 2006 que Miró va oferir obres de la seua col·lecció a l'Exposició Regional Valenciana de 1909 i a la Internacional de Barcelona de 1929. No hem trobat el seu nom en el catàleg de l'exposició valenciana, que sí reflecteix el d'altres col·leccionistes. En canvi, sí que l'hem trobat en el catàleg de l'exposició de Barcelona, on aporta, una “plaquita ovalada, de loza policromada de Alcora, representando a Ntra. Sra. de Rodanas y firmada por Vicente Prats: fines del siglo XVIII. Mide 0'24 x 0,16 ms. D. Tomás Miró, de Alcoy” (pàg. 531), i també “La Inmaculada, pintura en lienzo, atribuida a Vicente López. Mide 1'20 x 0'82 ms. D. Tomás Miró, de Alcoy” (pàg. 550) (Gómez-Moreno 1929). Era aquesta una altra manera de fer valencianisme. Com afirma Rafael Roca (2011: 124), els interessos polítics, econòmics i culturals dels impulsors de l'Exposició Regional de 1909 i dels intel·lectuals que impulsaren Lo Rat Penat eren pràcticament els mateixos. Els valencians estaven construint un imaginari col·lectiu, i la recopilació dels testimoniatges artístics del passat també hi contribuïa.

Pel que fa a la seua participació en el *Diccionari*, apareix en la llista de col·laboradors de 1910, amb Rafael Cantó. I ja hem vist que assisteix Alcover tots els dies de la visita a Alcoi d'aquest any. Podem trobar una aportació seua com a corresponsal en el *Bolletí* (juny-juliol de 1917, pàgina 9), que analitza el significat de la paraula *boldró*.

En l'apartat següent veurem el paper fonamental que té durant l'excursió filològica de 1921. Després d'aquesta data, només trobem dues cartes seues en l'*Epistolari*, de 1925, encara que hi ha referències a ell en tota la correspondència de Rafael Cantó i Joaquim

¹⁷ *En justo homenaje al laureado vate Don Gonzalo Cantó Vilaplana, hijo predilecto de Alcoy: Alcoy - Noviembre de 1923*. Alcoi: Tipografía La Buena Prensa, 1923.

¹⁸ “¡Salve, Regina, / pura donzella, / flor la mes bella / del Carrascal. / Lliri entre espines / llum de l'albada, / Verge adorada / dels alcoyans. / Blanca paloma / que en el bosque / d'hermos parage / tens t'on altar; / desde l'altura / de ta ermiteta / guarda, Mareta / nostra ciutat.”

Rovira. En la carta del 30 d'abril dona informació a Alcover sobre la paraula *acurrifar-se*, i en la del 28 de juliol demana notícies sobre un missioner.

Tomàs Miró va ser assassinat també l'any 1936.

Encara que el personatge no és àmpliament conegut en l'actualitat a Alcoi, els seus poemes representen molt bé la sensibilitat local que hi ha predominat durant molt de temps, i han sigut citats repetidament. Els estudiosos esmenten Miró amb to laudatori en les antologies de poesia local, i ha sigut reivindicat per poetes alcoians de la postguerra, principalment per Joan Valls Jordà, que coneixia la seua obra i l'apreciava.

Tornem ara a l'activitat de Remigi Vicedo durant aquests anys. Ja hem vist la seua aportació a la visita d'Alcover i com aquest aprecia molt la seua tasca. Com a resum, el 1915 Alcover afirma en el *Bolletí* que ha fet 1.000 cèdules lexicogràfiques (tom VIII, pàg. 468).

Pel que fa a la seua intervenció en un altre àmbit, el 1912 trobem la primera mostra del que, amb el temps, serà el principal camp de recerca de Vicedo: la prehistòria i la història antiga. Tenim notícia d'una memòria premiada en els Jocs Florals de València d'aquest any, *Un capítulo de la Contestania*, encara que "no consta en els Arxius de Lo Rat Penat, però Vicedo fa referència a aquest treball i al guardó" (Beneito, Blay i Segura 2006: 103). Pot sobtar una mica el canvi dels estudis sobre filologia i literatura pels d'arqueologia i història antiga. Ferran Archilés (2011: 31) ens ajuda a contextualitzar-ho, quan ens remet a la imatge fixada pels erudits d'una identitat valenciana existent ja en el temps dels edetans, reforçada al llarg del segle XIX, quan l'iberisme va assolir una força remarcable. Els nacionalistes valencians del primer terç de segle tindrien aquest iberisme ben present, com també l'havia tingut el catalanisme de Prat de la Riba. En graus diversos perduraria en la idea dels substrats lingüístics de Sanchis Guarnier o en les teoritzacions de Nicolau Primitiu Gómez. Veiem exemplificada aquesta cerca dels orígens antics de la personalitat valenciana en les conferències pronunciades en Lo Rat Penat al llarg del temps, amb títols com "Restos arqueològics de la regió", de Josep Maria Puig Torralva (1898); "Proto-historia valenciana" (1899) i "Els primers pobladors del Regne de València" (1903), de Josep Nebot Pérez; "Epigrafia latino-pagana de València" de Josep Martínez Aloy (1906), o "Iberisme", de Daniel Martínez Ferrando (1910) (Igual 1959: 135).

Amb el temps, Vicedo havia assolit un prestigi que transcendia l'àmbit local. Des de 1919 figura com a director corresponent (és a dir, no resident en la localitat on és la seu de la institució) del Centre de Cultura Valenciana. Aquest centre va ser creat el 1915 sota el patrocini de la diputació provincial de València, promogut pels polítics conservadors i catòlics Joan Pérez Lúcia i Josep Martínez Aloy, com una rèplica de l'Institut d'Estudis Catalans. Joan Fuster, tan expeditiu com sempre, afirma, en la definició corresponent de l'*Enciclopèdia Catalana*, que "restà convertida des d'un principi en una institució provinciana, merament 'condecorativa', que reunia estudiosos locals de la més diversa categoria". Malgrat ser cert això, la institució va jugar un paper interessant en la codificació del valencià; en un primer moment, es va encarregar de la publicació de la *Gramàtica elemental de la Llengua Valenciana* de Lluís Fullana (qui també pertanyia a la institució), encara que mai la va adoptar oficialment per les controvèrsies que ocasionava entre els membres, i posteriorment va decidir signar les Normes de Castelló i divulgar-les a través de la seua revista *Anales del Centro de Cultura Valenciana* (Climent 2015).

També l'any 1919 va ser nomenat cronista d'Alcoi, càrrec que va exercir fins que va morir, el 1937. Això li va permetre editar una revista en la qual publicava la informació oficial de l'ajuntament, i posteriorment també la va utilitzar per a publicar els seus estudis històrics: *El Archivo de Alcoy*, editada entre els anys 1919 i 1924. En la revista, entre altres moltes coses, podem trobar informació relativa als col·laboradors d'Alcover, com ara un extens estudi de la genealogia dels Merita, la nissaga de Joaquim Rovira i Merita, i també citarà Vicedo en aquesta publicació la tasca que duia a terme des de 1902 per al *Diccionario*, amb Tomàs Miró i Rafael Cantó:

En el año 1916 el Casino Oriente presentaba como tema a los Juegos Florales de aquel año el siguiente premio 'A la más completa colección de refranes netamente alcoyanos', que lo obtuvo D. Tomás Miró Pascual [...]. Nosotros llevamos recogidos más de dos mil, que guardamos en cédulas clasificadas y que en su día D. m. publicaremos; y damos estas noticias, porque creemos que este es el último medio de que tan rico lenguaje, cual es el nuestro, con la sabiduría popular y el ingenio del pueblo ni se menosprecie ni se pierda (*El Archivo de Alcoy*, tom II, abril-maig-juny, 1922, quadern IX, pàg. 138).

Observem que pensa publicar pel seu compte els refranys, no donar-li'ls a Alcover. En la visita que aquest havia fet a Alcoi l'any anterior, el 1921, que veurem després, no trobem mai citat Vicedo. No tenim més informació sobre si aquests dos personatges van seguir mantenint relacions que no s'han reflectit en la documentació o si, en canvi, es van distanciar progressivament i van interrompre la comunicació.

Una fita més en el seu reconeixement públic és el nomenament com a acadèmic corresponent de la Reial Acadèmia de la Història, l'any 1922, a proposta de Julià Ribera i Tarragó, Elies Tormo i Monzó i Vicente Castañeda y Alcover.

Tenim indicis per a suposar que Vicedo també era acadèmic de Lo Rat Penat. En la portada del segon tom de la *Historia de Alcoy y su región*, datat l'any 1923, figuren els càrrecs i mèrits més destacables de Vicedo, entre els quals estan els ja esmentats de corresponent de la Reial Acadèmia de la Història i director corresponent del Centre de Cultura Valenciana, però també figura el de corresponent de Lo Rat Penat. Certament, en els seus escrits en *El Archivo de Alcoy* reflecteix un gran coneixement de les publicacions i activitats de la institució. A més, ja hem vist que va concórrer i guanyar nombrosos premis de les convocatòries de Lo Rat Penat.

Mentre ocupava càrrecs i acumulava reconeixements, prossegueix la seua activitat en el camp històric. Des de 1920 escriu *Historia de Alcoy y su región*, que es va publicar en forma de fascicles en *El Archivo de Alcoy*. Vicedo aconsegueix elaborar un obra científica i rigorosa (segons els paràmetres de l'època) i alhora comprensible per a tots els seus conciutadans. En aquesta empresa col·labora l'amic Camil Vicedo Moltó, també director corresponent del Centre de Cultura Valenciana. És una obra monumental, de quasi sis-centes pàgines, però malgrat aquesta extensió, sols va arribar a l'època ibera. Sembla que problemes pressupostaris de l'ajuntament van obligar a interrompre la publicació l'any 1924, i mai no es va tornar a reprendre.

A pesar d'això, l'any següent a la clausura d'*El Archivo de Alcoy* ja es va embarcar en un altre projecte, la *Guía de Alcoy*, que conté una gran informació escrita (cinc-centes planes) i gràfica (quatre-centes fotografies), pensada per a posar a l'abast del viatger i del lector

local un extens panorama de la vida alcoiana. En realitat es pot considerar una petita enciclopèdia local, i ha sigut repetidament citada fins als nostres dies.

D'una manera una mica sorprenent, la carrera de Vicedo, quan sembla més consolidada i augurava èxits més importants, es frena de sobte. Dos anys després de la *Guía de Alcoy*, el 1927, publica en la revista *Cultura Valenciana*,¹⁹ en valencià, l'article "De re philologica iberica" (any II, quadern IV, pàg. 159-163), un estudi sobre les inscripcions escrites dels ibers de la zona d'Alcoi, amb material preexistent extret de la *Historia de Alcoy y su región*. I ja no se li coneixen més obres de l'alçada de les anteriors, tan sols algun article sobre història religiosa en periòdics locals. En canvi, en aquesta època de la seua vida es veu immers en distints afers que l'allunyen dels seus interessos intel·lectuals. Des de 1923 és administrador de tres finques importants a Penàguila, vinculades a una fundació religiosa; a més dels maldecaps propis de l'administració, va tenir problemes judicials greus amb els hereus de la donant de les finques. D'altra banda, l'Ajuntament d'Alcoi rep alguna protesta sobre l'estat en què es trobava l'arxiu municipal, la responsabilitat del qual requeia en Vicedo; l'ajuntament decideix nomenar-lo arxiver honorari i designar una altra persona com a arxiver efectiu (Beneito, Blay i Segura 2006: 62).

Siga com siga, el cas és que la seua activitat pública esdevé més esporàdica, i dedica tot el seu temps a lectures, tasques de la parròquia i l'administració i els plets de les finques. Aquesta és la imatge que n'ha quedat en els qui el van conèixer. La descripció de Rafael Coloma l'any 1955 recordant-lo ens la confirma: "Encerrado en la torre de marfil de su casa, —una casa bien puesta, con una biblioteca envidiable— enamorado de la soledad y de la meditación, aconsejaba a mucha gente de pro". Durant la Segona República va abandonar pràcticament l'escena social i cultural alcoiana; els temps ja no eren propicis per a un personatge com ell. I, com tants altres sacerdots alcoians, després del colp d'estat de Franco va ser detingut, concretament el 12 de novembre de 1936, i va aparèixer assassinat a principis de l'any 1937 de dos trets a la nuca i un al pit a la carretera de Planes a Rellu.

Per tot el que hem dit d'aquest personatge, podríem incloure Remigi Vicedo entre els erudits de finals del segle XIX i principis del XX que Rosselló Verger (1995: 31) ha qualificat com "mestres, advocats, capellans i algun altre professional deficiós, gairebé sempre benpensants i espanyolistes", que, malgrat això, "omplien una fase d'estancament". Certament, sembla que en el mateix nínxol podríem incloure tots els col·laboradors alcoians d'Alcover, i probablement també els de tot el domini lingüístic, l'activitat dels quals ens deixa un gust agredolç. Pertanyen cronològicament a la generació del 98 i el regeneracionisme, però en ells no trobem cap referència als problemes socials coetanis: la crisi militar i colonial, la qüestió social... "En el fons, l'important per a la majoria d'ells era buscar un llustrós passat que puga justificar indirectament la conformitat i satisfacció amb la situació present" (Beneito, Blay i Segura 2006: 77). A pesar de tot, Vicedo va fer contribucions ben interessants a la filologia i la història, amb un enfocament positivista i una intenció decidida de desbrossar les fonts i compilar la documentació coneguda. Sens

¹⁹ Editada per l'Acadèmia Valencianista, constituïda en el si del Centro Escolar y Mercantil dels jesuïtes. L'Acadèmia estava impulsada per Ignasi Villalonga, Felip Mateu i Llopió i Josep M. Giménez Fayos. També hi estava involucrat el corresponsal d'Alcover a la ciutat d'Alacant, Josep M. Macià i Llopart.

dubte, és un bon exemple de la dignitat amb què molts sacerdots del canvi de segle van afrontar els estudis seglars, no sempre sense contradiccions (Aura 2000: 29-30).

4.4. Eixida de 1921

Aquesta eixida fou la més llarga de totes les que havia fet Alcover fins aleshores, de sis mesos de durada, del 26 de juny al 23 de novembre de 1921, i va transcórrer per Catalunya i el País Valencià. Del 7 a l'11 d'octubre Alcover, auxiliat per Francesc de B. Moll i Jaume Sastre, fan estada a Alcoi. El *Bolletí* descriu minuciosament les abundants dades que s'hi recullen.²⁰

De l'excursió de 1910 a la de 1921 han passat moltes coses: la I Guerra Mundial i la crisi econòmica i social posterior, la repressió i radicalització del catalanisme, el desastre d'Annual, la crisi de la Restauració que desembocaria en la dictadura de Primo de Rivera... Tot això havia d'influir en l'ànim dels col·laboradors alcoians. Ja no hi ha corresponals nous. Dels vells, Rafael Cantó ha mort i Tomàs Miró assumeix un paper protagonista. En la narració que fa Alcover de l'excursió, Remigi Vicedo no apareix en cap moment. La correspondència d'aquest amb Alcover ja feia temps que s'havia interromput; per tant, tampoc hi podem trobar cap esment a la seua participació en aquest viatge.

El primer dia, el 7 de novembre, el grup parteix de Xàtiva cap a Alcoi, i en el tren es troben amb el comte de Ròtova i el seu fill Ramon. Aquesta vegada estableixen la base al mas de la Uixola, "suntuosa masia, a on passen llargues temporades, i mos hi instalen, tractantnos come papes, posant a les nostres ordes tota la gent llauradora i de servici". Mossén Sastre extrau informació de les llauradores sobre "bugada, vestits de dones i d'homes, *menudall* dels infants i altres mots per l'estil", i Moll, dels llauradors sobre "pomeres, pereres, *mangraners*, albercoquers, cirers, figueres, raims". Alcover recopila "els mots referents a boschs, *aixares* (garrigues), tossals, munts, penyes, roques, pedres, *cludols*, *cantals*, les costes de la terra, camins, *aladre* (aratrum), *corrals* de cases de vila i de muntanya".

El dia 8, mentre Sastre i Miró arrepleguen mots de les festes religioses, Moll i Alcover entrevisten alumnes del col·legi de les Monges de Sant Vicent de Paül sobre jocs infantils, dies de la setmana i mesos, i com compten els números, matèria en què trobem interessants dades sociològiques sobre el canvi de costums lingüístics:

Resulta que assí els minyonets i minyonetes, quant comensen a contar, contenen també per *vints*, i així diuen *20 i 9*, *20 i 10*, *20 i 11*, *20 i 12*, etc., *20 i 18*, *20 i 19*, *20 i 20*, *vint vint i u*, *vint vint i dos*. Aquí ja son poch que hi arriben, perquè els mes grandets i els mes grandassos se'n riuen de tal casta de contar, i elze corretgeixen i fins elze fan ofertes de bastó, i els pobrets ho deixen córrer.

També recaptan informació de distintes festes, entre elles el Nadal "i tota la tracalada de gent que afiquen aquí dins el *Belem*, desde el *perotets* fins an el *tiriziti* (figuretes de fust molt xaravel·les que se balluguen una cosa de no dir per un enginy que dona moviment an

²⁰ *Bolletí*, tom XII, gener-juny de 1922, pàg. 369-375.

el *betlem*, fent anar fora corda la gent menuda).” Després segueixen el treball a la Uixola amb els masers.²¹

L’endemà de matí segueixen interrogant llauradors:

Mn. Sastre ha tengut prou que fer tot lo dia recullint vocabulari alcoyà de boca de Mn. Tomàs Miró, que, si ès un poeta esquisit, ès encara mes coneixedor a fondo del dialecte d’Alcoi, tan notable entre tots els dialectes valencians. De vel·lada ha replegats mots de coses de casa i una partida de cançons i tonades populars d’assí, ben riques de vocabulari.

El dia 10 Sastre i Miró repassen les llistes que Rafael Cantó tenia recopilades i que la seua vídua els porta. Alcover i Moll baixen a la ciutat a recollir “els mots mes típics de l’ofici de corretger” i “de l’ofici d’*obrer* (castellà *albañil*)”. Després van a les Escoles de l’Ave Maria a entrevistar alumnes.

L’últim dia, l’11, “Mn. Sastre ha seguit fent vocabulari alcoyà ab Mn. Tomàs Miró, que és una verdadera especialitat de tal dialecte”, i Alcover i Moll segueixen replegant mots de l’agricultura a la Uixola. Aprofiten que hi ha treballadors d’altres pobles per recopilar dades de les seues localitats.

Finalment, “arribada l’hora d’espitxarmos d’Alcoi, hem donades milions de gràcies als Exms. Srs. Comtes de Ròtova i a son fill Ramon per lo beníssim que mos han tractats tots aquests dies que mos han tenguts en llur magnànima company[i]a”. I agafen el tren cap a Gandia.

4.5. Fi de la col·laboració alcoiana. Última carta de l’*Epistolari*

La carta més tardana d’un alcoià que apareix en l’*Epistolari* pertany a Josep Pérez Gisbert. En la del 17 de desembre de 1926 demana subscriure’s al *Diccionari* i a “tot lo que haja publicat referent al mateix”.

Trobem aquest personatge deu anys després, en un número de *El Siglo Futuro* del 22 d’abril de 1936, que dedica unes pàgines especials a Alcoi amb motiu de les Festes de Moros i Cristians. Josep Pérez Gisbert signa un article com a “Delegado local de la Oficina de Prensa tradicionalista” en què glorifica la lluita “de la gloriosa Confederación catalano-valenciana-aragonesa” contra “miles de guerreros enemigos de nuestra fe y de nuestra independencia”. Això li serveix per advertir contra el perill semita: “Siempre lo mismo a través de los fastos de la Historia, nuestro más encarnizado enemigo, el judío”, però “Todavía tiene España soldados que sabrán morir por Dios, por la Patria y por nuestro Rey”.

En el mateix número d’aquest diari trobem un article signat per Luis Cantó en què explica que “La Comunion Tradicionalista siempre ha tenido en Alcoy su baluarte, su Círculo”, i enumera les persones que dirigeixen l’organització: “el culto abogado don Benito Martí Cabada y el prestigioso industrial don Francisco Laporta Boronat, como jefes comarcales, y el consecuente correligionario don Rafael Cantó Llopis, como delegado comarcal de Propaganda”.

²¹ Curiosament, un d’aquests masers informadors és Joan Santonja, que serà l’avi de Vicent Lluís Simó Santonja, un dels responsables que, a l’octubre de 1980, la Junta General de l’Acadèmia de Cultura Valenciana (nom que adoptà el Centre de Cultura Valenciana des de 1978) assumirà l’ortografia secessionista que, amb modificacions, encara manté (Pastor 2015).

Recordem que Benet Martí és citat en una carta de Rafael Cantó com un amic de Lluís Fullana que lamentava no haver-se trobat amb Alcover en la visita a Alcoi de 1910. Tant el firmant de l'article, Luis Cantó, com l'esmentat Rafael Cantó Llopis deuen ser els fills del nostre Rafael Cantó Llopis. Ja hem vist que estava casat amb una cosina seua, Rita Llopis Pastor; per tant, els seus fills també tindrien els mateixos cognoms que ell.

Aquestes són les últimes petjades de la relació d'Alcoi amb Antoni Maria Alcover. La col·laboració alcoiana disminueix progressivament fins a extingir-se. Podem constatar la pèrdua d'importància de la connexió alcoiana en el *Bolletí*. El 1918 Alcover fa una divisió de la província d'Alacant en vuit comarques lingüístiques ("la mateixa ciutat d'Alacant i sa rodalia, Elx, Santa Pola i Crevillent; Novelda ab Monòver; Biar ab Ibi; Alcoi ab Cocentaina i Benifallim; Dénia ab Benissa; Xixona i Callosa d'En Sarrià; Benidorm ab la Vila Joiosa i Altea; la Vall de Gallinera ab Tàrbena"), i es lamenta que "dins aqueixes vuyt comarques no hi tenim més que quatre col·laboradors, això és, a Callosa, Altea, Benissa i Pego, casi veïns" (*Bolletí*, tom X, juny-juliol-agost-setembre de 1918, pàg. 119). No ha esmentat cap corresponsal a Alcoi.

En el *Bolletí* de 1921 no anomena la nostra ciutat entre els "centres d'acció lexicogràfica per pellucar vocabulari vivent d'arts, oficis i professions". En canvi, sí que cita Vinaròs, Morella, Benassal, Castelló, València i Dénia, i "el futur centre d'Elx" (*Bolletí*, tom XI, gener de 1921, pàg. 6).

5. CONCLUSIONS

Al llarg del treball hem pogut veure que Alcoi constitueix un punt molt important en el projecte de recopilació de dades lingüístiques que Alcover du a terme. Alcover mateix manifesta més d'una vegada que el parlar alcoià li sembla molt interessant, i per això esmerça molts esforços i dedicació a arregar-ne totes les dades possibles. Visita la localitat en tres ocasions (i Ibi, una). A més, hi manté lligams íntims a través de la seua amistat amb els barons de la Uixola i els col·laboradors.

Podem considerar que són nou els corresponsals reclutats per Alcover a Alcoi per a l'obra del *Diccionari*. D'ells, només tres tenen un pes important: Remigi Vicedo, Rafael Cantó i Tomàs Miró, sobretot els dos primers. Tots tres pertanyen als sectors religiosos i conservadors de la ciutat, i la seua col·laboració amb ells s'estén principalment durant el primer quart del segle xx.

Remigi Vicedo és un típic erudit valencià del canvi de segle, a imatge de Roc Chabàs, de qui pren tantes influències (la combinació del sacerdoci amb el cultiu de la història local, la publicació a Dénia de la revista *El Archivo*, l'activitat en Lo Rat Penat, etc.), o com Lluís Fullana, amb qui manté tants paral·lelismes. Com aquest últim, evoluciona des de la col·laboració entusiasta amb la tasca de redreçament del català que Alcover emprén fins a l'ús (en el cas de Fullana l'establiment) d'una ortografia divergent per al valencià, i, en últim terme, el silenci. Comptat i debatut, va contribuir al *Diccionari* amb una brillant aportació en el camp de la fonètica, la morfologia, la toponímia i els refranys. El *Bolletí* de 1915 li assigna la confecció de 1.000 cèdules lexicogràfiques.

Rafael Cantó no tenia cap formació en el món de la filologia, però en canvi s'apunta amb entusiasme a la recuperació i posada en valor de la nostra llengua. Secunda Alcover no sols en la recerca filològica sinó també en la militància política i religiosa. Com que la seua

situació econòmica li ho permetia, va dedicar moltes estones a recórrer masos i muntanyes parlant amb la gent que hi trobava i extraient el tresor de la llengua que havia estat menyspreat durant tant de temps i que ell està disposat a recuperar. Com Vicedo, recopila lèxic i refranys. Aporta el seu granet de sorra en la recollida de dades que du a terme el *Bolletí sobre els mots femar i femada*, el lèxic del bestiar cabrum i la pronúncia de *canvi* i *canviar*. El 1910 lliura a Alcover “llestes llargadures de noms y frases alcoyanes”.

I finalment, l'últim gran col·laborador, Tomàs Miró, està present al llarg de tota la presència d'Alcover en les nostres terres. En l'exida de 1921 exerceix d'informador de Sastre sobre el lèxic religiós i corregeix les dades que aquest havia recopilat. Sempre és citat pels companys com a expert del parlar alcoià; malgrat això, ell no és conegut com a erudit sinó com a poeta, i en aquest camp té un repertori poètic en valencià breu però interessant.

Hi hagué altres —la majoria— que es van comprometre en un principi a ajudar Alcover però que no van fer cap aportació real i efectiva. D'altra banda, tant els corresponsals com Alcover van rebre l'ajuda valuosa i desinteressada de Joaquim Rovira, comte de Ròtova i baró de la Uixola, que va posar a disposició de l'obra cases, empleats i tota classe de recursos. I també l'ajuda primerenca de Rigobert Domènech, encara que després es dedicara exclusivament a les tasques de l'administració eclesiàstica.

Encara que queda molt per estudiar, i que els estudis locals d'aquests anys ens deparen moltes sorpreses, sembla a principis del segle xx es constitueix a Alcoi un nucli de valencianisme a l'entorn de la tasca del *Diccionari*, centrat principalment en el treball erudit sobre la llengua. Contràriament al que s'esdevé en altres territoris, els col·laboradors alcoians són quasi exclusivament eclesiàstics i algun burgés proper al sector eclesiàstic, tots ideològicament molt conservadors. Aquest vincle amb la institució eclesiàstica i l'aproximació erudita a la llengua van desproveir el treball sobre el valencià oral de la negativitat potencial que hauria pogut tenir per als mateixos sectors socials que trobem implicats en la tasca. La llengua havia reculat en l'àmbit públic i gaudia de poc prestigi. El republicanisme laic i l'obrerisme utilitzaven exclusivament el castellà en els àmbits formals, i veien la llengua pròpia més aviat com una relíquia de temps passats que tenia poca cabuda en la futura societat del progrés. En contraposició, la implicació dels sectors conservadors alcoians en l'obra d'Alcover va jugar un paper revaloritzador del català, bé que d'una manera limitada. Queda pendent l'estudi d'aquestes limitacions: la visió sobre l'ús de les llengües en els distints àmbits, la concepció de patriotisme, els vincles polítics d'aquests sectors, el paper més o menys preponderant que juguen en la societat, etc.

Aquest nucli progressivament es debilita i desapareix. Tot plegat, els informadors alcoians acaben distanciant-se del projecte d'Alcover. A més, el mateix Alcover es distancia del seu projecte inicial: arran del conflicte amb l'Institut d'Estudis Catalans es decanta pel particularisme ortogràfic i preconitza la independència de les codificacions catalana, valenciana i mallorquina. Més o menys pel mateix temps, al voltant de 1918, Lluís Fullana considera que el valencià ha de tenir la consideració de llengua independent i una ortografia autòctona. Tot això degué desconcertar els corresponsals i, en últim terme, desanimar-los en les seues iniciatives culturals.

Fet i fet, els nostres corresponsals van desplegar la seua activitat en un situació ben difícil, i això fa més meritòria la seua faena. Malgrat tots els obstacles, podem constatar el

fort suport que el monumental projecte d'Alcover va tenir en nuclis valencians com el d'Alcoi o la Vall d'Albaida, un suport que mereix ser recordat i estimat justament.

6. BIBLIOGRAFIA

AGULLÓ PÉREZ, Vicent (2014). "Dos símbols i un concert part II: Un concert en moviment", *Pàgina 66*, Alcoi. [Data de consulta: 5 d'octubre de 2015]

<<http://pagina66.com/not/95135/dos-simbols-i-un-concert-part-ii-un-concert-en-moviment>>

AJUNTAMENT D'ALCOI (2014). *El Molinar, font de vida*. Alcoi: Ajuntament d'Alcoi.

ALCOVER, Antoni Maria (1902-1936). *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*. Maria-Pilar Perea, editora (2011). Institut d'Estudis Catalans. [Data de consulta: 14 d'abril de 2015]

<http://alcover.iec.cat/entrada.asp?c_epigraf=2>

ALCOVER, Antoni Maria (1902-1936). *Dietaris*. Maria-Pilar Perea, editora (2011). Institut d'Estudis Catalans. [Data de consulta: 14 d'abril de 2015]

<http://alcover.iec.cat/entrada.asp?c_epigraf=3>

ARCHILÉS CARDONA, Ferran (2011). "Sobre la nació dels valencians i els seus *relats*", en *La regió de l'Exposició. La societat valenciana de 1909*, Ferran Archilés Cardona, ed., València: Universitat de València.

AURA TORTOSA, Joan Emili (2000). *Eruditos, coleccionistas y arqueólogos. Historia de la investigación* (Alcoi 1884-1999). Catàleg. Alcoi: Museu Arqueològic Municipal Camil Visedo Moltó.

PASTOR BELDA, Ferran (2015). "Un segle de la Reial Acadèmia de Cultura Valenciana. La seua contribució a la unitat de la llengua catalana". *Levante*, 20.01.2015. [Data de consulta: 29 de desembre de 2015]

<<http://www.levante-emv.com/cultura/2015/01/20/segle-real-academia-cultura-valenciana/1214326.html>>

BENEITO LLORIS, Àngel; BLAY MESEGUER, Francesc-Xavier; SEGURA MARTÍ, Josep Maria (2006). *Remigio Vicedo i El Archivo de Alcoy*. Alacant: Universitat d'Alacant / Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert.

BRINES I BLASCO, Joan (2002). "La difusión del periodismo en el País Valenciano (1909-1938)". *Anales de Historia Contemporánea*, 18, pàg. 372.

CASANOVA, Emili (1997). "L'aportació de la Vall d'Albaida al Diccionari Català-Valencià-Balear, a través de la correspondència de Mossèn Alcover (1902-1919)". *Almaig XIII*, Ontinyent, pàgs. 34-43.

CERDÀ PÉREZ, Manuel (1980). *Lucha de clases e industrialización. La formación de una conciencia de clase en una ciudad obrera del País Valencià (Alcoi: 1821-1873)*. València: Almodín.

CLIMENT, Josep Daniel (2004). *L'obra lingüística de Lluís Fullana i Mira*. València: Editorial Denes.

CLIMENT, Josep Daniel (2009). "La participació dels valencians en el Primer Congrés Internacional". *Llengua & Literatura: revista anual de la Societat Catalana de Llengua i Literatura*. Barcelona: IEC, núm. 20, pàg. 27-50.

CLIMENT, Josep Daniel (2015). "El Centro de Cultura Valenciana i les Normes de Castelló", en *L'interés per la llengua dels valencians*, 22 de gener. [Data de consulta: 10 de novembre de 2015]

<<http://interesperlallenguadelsvalencians.blogspot.com.es/search?q=El+Centre+de+Cultura+Valenciana+i+les+Normes+de+Castell%C3%B3>>

COLOMA, Rafael (1961). *Antología de poesía festiva alcoyana*. Alcoi: Instituto de Cultura Andrés Sempere.

CORBERA POU, Jaume (2007). "Josep M. Macià Llompart, un col·laborador entusiasta de Mn. Antoni M. Alcover". *Estudis de llengua i literatura catalanes / LIV*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 197.

- CUCÓ, Alfons (1999). *El valencianisme polític: 1874-1939*. Catarroja: Afers.
- ESPÍ VALDÉS, Adrián (1977). "Breve prólogo a la edición facsimilar". En: Vilaplana Gisbert, José. *Historia religiosa de Alcoy desde su fundación hasta nuestros días*. Alacant: Excma. Diputació Provincial.
- FORMENT I GIRALT, Eudald (1990). "L'escola tomista de Barcelona", *Història de la Universitat de Barcelona: I simposium, 1988*, Universitat de Barcelona, pàg. 112-114.
- GIMENO BETÍ, Lluís (2000). *Josep Pascual Tirado i l'Obra del Diccionari (1920-1930)*. Castelló de la Plana: Societat Castellonenca de Cultura.
- GIMENO BETÍ, Lluís (2004). *Mossèn Alcover i les comarques centrals del territori lingüístic (correspondència epistolar amb Mossèn Joaquim Garcia Girona)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- GISBERT CORTES, Juan Javier (2003). "Africanados notables para un 'Catálogo de Líricos Alcoyanos' (I) Laura Antolí Corbí –soprano– (1889-1968)". *Revista de Fiestas de San Jorge. Moros y Cristianos. Alcoy*, pàg. 172-173.
- GÓMEZ-MORENO, Manuel (1929). *El arte en España: guía del Museo del Palacio Nacional*. Barcelona: Imprenta de Eugenio Subirana. En línia [Data de consulta: 10 de novembre de 2015] <http://ddd.uab.cat/record/72947>
- IBORRA, Josep (1995). *La trinxera literària, 1974-1990: estudis sobre literatura catalana al País Valencià*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- IGUAL ÚBEDA, Antoni (1959). *Història de "Lo Rat Penat"*. València: Excm. Ajuntament de València.
- JORDÀ CARBONELL, Alfonso (2000). "'Ca Doña Amalia' Sede de la Filà Vascos", *Filà Vascos Alférez 2000*. Alcoi, pàg. 43.
- JULIÀ-MUNÉ, Joan (2005). "La tasca gramatical d'Antoni M. Alcover". *Llengua & Literatura*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Núm. 16, pàg. 155-204.
- JULIÀ-MUNÉ, Joan (2008). "Els primers 'pensionats' per la llengua (1908-1912) i la lingüística catalana". *Estudis de llengua i literatura catalanes/LVII*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 171-224.
- KING, Edmund L. (1982). *Sigüenza y el Mirador Azul y Prosas de El Ibero, el último escrito (inédito) y algunos de los primeros de Gabriel Miró*. Madrid: Ediciones de la Torre, pàg. 17-19
- LA PARRA LÓPEZ, Emilio (1981). "La ayuda económica al obrero en un Círculo católico. La actividad mutualística del de Alcoy de 1872 a 1908". *Revista de Fomento Social*. Núm. 14 (pàg. 441-454).
- MASSOT I MUNTANER, Josep (2003). *Església i societat a la Catalunya contemporània*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MASSOT I MUNTANER, Josep (2010). *Escriptors i erudits contemporanis*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MIRALLES I MONSERRAT, Joan (2003). "Aproximació al mossèn Antoni M. Alcover polemista. *La Aurora*". *Actes del Congrés Internacional Antoni M. Alcover*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MIRÓ, Gabriel (2009). *Epistolario*. Ian R. Macdonald i Frederic Barberà, ed. Alacant: Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert, Diputació Provincial d'Alacant.
- MOLL, Francesc de B. (1962). *Mossèn Alcover i País Valencià*. València: Publicacions dels Cursos de Llengua i Literatura de Lo Rat Penat.
- PEÑARRUBIA I MARQUÈS, Isabel (1991). *Els partits polítics davant el caciquisme i la qüestió nacional a Mallorca (1917-1923)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PEREA, Maria Pilar (2001). "Els quaderns d'Antoni M. Alcover: una font abundosa d'informació lingüística". *Estudis de llengua i literatura catalanes/XLII*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 91-139.

PEREA, Maria Pilar (2005). *Antoni M. Alcover dialectòleg, gramàtic, polemista*. Barcelona: Fundació Germà Colón Domènech i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

PEREA, Maria Pilar (2009). *Epistolari d'Antoni M. Alcover (1880-1931)* (CD ROM). Col·lecció: Obres Diverses, 1. Mallorca: Editorial Moll.

PEREA, Maria Pilar (2011a). "Més cartes de Mateu Obrador a Antoni M. Alcover". *Estudis de llengua i literatura catalanes/LXIII*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 115-174.

PEREA, Maria Pilar (2013). "'La santa causa de la pàtria': La relació epistolar entre Isidor Macabich i Antoni M. Alcover". *Estudis de llengua i literatura catalanes/LXVII*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 85-145.

PICÓ PASCUAL, Miguel Ángel (2006). "El coleccionismo de arte en el Alcoy de principios del siglo XX. Obras de arte procedentes de colecciones privadas alcoyanas expuestas en exposiciones de principios de siglo: la regional valenciana de 1909 y la internacional de Barcelona de 1929". *Revista de Fiestas de San Jorge. Moros y Cristianos. Alcoy*, pàg. 151.

RAMOS, Vicente (1996). *Vida de Gabriel Miró*. Alacant: Instituto de Cultura Juan Gil-Albert.

REVERT CORTÉS, Antonio (1997). "El deán Miguel Juliá Vilaplana". *Revista de Fiestas de San Jorge. Moros y Cristianos. Alcoy*, pàg. 149.

REVUELTA GONZÁLEZ, Manuel (1984). *La Compañía de Jesús en la España contemporánea: Supresión y reinstalación (1868-1883)*. Madrid: Universidad Pontificia de Comillas.

ROCA, Rafael (2007). *Teodor Llorente, líder de la Renaixença valenciana*. València: Universitat de València.

ROCA, Rafael (2011). "La Renaixença valenciana i l'Exposició Regional", en *La regió de l'Exposició. La societat valenciana de 1909*, Ferran Archilés Cardona, ed., València: Universitat de València.

ROCA, Rafael (2013). *Teodor Llorente. Obra valenciana completa*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.

ROSSELLÓ I VERGER, Vicenç M. (1995). *Geografia del País Valencià*. València: Edicions Alfons el Magnànim.

TORMO COLOMINA, Josep (2008). "Mossén Alcover, l'apòstol de la llengua, convidat a festes de Sant Jordi en 1910". *Revista de Fiestas de San Jorge. Moros y Cristianos. Alcoy*, pàg. 136.

VALOR I SERRA, Jordi (1958). "El vell carrer de Sant Francesc". *Revista de Fiestas de San Jorge. Moros y Cristianos. Alcoy*, pàg. 12-13.

VALLS, Joan (1972). "Un siglo de poesía alcoyana (1850-1950)". *I Asamblea Comarcal de Escritores*. Alacant: Publicaciones del Instituto de Estudios Alicantinos, pàg. 9-32.

VICEDO SANFELIPE, Remigio (1919-1922). *El Archivo de Alcoy*. Alcoi: Imprenta el Serpis. Edició facsímil (2006). Alacant: Universitat d'Alacant / Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert.

VICEDO SANFELIPE, Remigio (1927). "De re philologica iberica". *Cultura Valenciana*, any II, quadern IV, pàg. 159-163.

VILA, Pep (1997). "Lletres de mossèn A. M. Alcover i de F. B. Moll a Irene Rocas Romaguera, corresponsal de l'Obra del Diccionari a Llofriu". *Estudis sobre el Baix Empordà*, XVI, pàg. 147-182.

VILAPLANA GISBERT, José (1903). *Historia religiosa de Alcoy desde su fundación hasta nuestros días*. Edició facsímil (1977). Alacant: Diputació Provincial d'Alacant.

Prensa

CULTURA VALENCIANA (1926-1931). València: Academia Valencianista del Centro Escolar y Mercantil [disponible en la Biblioteca de la Universitat de València].

EL VÈRS VALENCIÀ (1934). València [disponible en microfilm en la Biblioteca Valenciana].

HERALDO DE ALCOY (1896-1912). Alcoi. [Recurs electrònic. Data de consulta: 11 de desembre de 2015]

<http://prensahistorica.mcu.es/ca/publicaciones/numeros_por_mes.cmd?idPublicacion=1529>

<http://bivaldi.gva.es/va/publicaciones/numeros_por_mes.cmd?idPublicacion=122>

LA DEFENSA (1904-1911). Alcoi. [Recurs electrònic. Data de consulta: 11 de desembre de 2015]

<http://prensahistorica.mcu.es/ca/publicaciones/numeros_por_mes.cmd?idPublicacion=1549>

TERRA VALENCIANA (1908-1909). València: Centre Regionaliste [disponible en microfilm en la Biblioteca Valenciana].

VALENCIA NOVA (1906-1907). València [disponible en la Biblioteca Valenciana].

ANNEX. REPRODUCCIÓ DE LA TRANSCRIPCIÓ DE LA CORRESPONDÈNCIA DELS COL-LABORADORS ALCOIANS EN EL *DICCIONARI CATALÀ-VALENCIÀ-BALEAR*

Aquest annex ofereix la reproducció de les cartes que apareixen en l'*Epistolari d'Antoni M. Alcover (1880-1931)*, publicat en CD-Rom per Maria Pilar Perea i l'Editorial Moll, relatives als col·laboradors d'Alcoi i Ibi en l'obra del *Diccionari Català-Valencià-Balear*. A més de les cartes de Rafael Cantó, Tomàs Miró, Remigi Vicedo i Josep Pérez Vidal, els corresponents estrictes, també reproduïm les cartes d'alcoians que estava previst que exerciren d'informadors però que no ho van fer, com són Miquel Julià, Josep Pérez Gisbert i Tomàs Segura. Igualment s'inclouen les cartes que fan referència a l'obra d'Alcover escrites per Rigobert Domènech, Joaquim Rovira i el seu fill Ramon, personatges influents que van facilitar la faena i que han estat citats en el nostre treball.

Hem respectat completament la transcripció que apareix en el CD-Rom, les correccions que hi ha entre claudàtors corresponen a aquesta transcripció. Les nostres anotacions s'indiquen en notes al peu; hem introduït alguns aclariments sobre diversos personatges i circumstàncies que ens han semblat necessaris per a una millor comprensió del text de la correspondència.

Autors i dates de les cartes

CANTÓ LLOPIS, RAFAEL	46
02.10.1907, Alcoi.....	46
11.11.1907, Alcoi.....	47
07.12.1907, Alcoi.....	48
22.12.1907.....	48
14.04.1908, Alcoi.....	50
30.05.1908, Alcoi.....	50
26.07.1908.....	52
12.11.1908, Alcoi.....	54
26.01.1910, Alcoi.....	55

06.04.1910, Alcoi.....	57
10.05.1910, Alcoi.....	58
10.05.1910, Alcoi.....	58
15.03.1911, Alcoi.....	59
20.03.1912, Alcoi.....	59
14.08.1912, Alcoi.....	60
21.08.1912, Alcoi.....	62
13.08.1914, Alcoi.....	62
27.01.1915, Alcoi.....	63
DOMÈNECH VALLS, RIGOBERT	63
11.03.1902, València.....	63
10.11.1902, València.....	64
22.01.1904, València.....	65
JULIÀ VILAPLANA, MIQUEL.....	66
06.10.1902, Alcoi.....	66
MIRÓ PASCUAL, TOMÀS.....	66
03.04.1925, Alcoi.....	66
28.07.1925, Alcoi.....	67
PÉREZ GISBERT, JOSEP	68
17.12.1926, Alcoi.....	68
PÉREZ VIDAL, JOSEP	69
14.01.1908, Alacant	69
21.01.1908, Alacant	70
08.05.1916, Ibi.....	70
ROVIRA I MERITA, JOAQUIM.....	71
28.09.1891, la Uixola.....	71
04.01.1900, València.....	72
31.07.1907, Tortosa	73
19.01.1908, València.....	74
24.08.1916, la Uixola.....	74
05.10.1916, València.....	75
28.07.1918, Palma de Mallorca.....	75
ROVIRA ORLANDIS, RAMON.....	76
14.05.1919, València.....	76
SEGURA DOMÈNECH, TOMÀS.....	77
31.07.1901, Alcoi.....	77

VICEDO SANFELIPE, REMIGI	78
03.03.1902, Ibi.....	78
01.12.1902, Ibi.....	79
10.07.1903, Ibi.....	80
04.12.1904, Ibi.....	80
17.06.1905, Ibi.....	81
09.08.1905, Ibi.....	81
28.08.1906, Alcoi.....	82
21.10.1906, Alcoi.....	82

CANTÓ LLOPIS, RAFAEL

02.10.1907, Alcoi

[Contestada 5 novembre]

Alcoy 2 Octubre 1907

Mossen Antoni M. Alcover

Palma

Molt Sr. meu Per lo mes de Maig fa ya vora de 2 anys y mitj cuan lo Congres catolich de Valencia²², vaig tindre el gust de saludarlo, un matí á la entrada del palau del Sr Arquebisbe, d'arrapa y fuig o d'esvanda com diem per assí perque voste no tenia temps pera res y llavors dempres de donarli expressions del amich Fransesc Sempere y Pascual (Q E P D) li vaig donar a vosté 2 ptes. d'este Sr. per l'any de suscriptor al Bolletí y 8 pesetes meues import dels quatre llibres de rondalles que vosté te publicats els que encara no he rebut.

Moltes vegades he tingut la plòma en la ma pera escriureli y may gua fet, mes d'ensá que parlarem sobre assò mateix, Mossen Remigio Vicedo amich meu y que te correspondencia en voste, en vaig determinar deveres á escriureli com eu fas ui y així esper que m'anvií els dits quatre llibres de rondalles en paquet certificat y ademes el nos dels Bolletins siguiens 14 y 15 del primer tomo

2-3-4-5 y 6 y desde el 9 en avant del segon y ademes tot lo que s'atja publicat del Bolletí fins al present.

Cuant hatja rebut el paguet en tot lo que li demani, si Deu vol li enviaré desseguida lo que putgen els número del Bolletí y el certificat, en lliuransa sobre eixa plaza.

Nostre amich Mossen Remigi me encarrega també li fassa present que fa lo meng mitg any qu'espera els recibits del Bolletí tan es d'ell com els de D. Joseph Perez. Suposa que la excursió de voste li haurà impedit el atendre els asuntos s'administrasió.

Asi som una bona colla d'amics i admiradors de vosté: manemos y segos obedirem.

²² Segurament l'Assemblea Regional de Societats Catòliques Obreres, citada en el *Bolletí*, tom II, març-abril i maig-juliol de 1905, 11, pàg. 379.

Tenim lo meng deu o dotze fulls plens de paraules y refranys que cuan vullga lils enviarem.

No tinc que dirli mes sinó que soc correligionari de vostre admirador y el considere com a regenerador de la patria aragonesa y per lo tan pot dispondre com vullga de este servidor q. s. m. b.

Rafael Cantó Llopis

Direcció
Rafael Cantó y Llopis
S Nicolau 105
Alcoi

11.11.1907, Alcoi

[Contestada 2 desembre]

Alcoy 11 de Novembre 1907

Mossen Antoni M. Alcover

Palma

Molt señor meu y amic estimat Avui dilluns quant anava á escriureli he rebut la seua estimada carta postal que tinc en molt. A mitjans de Octubre vag rebre dos paquets ab els tres toms de Rondayes primer, segon y quart²³ y del Bolletí sols lo que compren fins l'any de 1905 ó siga els dos primers toms sense que vinguera res del tom III que comensa en Jener de 1906; y la semana passada vag tornar á rebre en paquet certificat el tercer tom de Rondayes que en faltava; de modo que tinc tot lo demanat meng lo que s'atja publicat del III tom del Bolletí, que espere en ansia per lo que gotge ab sa lligenda.

Dins la present li envie una lliuransa del Giro mutuo pagadora en eixa de 10 ptes import de la meua suscripció al Bolletí fins l'any 1908 segons yo conte.

Asi ya sabiem que vosté havia tornat a Palma de la seua excursió al extranger²⁴ per mitjg dels Condes de Rótova que lui digueren al Capellá que es diu la missa qu'és ú dels nostres [.]

Baix les ordens el nostre amich Mosen Remigi Vicedo, persona molt entesa y estudiosa la que mes per así, farem tot lo que sabrem, podrem y un poquet mes per replegar per tot este contorn totes les paraules, ditjos y refranys y modismes que puguem servir pera l'obra del Diccioniari [.]

Ab molt de gust estic lletgint les rondalles y alguna d'elles en el fondo en recorda algú dels cuentos com así es diem, que escoltava yo embelesat quant era giquet y que tenia olvidats del tot.

A tot aso may me n'he vist de mes groses posanme a escriure a vosté en valenciá, cosa que may havia fet, sense tindre cap estudi que la lligenda de alguns periodich en catalá y la del seu Bolletí y ara darrere de tot les rondayes, que es a on millor es pot estudiar la nostra

²³ L'*Aplec de Rondaies Mallorquines d'En Jordi d'es Racó*, escrit per Antoni M. Alcover, es va publicar en vint-i-quatre toms, de 1896 a 1936. Concretament, pel que fa als toms citats en la carta, el tom I es publica l'any 1896; el II, el 1897; el III, el 1898, i el IV, el 1904.

²⁴ Es refereix al viatge a Alemanya, Suïssa i Itàlia que emprengué Alcover des de l'1 de juliol a l'1 de novembre de 1907 (*Bolletí*, tom V, 1908).

llengua; eu dic perque posaré alguna garrafalada, si així es que es pot disimular per alló que diuen que el que fa lo que pot no está mes obligat [.]

Mane incondicionalment al seu amic y admirador entusiasta de les seues obres.

Rafael Cantó Llopis

07.12.1907, Alcoi

[Targeta postal]

+

Alcoy 7 Dbre 1907

Estimat amic He rebut la seua de ler Dbre, quant estiga de es pau ja li escr[i]ure de llarc, huy no mes eu fas pera que quant mes pronte puguen me'nvien els Bolletins de 1906 y 1907 que no m'han enviat y d'ensá que els vaig demanar estic esperanlo com el pa que'n menge[.]

Pasada la Purisima, si Deu vol mampendrem la nostra tasca y s'afanyarem bona cosa a vore si abans de capd'any podem ferli remesa de foras de cèdules y es toque vostè per les seues mans qu'els oferiments que tenim fets pera l'obra del Diccionari son de bona veritat[.]

Afixguen al paquet del Bolleti que'ls deman 2 Lletres de convit que cauran molt be así. Son afetm. amich

Rafael Cantó Llopis

A Mossen Antoni M. Alcover
Vicari general y Provisor de la Diòcesis
Palma de Mallorca
Balears

22.12.1907

[Contestada 24 juny]

Alcoy 22 Desembre 1907
Mosen Antoni M. Alcover
Palma

Estimat amic Després de tindrè les comes trencades de tan d'anar al Correu per els Bolletins del 3er tom tornaumen sempre en la cua feta sense que aplegaren may; el dia de la Purisima vaig tenir el gust de rebre'ls en un paquet, al cap de poch dies, els publicats després completan el tercer tom y despus-ahir l'atre les cinc Lletres de convit que crec que mos fara el seu paper.

M'he afisionat tan a la lligenda de la nostra llengua que sempre seguit en tindre temps lliure ja estic llegint les Rondayes ó els Bolletins y me'n vaig tan per ahí que he donat peu pera que la meua muller m'aplique esta canso d assí

Demati menge batjoca
a mitjorn batjoca y pa
y a la nit sino hi ha olla

la batjoca o pagarà

no res, aplegue a voltes a trobar raro y estrany lletgit el castella[.]

Per assó mateix, si ademes de las Rondayes te publicada vosté alguna atra obra en la nostra llengua, voldria que me la envias, anotanme lo seu preu. De les Rondayes segons mos diu veste en els "Dos mots" del tom 4 ne te moltes atres preparades pera publicarles, moltissim goig en donari que fos pronte perque mos fan pasar en casa els gran[s] ratos y tinc un allotet y una alloteta que's morin per les ells lliga (sic)[.]²⁵

El dia de la Purisima a poqueta denit predica Mosen Remigi [Vicedo] en la nostra Parròquia de S Mauro y S. Francesch un sermó en valenciá en la funció de la Mare de Deu de la Font rotja que fou l'admiració de tots, la iglesia estava casi de gom a gom y tots los que hi assistiren, á un veu dien: que si es predica en la nostra llengua es trauria moltisim mes fruit, perque tots compendrien be lo que's predica[.]

Al aplegar la carta assí no vaig posar avant, tinguérem disgust fort la familia; mos portá al Jusgat de primera instancia el Retor de la nostra Parroquia, la que ha nomenada cuant, reclamanmos 900 y pico de pesetes per interesos: desde el dia que va incoar l'expedient d'una capellania que deixá una tía nostra, fins els dia que li hi entregarem el capital; eixa capellania mos costa voreta de 12000 duros, mes de les dos terceres parts de la herencia; y per lo vist eixe Sr. en agraphiment á aixó y eser la nostra familia pot esser, la que mes havia fet en tos temps per dita iglesia, y sens ducte, la que per part de la Parroquia mes atensions es mereixia, forem tractats a puntellons, pero no hi ha que estranyarho, el Rector Mosen Visent Garcia Gomis²⁶ sent valenciá y estan en una Parroquia que sempre s'es distinguida per la seua planura, arran alli tot al sa y al pla sempre parla en castellá, ja está dit tot. Asso en portá a mi maldecaps ferm perque duya en este asunt la part cantan y en llevá l'umor pera tot, y llavors es deixarem els treballs per el Diccioniari que totes les nits arreu anavam fen Mosen Remigi y jo[.]

El resultat del pleit va esser que al enterarse de tot el Sr. Arquebisbe²⁷ li pega bona pelfa al Retor, li va retirar el pleit injust que mos havia mogut y que els gastos que li tocaren pagar no ixqueren de la capellania sinó de la seva butjaca[.]

Quant s'acabá tot assó y que uno ja li era tornada la serenitat, comensá Mosen Remigi a estar molt ocupat y no poguerem enjuntarse per seguir la nostra tasca[.]

Dec advertirli que Mosen Remigi que esta agregat á la dita Parroquia, estigué del comens resoltament al nostre costat, plantanli cara al Retor sempre que font menester.

Esta es la carta, que es estat dormin desde Dbre fins ara que l'he posada en bell y l'he acabada[.]

[sense signatura]

²⁵ El tom V de les *Rondaias* no es publicarà fins al 1909, i el sisé, fins al 1913.

²⁶ Primer, cura ecònom, i des de 1903, cura propi de la parròquia de Sant Maure i Sant Francesc (*Heraldo de Alcoy*, 29.10.1903).

²⁷ Victoriano Guisasosla y Menéndez, arquebisbe de València de 1906 a 1914.

14.04.1908, Alcoi

[Targeta postal]
[No cal contestar]

+

Alcoy 14 Abril 1908

Estimat amic Li escric mes que tot per donarli la mes coral enhorabona per l'homenatge que li ha tributat á voste la comissió executiva del Congrès de la llengua catalana, en nom de tots els que tenim la gloria de parlarla, satisfet del tot ma dexat la relació que porta el Bolletí darrer referent a este acte[.]²⁸

Consevol dia s'estos li enviaré la lletra que duc entre mans y que fa prou de temps li devia haverli escrit[.]

L'amich Mn Remigi [Vicedo] ocupat de lo mes esta cuaresma, s'ha fet molt car de vore[.]
Paseu be y mane al seu amich

Rafael Cantó Llopis

Enviem unes quantes cedules

A Mossen Antoni M. Alcover
Vicari Ginerol de Mallorca
Palma

30.05.1908, Alcoi

[Contestada 24 juny]

Alcoy 30 de Maig 1908
Mosen Antoni M. Alcover
Palma

Estimat amic Suppose que rebria la meua postal de 14 del propasat Abril. En la present li remitixc l'acta notarial autorisada per Vicent Sisternes que relata lo que va passar así ab motiu del robo y "hallazgo" del Santissim Sacrament, del 29 al 31 de Giner de 1568, es el fet historich que mes honra y glòria li dona Alcoy y en pareix que la lletgirá en gust, no sols

²⁸ Es refereix a l'article "La nostra anada a Barcelona y el pergami que'ns dedicaren", publicat en el *Bolletí*, tom IV, març de 1908, pàg. 46-53. Així explica l'esdeveniment: "El diumenge dia 16 [de febrer] fou el dia senyalat per entregarnos la Junta Eczecutiva del Congrès el preciós pergami am que'ns volgueren honrar. La cosa's va fer dins la Gran Sala de Cent, de Casa-la-Ciutat." A continuació reproduïx l'article de *La Veu de Catalunya* del dia 17 que s'hi refereix, amb el discurs íntegre d'Alcover en què agraeix l'homenatge, i més avant transcriu el contingut del pergami: "Primer Congrès Internacional de la Llengua Catalana. —Barcelona 13-18 de octubre 1906. —Al Molt Illtre. Dr. D. Antoni M. Alcover, Vicari General de Mallorca y canonge d'aquella Seu, que inicià, impulsà y presidí aqueix Congrès, en agraiment al gran esforç que aportà al treball de purificació y restauració de la nostra llengua en totes ses riques varietats y interpretant els sentiments dels congressistes que'l formaren, en nom de tots ells li ofereixen aquet testimoniatge'ls sotascrits membres de la comissió executiva: a Barcelona dia 25 de janer de 1908."

perque podra ferse carrech del nostre llenguatge antich, ahont es troben alguns casos del auxiliar esser en la veu activa de verbs de moviment local, sí que també perque vorá la fe viva y entusiasme y fervor rellitjios que distinguia tan als nostres antepasats. Esta acta es la “oficial”. N’hi ha un’atra escrita despres quant les coses ja hi eren sosegades per lo Notari Gaspar Cantó mes estensa y ab mes detalls, que la enviarem en cedula[.]²⁹

També va en la present lletra, la que li vaig escriure en 2 de Decembre y que per lo motiu qui en la mateixa li espese no la vaig acabar pero el donarli en ella algunes noticies fa que la remet ara[.]

Tinc replegada la toponimia d’Alcoy espere per enviarla que Mosen Remigi [Vicedo] la repas y la complete[.]

Del vocabulari d’assi ne tenim anotat la mar; axo es: moltissim pero haver de posarho en net y donar les definicions apropiades mos resulta prou costos y pesat, molt mes de lo qué creiem al comensa. Ara que Mosen Remigi s’es descarregat de la molta feina que pesava sobre ell, d’enans de la Cuaresma; de bell nou mos dedicarem ab cos y anima a la tasca del Diccionari y vore si podem esquitar lo perdut.

Per no saber del Congres de la llengua catalana no’n vatg suscriure soci que si ho aplegue a saber en mil mans m’havera suscrit dels primers; axi no tinc dret á que m’envien lo que publique del dit Congres; li agrairé que fasa perque m’en remetren, pagan lo que siga.

En pareix que encara es conserva per algun lloch arraconat de per assi l’us del article “es”³⁰ per conte de “el” cosa en que may m’havia fixat fins que no he llegides les Rondayes[.]

Dels adagis y dits que s usen per assí ne tenim un malafé, una cosa descompasada, y puc dirli que fa, segons el meu conte, voreta de 16 anys que vaig comensar á replegarne solamens per gust meu y n’hi ha tans y tans que sempre nixen de nous y de llavon may acabe d’arreplegarne.

Mossen Tomas Miró lo meu vehí de casa m’encarrega que li diga á voste que els Srs Condes de Rotova li escrigueren una postal desde Vich fenli saber que lo dia 28 eixiria pera Palma de Mallorca y que el salude de sa part. Hui mateix en diu Mosen Tomas que esta replegan els refranys de per assi pera vosté y es veritat que estos dies está molt afaenat en eixa tasca y en casa la familia li hi hem ajudat, pero al dirme que hi eren pera vosté, li he dit qu’eixa feina ja la tinc feta, perque “quant tu naixqueres jo ja bolava”; li he donada una lletra de convit a vore si s’animará á treballar un atre savi.

Els refranys y ditxos que tinc coleccionats diguimos si lis hi hem d’enviar en cedula ó en quaderns apart y en este cas coleccionats, per orde alfabetic o per la seua significacio, per uns que cuan els hem de retriar y repasar be Mosen Remigi y jo y també Mosen Thomas.

Estem esperant El dietari de l’Escursio a Alemania.³¹

²⁹ Les dues actes estan reproduïdes en la *Historia Religiosa de Alcoy* (pàg. 239 a 259 de l’edició de 1903), de Josep Vilaplana Gisbert, un dels primers contactats per Alcover a Alcoi com a col·laboradors, i segurament és d’aquest llibre d’on Cantó les degué prendre. Efectivament, són un testimoni ben interessant del català escrit a Alcoi al segle XVI.

³⁰ Sembla que es refereix a l’article determinat plural masculí, *els*, que esdevé *es* en alguns casos en el valencià meridional.

Tenim assí una porció de verbs y noms derivats d'eixos verbs, que el bon us y la gramatica mos diuen que comensen per E y mosatros els canvien la E inicial en A y axi diem:

Antendre	per	Entendre
Ansendre	per	Ensendre
Asmenarse	per	Esmenarse
Asgarra	per	Esgarrar
Asgarro	per	Esgarro
Asgarract(+)	per	Esgarract
Ansenall	per	Ensenall
Ascoltar	per	Escoltar
Anjuntar	per	Enjuntar
Ancoixarse	per	encoixarse
Asvarar	per	Esvarar
Angolir	per	Engolir
Ascorcollar	per	Escorcollar
Ansetar	per	Ensetar
Anllestir	per	Enllestir
Asmollir	per	Esmollir

y molt d'atres. Estos noms els hem de posar tal com mosatros es pronunciem, que es un defecte o com deuen escriures, s'enten en lo vocabulari que fem per el Diccioniari, Mossen Remigi diu que al com sonen assi, jo com estic ductos lin consulte a voste.

(+) Menjar que's fa en paella, d'arrós y bacallar, que tots els traginers d'esta regió ó contorn fan fer en els hostals y ventes ahont paren.

Pronte li escriurá Mosen Remigi segons en digué estos dias pasats per saldar contes[.]

Paseu be y sap que pot dispondre en tot y per tot de lo seu amich y admirador

Rafael Cantó Llopis

26.07.1908

[Contestada 31 juliol]

[Enviarli un paquet de 1000 cèdules]

Alcoy 26 Joliol 1908

Mossen Antoni M. Alcover

Palma

Estimat amic Ab lo gust de sempre vaig rebre i lletgir la seua estimada del 24 de Juny no li he contestat enans perquè volia que ho fera Mossen Remigi [Vicedo], que va rebre el dos recibets de la suscripció al Bolletí de enguany, d ell i meua; pero este bon capella sempre està de quefers fins la coroneta del cap, i veent jo que s'allargava massa i per atre costat al dirme despus anit Mossen Tomas qu'els Condes de Rotova, que son aplegats be a esta el dijous, li hi havien dit que voste esperava contestasió, sense pedre gens de tens he pres la ploma y astic escrivinli.

³¹ Es publicarà en el *Bolletí*, tom V, de 1908.

La venguda de voste a esta, que ja m'ho indicá en la seua lletra y que ara li ho han confirmat els [il·legibles] a Mossen Tomas mos ha omplit de satisfacció i no cal dirli lo honrats que mos creurem de que voste passe alguns dies entre mosatros. Llavors si que adelantarem molt perque voste li donara impuls a tot i celebrarem la conferencia que s'anunciará en los periodics d'assi, que pot esser la preparació pera lo que vosté sap, no res, quant voste vinga ja es tractara tot i mos tendra en tot i per tot a les seuas ordens; lo que convé es que ho sapiam en alguns dies d'anticipació[.]

En lo que toca a la feina lexicogràfica solament treballlem Mossen Tomas Miro, Mossen Remigi y jo[.] Mossen Tomas arreplega tots els modismes i nosatros seguim el vocabulari, dos atres mes qu'esperavem farien algo mos han fet el forat tort y al vore que no'n treem trellat d'ells els ham retirat la Lletra de convit, pero sabem d'atres que tenen les nostres peticions i prou que creem que mos ajudaran pero encara els hem de veure un dia d'estos. Ademas n'hi ha altres dos que a forsa d'espentes faran també algo[.]

Les seues indicacions las seguirem, axo es no sense presses xano, xano, anem recullin totes les paraules i dits que mos vatgen eixin sense deixarne cap per anotar perque siu deixem a la memòria "bona nit cresol que la llum s'apaga" se'n van del cap, com a sobint m'ha socseit a mi i ni a tirs s'arrepleguen ja, axo, estudiant els ductes qu'ofeixquen i ordonan i posan en net el material replegat, sense que cap de dia deixem de fer encara que siga un poquet, si Deu ho vol aplegarem a la fi de la tasca sense sentirho.

Al posar els adagis á dit per orde de verbs me'n encuentre que n'hi ha molt que no porten verb al meng explicit. En full apart inclos en la present he fet una llista d alguns que en porten i un'atra dels que no'n porten[;] voste ja determinara lo que s'hatja de fer[.]

Em pareix qu'els adagis y dit en que salta a la vista lo seu significat, no hi ha que afetgir res[.] Ara en los que son peculiars d'assí i no es fàcil atisbar lo que volen dir, haurá que esplicarho. Per eczemple: este adagi "Lladres en Gormatx i estaven el criat i l'amo", significa que ha faltat o desaparegut alguna cosa entre els de casa o entre persones conegudes i de satisfacció.

L'origi d'este adagi alcoyá parei que va esser que una vegada estavan en un mas qu'es diu Gormatx solamens l'amo i el criat, no se qui dels dos de bona ó mala li la pega a l'altre o se la pegaren els dos, la qüestió es que desaparegué de la heretat bona porció d'oli i de llavors que s'usa este adagi en Alcoi.

No me'n vaig adonar de demanarli cedula, enviemosne encara que siguen poques, perque volem omplirne pronte algunes i enviarles hi com a prova pa que les revise i mos diga si ho feim be o hem d'esmenar alguna cosa[.]

La idea del regionalisme es molt simpática y la única que prenen cos podria fermos saltar el gat de l'asquena d'en Canalejas. Esta mateixa idea la tenen uns pocs amics d'assí que son regionalistes per convicció i l'any passat 1907 ha es reuniren i acordaren suscriures y anar com assi ho feren a la Assamblea regionalista que fa poc mes d'un any es celebra en Valencià, jo també en vatx suscriure. Densá de la Assamblea no se que s'atgen menetjat a res, esperan les determinacions el Centre de Valencia i alla ha anada molt callada la cosa fins ara, que han comensat a publicar el periodic Terra valenciana y es veu que treballlem ferm en la propaganda del Regionalisme per lo que llisc en lo dit periòdic.

Estos dies he buscat als dos amics que podrien donarme raó de com s'encontra assí la cosa y justament els dos estan fora, u d'ells es n'Antoni Colomina Pascual³² que está en relacions ab regionalistes de Barcelona segons crec[.]

Bo es enterarlo de lo que passá a Alacant, en esta ciutat es doná un metinc [sic] regionaliste fara cosa de 3 ó 4 mesos, d'Alcoi anaren sobre 13 o 14 jovens de la Juventud tradicionalista y no tornaren molt satisfets perque el atavanat Rodrigo Soriano es va creixer al creures que sobreixia per damunt de tots els oradors que havienhi de pendre part i comensá lo seu discurs dien foc y flama del clericalisme y de les coses sagrades, a la trassa ho feu per vore de quin peu coixejava l'auditori i ab la cre[e]nça que la matjoria era dels d'ell, pero al vore l'orgue mal parat per la protesta de moltíssims dels presens va fer la darrer y li doná altre sesgo al discurs dien que si havia recalat tan contra el clericalisme era per fer resaltar que a pesar de ser tan enemic dels clericals s'unia ab ells per el Regionalisme[;] aixi m'ho contá uno dels assi[s]ten[s] el comportament d'este mitx loco no favorí la idea del Regionalisme per qu'es lo que dien els nostres sino apleguem á protestar y callem el metex Regionalisme s'havera convertit en una ranc-plona reunió de sectaris fanatics que haveran brillat i blasfemat á titul de regionalistes[.]³³

No hi ha mes paper[;] di[s]ponga de son amicy admirador

Rafel Cantó i Llopis

12.11.1908, Alcoi

+

[Contestada 17 novembre]

Alcoy 12 Novembre 1908
Mossèn Antoni M. Alcover
Palma

Estimat amic Molts de dies fa que devia i desitjava averlihi escrit, pero algunes feines i exides al camp qu'he tingut que fer m'han distrangut i destorbat fins ara.

En la present li envie a la seua orde una lliuransa del giro mutuo - Palma de pesetes 12 i en sellos de fraquetx 0'53 per pago de lo que seguix:

Dietari de la seua exida a Alemanya 8	Ptes 4
Volum del Congres de la llengua catalana	Ptes 5
Un any de suscripció al Bolletí, que no stic sèrt si es 1908 o 1909, axo ja'u vorem	Ptes 2
Manual de fonètica catalana del D. Schàdel	Ptes <u>1, 5</u>

³² Només hem trobat una referència a aquest personatge en la "Relación de los objetos regalados para la 'Kermesse' ó Tómbola que está organizando la Casa de los Desamparados de esta ciudad" (*Heraldo de Alcoy*, 7.4.1906), com a donant d'un "juego café porcelana dorada", en què també participen els ja coneguts Tomàs Segura, Rigobert Domènech, Joaquim Rovira i Tomàs Miró.

³³ Aquest paràgraf fa referència a les dificultats de l'Assemblea Regionalista Valenciana per consolidar una agrupació regionalista que incloguera València Nova, els carlins valencians i el Partit Republicà Radical de Rodrigo Soriano.

suma igual al envío

Ptes 12,5

Estic admirat del seu Dietari que no li'n cap mes; les descripcions que fa de tot lo notable que hi ha per los paissos que ha corregut, la actividad fora mida de veste aprofitan fins els minuts, lo be que ho descriu tot i a lo millor la gràcia ab que conta algunes passades que li hi han sosoides[;] tot axo fa que'l llibre siga de lo mes interessant, agrados y de profit, jo nol me se deixar de les mans llegendlo i rellegendlo sempre que tinc temps buid. Siga enhorabona.

La tasca ordinaria nostra, esta darrera temporada entre unes coses y atres es anada prou espau, no aixi la que porta entre mans Mossen Remitgi [Vicedo] de estudis mes fondos referents a filologia del nostre lenguatge que en conexerlos veste li donaran molt de gust[.]

De cedules esperan la seua venguda, que á lo vist no pogut ser ara, no n' hem fetes cap[.] De tots modos segons me indicá Mosen Remitgi convendria que veste mos done a Mn Tomas Miro i Pascual i a mi, numero de colobrador del Diccionari per comensar a enllestirne cada ú les seues y poderleshi enviar de pronte, al meng com a mostra[.]³⁴

M'he folgat de llegir en lo darrer Bolleti que rebí dissapte l'article "Als Valencianistes"³⁵ no te desperdissi i fara rogle entre els escritors mestres i els afisionats del valenciá, com es degut[.]

Vaig tindre el gust el dia de S. Xuxim de ferlos una visita als Condes de Rotova a los Uxola i dos o tres semanas despres vatg pujar al Carrascal ont estigui dos dies, no cal dirlo lo be que'u vatg passar en la seua companyia[;] ompliren d'atensions que no olvidare may[.]

Paseu be i sap que pot dispondre del seu admirador i amic coral

Rafel Cantó i Llopis

26.01.1910, Alcoi

+

[Contestada 20 febrer]

Alcoy 26 de Giner 1910

Mossen Antoni M. Alcover

Palma

Estimat amic Molts de dies fa que espere tindre temps pa escriureli d'espau sense que may aplegue a venir [sic per venir]³⁶; huy ja no'n puc detindre mes, i aburrit de vore qu'en

³⁴ Rafael Cantó tindrà el número de col·laborador 1595, i Tomàs Miró, el 1596 (*Bolletí*, tom VI, gener de 1910, pàg. 26).

³⁵ Es refereix a l'article "A n-els valencianistes", publicat en el *Bolletí*, tom IV, setembre-octubre de 1908, núm. 7, pàg. 189-195. En ell Alcover lloa la voluntat de Faustí Barberà, a través de la revista *Terra Valenciana*, d'"acoblar voluntats i formar i consolidar la solidaritat de les forces polítiques valencianes bax la bandera del bé suprem de la regió valenciana, i ensems despertar per tot arreu l'amor a la llengua pròpia, tan adormida dins molts de cors valencians". A continuació, posa el seu gra de sorra sobre com ha de ser l'ortografia del valencià, esmentant els aspectes més conflictius: *ch*, *tx*, *tj*, *tg*, *x*, *g*, *j*, *s*, *ss*, *z*, *c*, *ñ*, *ny* i *ç*. Posteriorment, en el número 8 del *Bolletí*, corresponent al novembre de 1908, en el mateix tom IV, pàgina 248, fa comentaris al ressó que ha tingut l'article entre els valencians: *Las Provincias* ha traduït i publicat l'article d'Alcover, "i ha promès ocupar-se de les normes ortogràfiques qu'hem proposades a n-els valencianistes".

passa a mi alló de que “ni el pare es morirá ni mosatros soparem”, li escric quatre reglons pe fí de que m’envíe el tom 9 de Rondayes que esperam assí a casa en caneleta.

El conte que vosté en posá a la seua darrera de 8 de Novembre di[a] 19 o 18 (com vola el temps) es conforme, i sembla que tinc una peseta a conte de la meua suscripció al Bolleti de enguany[.]

Ma fet presen Mossen Remigi [Vicedo] algunes vegades, que vol saber lo que deu á eixa Administració, i així quant mos escriga veste ho diu, i tot d’una hi enviarem lo que degam ell i jo[.]

Quant feliz m’ha fet vore ab lo darrer Bolleti³⁷ el malafí de paraules derivades que hi ha posades que manquen el lo Diccionari Salvat³⁸ i aixó que solamen, son les que comencen per “Ca” ¡Quina riquea la de la nostra llengua! pot ser que no n’hi hatja atra que la hi se puga igualar[.]

Si Deu ho vol, pronte li enviare unes observacionetes qu’estic fen sobre els derivats d’algunes paraules que usem per assí y també unes poques de cedules[.]

Una pregunta Els aumentatius y diminutius han d’anar en la mateixa cedula de la paraula de que’s deriven ó en cedula apart?

No aplegará á dos mesos vaig tindre el gust de parlar assí en el P. Fullana Provincial dels Franciscanos, estiguerem conversan vora de dos hores, de la obra del Diccionari y Gramática que veste porta avant, com es natural jo hi anava esposant algunes coses y ell en donava explicacions de tot[.] Recorde que no’s mostrá partidari de que usem el auxiliar “ser” perque es aumentar dificultats a la llengua, cosa en que no’n vatx conformar[.] També en digué que prepara alguns treballs pa publicar y atres coses mes³⁹, de les que ja no me’n adone[.] Lo cert es que u vaig pasar tan á gust que les dos hores en semblaren un ratet[.]

Paseu be, ja sap que’l vol y l’admira el seu amic y servidor

Rafel Cantó i Llopis

³⁶ La informació entre claudàtors és errònia. “Vènit: arribar a vènit *loc. verb.* Arribar, un assumpte, a bon terme, realitzar-se feliçment.” *Diccionari Normatiu Valencià*.

³⁷ *Bolletí*, tom IV, d’agost i setembre de 1909, núm. 10, pàg. 468-477, i núm. 11, d’octubre, novembre i desembre de 1909, pàg. 484-632.

³⁸ Publicat finalment el 1910, amb el nom *Diccionari de la Llengua Catalana : ab la correspondencia castellana y llatina*, “conté, a més de les accepcions dels diccionaris fins ara publicats, els vocables, modismes y aforismes, mots tècnichs de ciències, arts e industria admesos en succesives edicions, per un conjunt de literats catalans que estimen la seua llengua; biografies de persones cèlebres, nòms de poblacions, rius y montanyes de les regions ont s’hi parla català, en qualsevulla de les seues variants” (pres de la portada del diccionari). Alcover en critica que no es pot publicar un diccionari de la llengua catalana sense dur a terme una tasca tan minuciosa com la que està fent ell, i exposa una llista enorme de paraules començades per *ca* que manquen en el diccionari Salvat i que ell té registrades.

³⁹ Lluís Fullana havia escrit ja *Morfologia del verb en llengua valenciana* (1907), *Ullada General sobre la Morfologia Catalana* (1908) i *Ullada General sobre la Morfologia Valenciana* (1908). El 1909 li va ser premiat en el Jocs Florals de València el treball *Estudi sobre Filologia Valenciana*, que va aparéixer en la revista *Lo Rat Penat* des de gener fins a desembre de 1911, i posteriorment es va publicar com a llibre el 1912. Amb aquesta obra Fullana “serà el primer gramàtic valencià que utilitzarà uns plantejaments científics per a l’estudi de la llengua” (Climent 2004: 87-88).

06.04.1910, Alcoi

[Contestada 15 abril]

Alcoy 6 Abril de 1910

Mossen Antoni M. Alcover

Palma

Estimat amic Vaig rebre la seua postal de 20 de Febrer que's conforme i també el tom V de Rundayes que ja'l tenim un poc esquixat de tan llegirlo, axo li dirá si mos han agradades, encara que la matjor part d'elles es referixen a coses de Mallorca[.]

Mossen Remigi [Vicedo] va senyalar de la llista dels derivats de Mallorca que ixqué en el Bolletí de...⁴⁰ no'n se tots el que usem per assí o que poden considerarse com a propis del nostre llenguatge, perque n'hi ha dels senyalat alguns que pot ser, no s'hatgen usat may, per axo no hi fa, perque sí'ls usem a ningú li estranyaran. Com Mossen Remigi s'ha tirat la feina per damunt cap, tota esta Cuaresma en tan Sermons que ha predicats, i ara mateixa esta fora i no tornarà fins el dia 18, no'm pogut posar eixa llista sanscera i solamens n'hi ha escrites dos fulles que li pose ab esta carta[.]

Mossen Tomas Miró publicá en "La Defensa"⁴¹ una poesia que també va en la presen; titulada Rundayeta, com alguns li han dit que devia posar Rondalleta, voldria que veste lí'u definiria, axo es; com deu titularho[.]

Hem parlat del seu viage a esta i voldriem en cas de que'l puga ferm, que vinguera del 18 al 20 enans de les festes de S Jordi perque les veguera, i est' any sí's vol ab mes motiu perque estan assi els seus grans amics els Srs Condes de Ròtova i sa Sra Magdalena; i ja tenim puesto aon vore la festa que's a casa la meua germana que viu en el carrer de S Nicolau 53, i si Deu ho vol allí en inplegarem tot i Mossen Thomas, con que ja veu veste que la satisfacció i alegrias nostra seria completa si puguerem tindrelo en la nostra companyia eixos dies i una cosa que me s'havia oblidada Mossen Remigi viu defron; conque animes i vingasen uns quants de dies a descansar que prou eu necessita, que jo estic persuadit que porta vosté una tasca massa grossa y pesadissima[.]

No li pose cap de cedula ni li espose cap de observació de les que tinc de ferli perque no's retarde mes dies l'eixida de la carta[.]

Paseu be y disponga del seu afectissim amic y admirador

Rafel Cantó i Llopis

P. D. Acabada esta, m'avisen que li ha agarrada una enfermetat a un cunyat meu. El Nostre Senyor fasia que no siga res o al mengs que no siga greu[.]

⁴⁰ Deu referir-se al *Bolletí* en què critica el diccionari Salvat, ja que Alcover és partidari d'incloure en el diccionari derivats com els intensius, diminutius, col·lectius, etc. Així, en la llista de paraules començades per *ca* que no figuren en el diccionari Salvat, Alcover inclou, per exemple, *caragolassa*, *caragolarra*, *caragolota*, *caragoleua*, *caragolina*, etc. (*Bolletí*, tom IV, pàg. 487).

⁴¹ *La Defensa*, 23.3.1910.

10.05.1910, Alcoi

[Contestada 14 matx]

Alcoy 10 Matx de 1910

Mn Antoni M. Alcover

Palma

Estimat amic: comence per dirli que tot els de casa s'han quedat prendats de vostre i encara no s'en era anat, ja parlaven de la retornada, proposant pa llavors, una eixida al camp i pensanhi s'aconortaven del poquet temps que l'hem tengut en la nostra companyia. Aixi pera mi ha segut una grossa satisfacció[.]

Alguns amics s'han quedats sense haver tengut el gust de saludarlo i visitar-lo entr'ells D. Benito Marti abogat amich del P. Fullana i el ingenier industrial D. Joseph Abat el del gamell, el Trontoll de les festes heu va destorbar, jo els he dit que mes avant tornarà vostre i llavors, si Deu ho vol, ja tendrem el gust d'aplegar-nos.

Li envie en la present unes poques de cédules com a mostra; pa ferles he portada la seguida esta: les paraules d'Alcoy que son iguals al mallorquí; que'ls lo que conex un poc gracies a les Rondayes, van posades elles soles. Les que no son iguals, portan la paraula alcoyana al seguit, entre dos ralletes, la equivalent mallorquina i a falta d'esta la castellana Y per fi les que son esclussives d'assi i be no conec la seua significació mallorquina o castellana[;] porten la corresponent explicació de lo que signifiquen, feta a la meua manera, procuran sempre mes que sobre que no que falte[.]

No [he] gosat ferne mes de cedules un grapadet d'adagis, guianme per per ordenarlos per el verb primer que porten, segons en digaré vostre fa ja temps ¿l en els que no porten verb quin ordre seguirem?

De modismes en pose uns poquius, el orde que seguixc es el de la lletra ab que comensen[.]

Les paraules de les cédules que li remet son del us ordinari, llevat de les poquíues referents al ofici de llaurador, perque seria convenient si pot ser, que les de cada ofici o fabricació anaren a part com diu la lletra de convit[.]

Pa comprendre millor el significat de la paraula "llauracis" desp. de llaurador he doblat en la cedula un fullet que du una conversa de les que solia tindre jo en un migeret que va tindre la meua germana fins ara dos anys, la hi he llegida a la meua Rita i en diu: es de veres, com si estaguera sentin a Tofol, nom del migeret que no aplegava a mitger perque va poc medrat, pero com a curret, xarradoret i profitoset que n'ixquera un atre[.]

Passeu be, tots els de casa el saludam i desitjan hi hatja tingut un viatge bo, queden á les seues ordens i en particular son coral amic

Rafel Cantó i Llopis

10.05.1910, Alcoi

[Va amb 48_158]

Tofol ¿Quines faves v'haver enguany? -Senyoret no'ú se, no me'n adone - Xi que pronte que u'has oblidat -Que vol que li diga senyoret, com uno tél cap en tantes coses a lo millor li se'n van - Escolta ¿no vaen ser 4 cafissos i 8 barsselles? -¡Ca senyoret! vaen ser 4 cafissos i 6 barsselles,estic ben cert - Me l'has pegada Tofol, que'l compre qui no'l conega - Caray senyoret voste te unes coses, crega senyoret que...

15.03.1911, Alcoi

[Targeta postal]

+

Alcoy 15 Mars 1911

Estimat amic Acabe de rebre la seua postal del 12 Assi tots gracies á Deu estem bona - Bé está que m'envien La Aurora es valent y esforsat este setmanari i cada tunda que pega als desgraciats anticlericals i els alsa bambolla. Molt be[.]

Que jo sápia "femar" i "femada" solamen s'aplica, assí, a posar tems a les terres; y a les substancies quimiques com superfosfats, potassa etc. uns diuen "guanós" i atres "abonos quimics" y a la acció de titarles a la terra "abonar"; assó hu aclariré d'assi al dumenge preguntanho als maseros de casa. El Bolleti l'espere sempre com el pambeneyt tan de gust tinc de llegirlo i estudiarlo - Pronte li escriuré fenli algunes consultes - Cedulae ne tinc alguns centenars fetes[.]

Afectes de Mn. Miró y de tots els de casa y voste mane del seu afm

Rafael Cantó

A Mossen Antoni M. Alcover
Canonge
P Episcopal
Palma de Mallorca
I. Balears

20.03.1912, Alcoi

[Pagat fins l'any 1913 inclusiu.

Contestada 21 abril, 912.]

+

Alcoy 20 Mars de 1912

Mn Antoni M. Alcover

Estimat amic: el dia 14 li he enviades per el giro postal 15 pessetes com a pago del conte que seguix

Suscripció al Bolletí dels anys de 1909, 1910, 1911 i 1912 a 2 ptes	8
Tom V de Rondalles	2 15
Suscripció d'un any a La Aurora	8
	18
Saldet que va quedar al meu favor segons la seua de 17 Novembre de 1908	
Resten igual a la remesa	15

En falta el n° 8 del tom IV del Bolletí corresponent a Novembre de 1908 i també el n° 280 de La Aurora de 20 de Giner d'enguany que agrairé els m'envien en quan els hi siga possible.

Vatx tindre el gran gust de saludar i coneixer al amic en Pere Barnils⁴² per setembre quant estigué assí, en el coletgi de Maristes, i va ser una cosa bonica l'encontre perque justetament preguntava per mi, al presentarme jo davant d'ell[.] Després de saludarse s'en anaren a casa aont tiquerem una conversa llarga prop de dos hores. Al sendemá que esperava tindre un atra conferencia, quant mes dessianat estava vatx rebre raó seua: de que s'en era partit sense poderme dir Adeu, jo heu sentí molt perque volía demanarli claricies, d'algunes coses i mes que tot perque no'l vatx poder obsequiar segons eren els meus desitjos[.]

Ja li escriuré tot lo mes pronte que puga de moltes de coses, que hui no puc perque no tinc temps[.]

Passeu be, comendassions de Mn. Tomas Miró i voste sap que pot dispondre del seu amic coral i admirador

Rafel Cantó i Llopis

En el darrer Bolletí en la contestació que posa meua hi ha una equivocació i es que diu solament i deu dir solamens, es dir que assi fem la terminació en "s" i no en "t" en eixa paraula.⁴³

14.08.1912, Alcoi

[Contestada 31 agost, 912]

+

Alcoy 14 Agost 1912

Mn Antoni M. Alcover

Estimat amic: vatx rebre la seua postal de Paris de 21 de Abril⁴⁴ i mos feu molta gràcia que entremitg d'eixa Babel s'en adonara vosté de les nostres festes de S. Jordi, caïen molt

⁴² Pere Barnils i Giol (1882-1933) va ser un dels pensionats per la Diputació de Barcelona per a estudiar amb Bernhard Schädel a Halle el 1908. Per a fer la seua tesi doctoral va viatjar al sud del País Valencià durant l'estiu de 1911, entrevistant-se amb informadors locals, moltes vegades recomanats per Alcover. La tesi es va publicar en forma de llibre el 1913, amb el nom *El dialecte d'Alacant*.

En l'*Epistolari* hi ha una carta de Barnils datada a Alcoi el 20 de setembre de 1911, en què comenta a Alcover l'excursió. Sobre Alcoi diu: "Aci en Alcoi es un problema el verificar les vocals finals, que presentan matissos finíssims y estranys.- D Rafel y Mn. Miró amabilíssims m'encarreguen fervorosos saluts per Vosté. Ara aniré ab els Maristes à fer garlar als nois." El tom VII del *Bolletí* dóna distintes informacions d'aquesta eixida.

⁴³ Es refereix a aquest fragment: "El d'Alcoi, D. Rafel Cantó i Llopis, ab data 15 de mars ens diu: 'Que jo sapia, *femar i femada* solament s'aplica, assí, a posar fems a les terres'; 'y a la acció de tirar' 'sustancies químiques' diuen 'abonar'" (*Bolletí*, tom VII, gener i febrer de 1912, pàg. 17).

⁴⁴ Aquest any 1912, del 15 d'abril al 22 de juny, Alcover fa un viatge per França, Anglaterra, Bèlgica i Alemanya. A París Alcover es troba amb Barnils, que hi estava estudiant (*La Aurora*, 27 d'abril de 1912 i *Bolletí*, tom VII, pàg. 91, 102-121).

be les senyes que posá en la direcció referens a les festes que estaven celebranse. En vatx proposar contestarli enseguida i mes encontranse ab la del simpatic amic del En Pere Barnils a qui també haguera tengut el gust de dirigirme en la meua; pero al no fer ho pronte passaren alguns dies i en el ducte de si permanexerien ó no allí heu vatx deixar pera quant tornara veste a Palma[.]

Fa cosa de pocs dies, a la tornada d'un viatge que fíu a Denia, en digué Mn. Tomás [Miró] que vose ya hi era a Palma segons li havien dit els "novensans" fills dels comtes de Rotova quant fent el viatge de novios passaren per assí a últims de Joliol; ja anava jo agarrar la ploma pa escriureli i en això reb la seua grata postal de 2 del corrent; i pare Facó [?], a cercar lo que hi hatja per assí del ganado cabriu; he seguides les seues ordens i en fulla apart que li incloc en la present, van els datos o averiguacions que he pogudes recullir; els hi havera enviats fa ya 6 o 7 dies; pero esperant un negociant de cabres que fa molts d'anys que navega en eixe negoci i que's molt entes, no li he pogut escriure fins hui.

Unix la meua felicitació á les que atres li han donades per la interesant i hermosa descripció de la seua segon eixida al estranger que h'anat publicant en la Aurora.

El nº del Bolletí i el de La Aurora qu'en faltaven els vatx rebre. Ara en falta el nº 302 de La Aurora corresponent al 22 de Juny de 1912 que no h'aplegat assi, ja'l m'enviará.

Del nou tom de Rondayes qu'anuncia preferixc rébrelo en estar publicat tot, que no ara per entregues o plecs sols[.]

Per Abril tinguerem el sentiment de assistir al enterro del Sr. Bodria, entusiasta de la nostra llengua, uno dels caporals de Lo Rat-Penat de Valencia, que havia fets i publicats alguns treballs, i no fa molt de temps el Bolletí s'ocupá del darrer qu'havia publicat. Vingué assi a les festes de S Jordi i una pulmonia l'acorá" en pocs dies (RIPA)

El nostre amic Mn. Tomas Miró esta d'enhorabona; en els jocs florals de Valencia s'ha amportat un premit; el oferit per lo Sr. Bisbe de Barcelona, el treball son uns gotjos a la Mare de Deu dels Desamparats, hui mateix ha rebut un ofici participanli oficialment Lo Rat Penat de Valencia que s'ha guanyat dit premit[.]

Despus ahir l'atre (fa 3 dies) vingué el Bolletí, el vatx llegir i rellegir ab lo gust de sempre, pero en vatx alegrar una cosa fora mida i heu celebre de lo mes, lo que porta del nostre benvolgut Barnils: mos s'ha doctorat en filologia románica⁴⁵; si te ocasió li dona de ma part la mes coral enhorabona, encara qu'ell poc s'en podrá recordar de mi, perque mós veguerem mes que una vetlada; pero iquina vergonya pera Espanya a Alemanyia protestan passen en los Centres doscents els cursos aprovats en un seminari espanyol i aci no son valits, en una nació que's diu catolica[.]⁴⁶

Del treball sobre les cabres conprenc que haurá moltes de coses que no serviran pa el diccionari, pero jo he posat tot lo que m'han dit, i així poden escollit o aprofitar lo que servixca; ho dic sobretot perque en las clases de cabres no hi ha ningun nom caracteristic i especial d'assi.

⁴⁵ *Bolletí*, tom VII, pàg. 122-124.

⁴⁶ Barnils no havia estudiat en cap institut de segon ensenyament sinó en el seminari de Vic. En la Universitat de Halle li convaliden aquests estudis, però Alcover es queixa que no passa el mateix a Espanya (Op. cit., pàg. 123).

Passeu be, comendacions de Mn. Tomas i tots els demes de casa i voste no cal que li diga que'n te a la seua disposició a tot'hora pera lo que vullga manarme, lo seu amic i admirador

Rafel Cantó i Llopis

21.08.1912, Alcoi

[Contestada 31 agost]

Alcoy 21 Agost de 1912

Mn Antoni M. Alcover

Estimat amic: d'ensa que li vatx enviar els dats sobre les cabres, que no les tenia totes; es dir: que ductava que foren exactes i cada volta que'n venia al cap tal pensament en produia disgust i desassossiego; i es que la quimera mata al home, com dien per assí; ai, passaren alguns dies, fins que per eixirne de una, vatx vore dos o tres cabrers dels que pastures cabres de llet i la venen i reparteixen pel poble totes les matinades. He tengudes ab ells sobre tres entrevistes i ha resultat de veres lo que jo en temia: que havia molta de brossa i erros en els dats que li vatx enviar[.] Els nous que he apurats van en fulla apart i els considere verdaders, si aprofite molt, poc o gens no hu sé, pero si que li dic que m'he llevat un pes de damunt i m'he quedat satisfet i sossegat[.]

La primera entrevista que vatx tindre en els cabrers fou una cosa molt xusca, qu'el dia que tinga temps i bon umor li la referiré; llavors vatx compendre la realitat d'alguns dels cassos que'ls hi son passats a voste i atres en les eixides als pobles.

Es un gran pensament este que han mampres de que en lo Bolletí es fassa l'enssay d'algunes paraules; mos serviré de molt als colaborador i lo que's convenient es que al mot cabra ne seguixquen atres i atres, com es deixa entendre en el Bolletí[.]⁴⁷

Com sempre de voste amic y admirador

Rafel Cantó i Llopis

P. D. Estic soles, tota la familia la tinc en el mas que tenim en la Canal partida que hi ha al mitg dia d'Alcoy que forma una planissa gran, aont está el pobletxet de la Sarga, pero que hi ha vicari i es diu tots los dies missa. Ara en la quietut me'n aprofitaré pa treballar en la tasca de les cedulaes, si Deu vol[.]

El nom del mas es "Nou" per mes que está prou vell, pero te una bona ermita, el qui no's conçola es porque no vol [.]

13.08.1914, Alcoi

[Contestada 17 agost]

Alcoy 13 Agosto 1914

Mossen Antoni M. Alcover

⁴⁷ En el tom VII del *Bolletí* es recull "vocabulari del bestiar de llana de Manacor", que és publicat en distintes fases perquè "puga servir de mostra i de llum an els nostres colaboradors, i cadascú dins la seua comarca respectiva ens puga fer la replega del *vocabulari* que hi haja referent a *bestiar de llana*" (pàg. 82).

Estimat amic; per el “giro postal” li he enviades 12 pessetes per pago de dos anys de suscripció al Bolletí y atres dos anys a La Aurora[.]

De “La Aurora” en falta algun exemplar y del Bolletí crec que també me’n falta uno pero qu’ara no [he] pogut repassar ho i mes avant eu voré si Deu vol[.]

Estem estiuant en el mas Nou, partida de la Canal, tota la família, els menuts disfruten molt pero els matjors no tant perquè el Sol i les mosques i fins les marfulls mos trauen a ballar; els primers de dia i els últims per la nit, es dor que mos fastidien prou[.]

Recados de la meua muller i dels atlots i atlotes i veste ja sap qu’el volem tots i en particular son admirador

Rafael Cantó Llopis

27.01.1915, Alcoi

[Targeta postal]

+

Alcoy 27 Giner 1915

Estimat amic: he rebuda la seua postal de despus-air. Assí a Alcoy diem: “canvi” i “canviar”[.]

Ja fa temps que vull escriureu, principalment per contestar dos o tres preguntes que vosté en te fetes i per demanarli algun n° de “La Aurora” que no tinc, pero al no dispondre de temps prou llarc pera jo a mon pinte ample poderli escriure m’allargase mes del degut.

Espressions de la familia i de Mn. Tomas [Miró] i veste sap que sempre esta a la seua disposició

Rafael Cantó Llopis

A Mn Antoni M. Alcover pre

Vicari General

Palma de Mallorca

DOMÈNECH VALLS, RIGOBERT⁴⁸

11.03.1902, València

[Contestada 24 Mars, 902]

+

Jhs

Valencia 11 Marzo 1902

Dr. D. Antonio Alcover, Pbro., Provisor Vicario General de Mallorca.

⁴⁸ No incloem totes les seues cartes, sols les més pertinents per al treball.

Muy Sr. mio y distinguido amigo: Ayer recibí su libro “Las cosas en su punto”,⁴⁹ y precisamente esos días pensaba escribirle incluyendole la nota de los colaboradores para su magno Diccionario. Ante todo mis gracias más expresivas por su atención enviandome la obra que acaba de publicar. Ya comprenderá que no he podido leerla aún y sólo he hojeado algunas páginas por donde comprendo cuánto malestar le habrán dado en esa isla Pey y satélites.

Los que se han comprometido á escribir, ya verá Vd. que son todos Seminaristas y siempre que en la adjunta lista indico que se encargan de alguna letra, se entiende que es copiando el Diccionario del Sr. Martí Gadea⁵⁰. Los otros ya verá que atienden á otras obras. De las demás “Lletres de convit” que repartí, no he tenido noticia ni me han dicho á qué se compro[me]ten: si n lo avisaren, se lo escribiré cuanto ántes, para que pueda inscribirles en su Boletín, de cuyo envió les doy las gracias.

Sé que el Canónigo D. Roque Chabàs, tiene hecho en papeletas un diccionario jurídico, tomado dels Furs valensians. Me parece que si V. le escribiera pidiendoselo y pagando por supuesto la copia, él no se negaría, segun me dice un amigo suyo.

D. Pascual Boronat⁵¹ me encarga le salude en su nombre. Por lo demás extraño que V. en su carta me diga que fué abusar de mi por el envío de las “Lletras de convit”. Bien sabe V. que lo hice muy de grado.

Es en cuanto ha podido servir á V. su affmo S. S. que desea complacerle
y b. S. m.

Rigoberto Doménech

10.11.1902, València

[Contestada 17 Novembre]

+

Jhs

Valencia 10 Novembre 1902.

M. I. Sr. Dr. D. Antonio Alcover, Pbro.

Querido amigo: Muchos días há que deseo escribirle y darle cuenta de los trabajos que aqui se están realizando, pero no puede figurarse la multitud de asuntos que han pesado sobre mí y que no me dejaban tiempo si quiera para cambiar impresiones con los amigos.

Los Colegiales de Santo Tomás y del Patriarca están trabajando como heroes; algunos en lo que va de Septiembre á esta parte no han podido, porqué se preparaban para hacer

⁴⁹ ALCOVER, Antoni M. (1902). *Las cosas en su punto: refutación de los errores de un sacerdote publicista, D. Segismundo Pey-Ordeix, Pbro., contra tres fallos del ordinario de Mallorca*. Mallorca: Tip. de Felipe Guasp. El llibre s'emmarca en els conflictes que Alcover va mantenir durant el seu període de vicari general contra integristes antics amics seus, a qui Pey-Ordeix defensava (Massot i Muntaner 2003: 177-178).

⁵⁰ Joaquim Martí i Gadea (Balones, 1837-1920) és autor del *Novísimo diccionario general valenciano-castellano* (1891) i del *Vocabulario valenciano-castellano* (1909).

⁵¹ Pasqual Boronat i Barrachina (Penàguila, 1866-València 1908). Els seus estudis més extensos són *Los moriscos españoles y su expulsión* (1901) i *El beato Juan de Ribera y el Real Colegio de Corpus Christi* (1904).

oposiciones á Curatos; pero esos pocos en cuanto terminen el dia 13 de este los ejercicios volverán á la tarea interrumpida [il·legible] aseguran que para Navidad ó la Purificación á lo más tardar lo tendrán terminado. Ya ve V. que se portan como héroes. Los del Colegio del Patriarca me han dicho que no reciben el Boletín; si le parece bien puede enviarles el ejemplar que me dan á mi, pues conmigo sabe V. que siempre está cumplido.

A D. Miguel Juliá le animé a trabajar en Alcoy; me dijo que lo haría con mucho gusto y buscaría colaboradores porque él tiene mucha faena entre predicación, estudio y ejercicio del ministerio. Me prometió que dentro de poco le escribirá á V.

A D. Francisco Genovés⁵² y á D. Pascual [Boronat] dí sus afectuosos recuerdos. Mi Tio se acuerda mucho de V. y le envía la expresión de su cariño.

Se encomienda á sus fervorosas oraciones su affmo. amigo y S. S. q. b. s. m.

Rigoberto Doménech

22.01.1904, València

[Contestada 27 gener]

+

Valencia 22 Enero 1904.

M. I. Sr. Dr. D. Antonio Alcover, Pbro.

Queridísimo amigo: Muchas gracias por su cariñosa felicitación de 20 Noviembre último y Dios que le pague el buen concepto en que me tiene que por desgracia no merezco. Quería haber contestado á V. antes, pero no he querido hacerlo hasta que el “cobrador” de la Voz de Valencia⁵³ no me entregara las papeletas y el importe correspondiente á los recibos; así de una vez contesto á todo.

Le devuelvo cuatro recibos sin cobrar; uno D. Francisco Llorens no vive allí y no se ha podido encontrar; los otros señores han dicho que se entenderán con V. El importe de todo lo demás se lo envío en sellos.

Tenga la bondad de indicarme donde se han de entregar las papeletas que tienen escritas algunos Colegiales, porque no me parece justo que despues de trabajar los pobres corra de su cuenta el envío. Yo por mi parte ya cuidaré de hacerles un regalito para que estén contentos.

Muchas gracias por su libro; lo recibí y quise contestar dandole las gracias, pero he tenido tantos asuntos ahora que no me ha sido posible en los tres meses anteriores en que apenas he respirado.

Sabe es suyo affmo. amigo

Rigoberto Doménech

⁵² Francesc Genovés i Burguet, catedràtic del seminari de València i autor d'una *Gramàtica latina* (1891).

⁵³ *La Voz de Valencia*, revista situada en l'òrbita de la drete catòlica que va sorgir el 17 d'abril de 1901, dirigida els primers anys per Joan Pérez Lúcia. Durant la dictadura de Primo de Rivera es va situar en l'àmbit liberal (Brines i Blasco 2002: 372).

JULIÀ VILAPLANA, MIQUEL

06.10.1902, Alcoi

+

R. M. Antonio M. Alcover
Palma

Mi respetable amigo: He de pedir á V. mil perdones por no haberle dado señales de vida en tanto tiempo, ni haberle manifestado mi agradecimiento por el regalo de su obra de la cual ha tenido V. la bondad de dedicarme un ejemplar.

Respecto à la magna empresa del "Diccionari", he de decir á V. que al aceptar el cargo de corresponsal en esta que V. me ofreció verbalmente en su viaje á esta Ciudad, creí que dicho cargo no comprendía el de colaborador á un mismo tiempo, sino que me daba tan solo el encargo de pedir á V. y servir á los que por Aquí deseasen la mencionada obra cuando estuviera en condiciones de ofrecerla al público. Por lo demas, aunque la empresa de V. es utilísima y simpática á mas no poder, tengo el sentimiento de manifestarle que no he tenido nunca la menor afición á esta clase de trabajos que V. haciéndome mucho honor, ha querido encargarme.

De todos modos en la semana próxima, porque en la presente no me es posible, reuniré á los otros amigos designados también por V. y á algunas personas que pudieran trabajar en el sentido que V. desea y de lo que resolvamos daré à V. cuenta detallada.

Hasta mi proxima tengo el gusto de repetirme su affmo s. s. y Capellán
q. b. s. m.

Miguel Julià
Alcoy 6 Octubre 1902

MIRÓ PASCUAL, TOMÀS

03.04.1925, Alcoi

+

Alcoy 30-Abril-1925.
Senyor D. Antoni M. Alcover.
Palma de Mallorca.

Distingit senyor i coral amic: En moltíssim gust, he rebút la seua postal, sentin la meua tardança en contestar-li, degút als dies tan atropellats, en les festes de S. Jordi, nostre

Patró, i també en la vinguda del Sr. Arquebisbe de este Diocesis,⁵⁴ practicán la Santa Visita Pastoral que acabá ahir per l'asprá.

Gracies a Deu, tot ha tingút bon remát, tornán hui a la normalitat de la vida; si bé el cap ple encara, de musiques, trons i barúm dels confirmats.

Respecte als significats propis i traslaticis que aci en Alcoi té, el verb "acurrifarce", puc dir-li que se aplica en el sentit de "encollirce", "contraures" etc. v. g. El que sent un gran dolor de tripes i está propiament rrollát, diu que está tot acurrufát (per extenció, en altres dolors agúts).

També s'aplica molt a la roba, quant esta, fá arrues per tindre algun fil que la estira mes que els atres, i en este sentit es diu, que la roba li fa "acurrufóns", ó que té la roba "acurrufá".

La Sra Viuda de Cantó i sos fills, han agrait molt les seues salutacions afectuoses, i m'encarreguen li les torne reblides de afecte, i recibixca la admiració i volença de son

s. s. i amich

Tomàs Miró Pre.

28.07.1925, Alcoi

[Contestada 6 agost, 925]

+

M. I. S. Don Antoni Maria Alcover. Palma

Molt respectable y coral amic: Perdona antes que res, la molestia que li vaig a ocasionar en la meua petició, i confiat en la amabilitat de vosté no dupte en exposarli.

Estic fa ja temps encarregat del Argiu de la meua parroquia de S. Marco y S. Francés⁵⁵ i son moltes les persones que han vingut demanán partides de bateig, per averigüar si son parens de un tal "Pare Seguí" micioner ó exmicioner que ha deixat una cuantiosa fortuna en un Banc de Londres para els seus parens, i que morí aproximadamen allá per l'any 1877.

Mentres uns asseguren que dit Rellitjós es fill de Beniardà (poblet de la provincia esta, ó siga de Alacant) atres diuen que es naixcut en eixes Illes Balears, i que está emparentat en families del referit poble de Beniardà per ser els seus antecessors fills de allí.

¿Te vosté noticies de este famós missioner? Jo recorde haber llegit fa ja algun temps algo de açó en la Prensa, pero no vaig donar ninguna importancia per les moltes patranyes que estém acostumats a llegir en els periodics.

Hi ha qui assegura que eixa noticia es publicá en el Bolletí Oficial del Govern Civil de esta provincia; pero per molts anys enrere que he fullegát; no he pogut encontrar-la encara.

Aixi, puix, espere de vosté, es pendrá el matjor interés en este asúnt que em permetix recomanar-li, donantme quantes noticies puga arreplegar sobre el particular, a ser posible bassades en algo oficial, ja que ningun valor tenen les gasetilles periodistiques, para tratar açó en serio,

⁵⁴ Prudencio Melo y Alcalde (1860-1945).

⁵⁵ El text ha de llegir-se "Mauro", es refereix a la parròquia de Sant Maure i Sant Francesc.

Gracies mil anticipades per les molesties que li puga ocasionar en el meu encarrec, i enviant salutacions molt afectuoses als Sres. Comtes de Rótova i familia, al Sr. Sastre⁵⁶ i demes amics, es despedix de vosté son devot amic que molt l'estima y s. m. b.

Tomás Miró Pbro.

Alcoi 28 de Julio de 1925

P. D. ¿Cas de no poder adquirir noticies concretes ahi, i partin de la certea de que ha existit un "Relitgós" de llinyatje "Seguí" que ha deixát una fortuna inmensa en un Banc de Londres, no li seria possible comunicarce en alguna persona de allá que puga informarlo be, ja que tans grans coneiximens te vosté en totes parts?

Vale
Tomás

PÉREZ GISBERT, JOSEP⁵⁷

17.12.1926, Alcoi

[fet]

+

Alcoi 17 decembre 1926

Sr. Administrador del Diccionari Catalá-Valenciá-Balear
Ciutat de Mallorca

Molt Sr. meu:

Tendrè la bondat de donar-me desde aquesta com á suscriptor del esmentat Diccionari, enviantme tot lo que haja publicat referent al mateix.

M'el remetrá en toms complets i en rústica, y já hem dirá el preu. A tot asó, si ha vostés els es més facil remetre-me-lo en quaderns, per qüestió dels Correus, m'el remetrán així.

No sé si ab aquesta ciutat tendran corresponsal administratiu. O dic per la qüestió del pago de la suscripció.

De vostè afm. S. S.

Q. E. S. M.

José Pérez Gisbert
Advocat

⁵⁶ Jaume Sastre Vidal va acompanyar Alcover i Francesc de B. Moll en l'excursió de 1921 a Alcoi, i va estar recollint dades amb Tomàs Miró.

⁵⁷ No apareix en l'índex per noms del CD-Rom, sí en la cerca per localitat "Alcoi".

P. D.

Adjunt li remitixc la meua targeta ab la direcció de la meu casa que li oferixc.

[Targeta de visita]

José Pérez Gisbert

Abogado

C. Polavieja, 22, pral.

Alcoi

PÉREZ VIDAL, JOSEP

14.01.1908, Alacant

[Contestada 18 janer]

Sr. Dr. Antonio M. Alcover

Muy Sr. mio y distinguido amigo: pido á Vd mil perdones á mi silencio para su atenta circular del 10 de Diciembre ultimo, en la que me indica el pago de la suscripcion del Boletín, del año 1907.

Desde luego que no debe haberse pagado á mi nombre y digo esto, porque años atrás el Pro. D. Remigio Vicedo Sanfelipe, que residía en Ibi (ahora en Alcoy) mi amigo, tenia la atención de enviarme el recibo de suscripción y como dicho Sr cambio de residencia y yo también me ausento de Ibi largas temporadas, este es el motivo de haber retrasado ó incumplido yo el precitado pago.

Desde Ibi en donde tengo casa abierta, me enviaron su carta circular antes citada, pero mi ausencia hasta hoy de esta ciudad me impidió contestarla hasta hoy; lo que hago con mucho gusto; dispense mi tardanza.

Cuando guste Vd, puede enviarme nota del importe de la suscripción y lo remitiré.

Hace tiempo que vengo recogiendo algunas frases y palabras en valenciano ya en desuso ó que apenas se emplean; y como curiosidad me permitiré enviarlas á Vd sino le fuese molesto por si entre ellas encuentro alguna que fuera para Vd de interés y que en verdad no he podido indicarlo antes porque siempre me faltaba tiempo para escribir á Vd.

Pero si a Vd hacen del caso sirvase avisarme y las recojeré de Ibi por todo este mes para darlas á Vd.

Aprovechando esta ocasión he pensado hacer á Vd un encargo en esa capital. ¿Podria averiguarme si existe el Establecimiento tipográfico de Pedro José Gelabert, y en él si encuentra á la venta la "Flora de la islas Baleares seguida de un diccionario de los nombres baleares, castellanos y botánicos de las plantas espontaneas y de las cultivadas"; por D. Francisco Barceló Combes, catedratico de fisica y química en el instituto de Palma años 1879-1881?

Le agradeceré la contestacion.

Mientras, quedo á su disposición, ofrezco á Vd mi domicilio Pl. Isabel 2º - 8 en sita ciudad y me repito siempre atento ss
q. b. s. m.

José F. Pérez Vidal

Alicante 14-I-08

21.01.1908, Alacant

[Fet, 25 janer]

Sr. Dr. Antoni M. Alcover Pre.

Molt estimat y respetable Señor y amic: me trobe sense saber respondre de modo paregut la vostra carta que resibixch en este moment y perque veig ma poca destrea per a escriure en valensia, su'n detengut hasta hui en saludarli com pretenía en temps passat.

Ting el gust d'enviarli les dues Pess. import de la suscripció, en segells de correu.

Referintme al vostre desig pera que envie les pochets frases, modismes ó paraules soltes que ha recullit de les converses tengudes per mi ab les gens d'aquesta comarca (Ibi) dech fer a V. M. present, que dins el mes de Febrer le remesaré.

Esta nova ocasió me complau en enviarli testimoni d'atenció y afecte

José Pérez Vidal

Alicante 21-1-08

08.05.1916, Ibi

[Contestada 24 maig 915 [?]]

s/c en Ibi Provincia Alicante

[aquest senyor deu l'any 1914 i 1915]

Sr. Dr. Antonio M. Alcover
Palma de Mallorca.

Muy Sr. mio y de toda mi consideración: dirá Vd. indudablemente y con razón que muy retrasado ando en el pago de mi suscripción al "Boletín"; que contesto con retraso sus indicaciones. He de permitirme una disculpa ante su incesante antencion para conmigo.

Además del sinnumero de asuntos que pesan sobre mi en la en la administración de esta su casa, existe la circunstancia de la continua movilidad en que me encuentro durante todo el año, ya en este villa, en Alicante, en Valencia y en otros muchos puntos; y como se trata del envio a la Administración del Bolleti, de tan exigua cantidad importe de la suscripción, pasan meses sin recordar esta obligación y hasta de que lleguen á mi los avisos que se sirven Vs enviarme. Mucho me place la lectura de dicha publicación por mi aficion á la filologia; pero fáltame el tiempo para dedicarme á ello; y tanto las entregas de la misma

llegan á esta su casa como las de otras obras á que estoy suscrito, sobre todo en Agricultura, no puedo saborearlas como quisiera; casi no las veo en todo el año.

Ruego á Vds. tenga la bondad de contestarme cómo estamos de “pago de suscripción”; creo (sin que valga mi indicación) se pagó la de 1914; en cambio me consta no se remitió el importe del año 15. Hagame el favor de indicarme la cantidad correspondiente á cada año y cuantos se deben.

Y dispenseme de esta larga epistola insustancial y quiza molesta para Vd.

Soy con la mayor consideracion de Vd atento y affmo SS

q. b. s. m.

José Pérez Vidal

8 Mayo 1916

ROVIRA I MERITA, JOAQUIM⁵⁸

28.09.1891, la Uixola⁵⁹

+

La Uixola, Alcoi, 28 Setiembre 1891.

Sr. D. Antonio Alcover, pbro.

El pasado viernes á la caida de la tarde llegamos á esta Finca; mi muy respetado Sr. y queridísimo amigo, y en ella, Dios mediante, permaneceremos hasta sobre el 10 del próximo Octubre, disfrutando de agradable temperatura, algo más fresca que la de por ahí, sin que por eso sea molesta.

Aquí me tiene V. contemplando desde el balcón de mi cuarto toda la población de Alcoi, que, si como es grande y fabril, fuese rural y más pequeña, á nada podria comparase esto, á no ser el paraíso terrenal, pues la magnífica verdura de sus campos, la prodigiosa abundancia de sus aguas y la pureza y relativa frescura agradable de su ambiente cosas son todas que hacen esta campiña deleitosa y sobre manera apetecible. Sin embargo para que todo deje algo que desear, echo muy de menos la compañía de los buenos amigos de por ahí y algún tanto la sencillez de la buenas gentes de ese país. Y no quiero tampoco dejar de confesar que por aquí y en general los labradores son buenos, obsequiosos y hasta casi demasiado y muy complacientes. Por ahora está la gente de fábrica tranquila y hace muy buen estar por aquí.

De por Valencia nada le puedo decir, pues apenas estuvimos cinco días completos; de por aquí no he visto á nadie, fuera de labradores. De por esa podrá V. darme noticias.

Y pongo fin á la presente, no sin antes saludarle y á su hermano D. Miguel y familia en nombre de toda esta.

⁵⁸ No incloem totes les seues cartes, sols les més pertinents per al treball.

⁵⁹ En *l'Epistolari* en CD-Rom la Uixola consta com una localitat pròpia. En realitat, la Uixola era un mas situat a Alcoi, actualment un barri.

Salude de mi parte á todos los amigos de esa y V. sabe que es siempre suyo affmo. a. y S.
S. en Cht.

El Conde de Rótova

P. D. Dirección para lo presente
Provincia de Alicante.
Calle de S. Miguel 47
Alcoi

04.01.1900, València

[Contestada dia 26 Mars, 900]

+

Valencia 4 Enero 1900.

Sr. D. Antonio M. Alcover, provisor y
vicario general de la diócesis de Mallorca.

Gran contento recibí, muy Sr. mio y estimado amigo, con su grata carta, señaladamente por lo que en la misma me significa relativo á su proyectado viaje á estas tierras con el intento de continuar la gramática de lengua lemosina, y diccionario que dejó incompletos el Sr. D. Tomás Forteza⁶⁰, q. r. g. h.; época oportuna es la de primeros de Abril del corriente año que me fija V., y debería hallarse en Alcoi hácia el dia 20 del citado mes, pues celebrandose en aquellos dias la fiestas a San Jorge que atraen no pocos forasteros, y se reunen sobre ventidos músicas de los pueblo comarcanos, podria V. adelantar mucho en pocos días en sus investigaciones lingüísticas. Ya D. m. más adelante nos iremos poniendo de acuerdo y concertando lo que, á mi pobre juicio, me parezca más conveniente, salvo su más acertado criterio.

Desgraciadamente D. Segismundo Pey Ordeix há ocasionado más daño, de que V. tal vez pueda imaginar, con sus dañados escritos⁶¹; por casualidad ó carambola hemos tenido motivos y ocasión para apreciarlo de cerca, y ya de palabra se lo indicaremos á V.; maravilla parece el que no lo vislumbraran desde sus comienzos personas de gran ingenio y claro entendimiento, siendo así que nosotros tan pronto nos percatamos de sus intentos, siquiera fuese instintivamente. Dios ponga remedio, y ya hablaremos sobre el particular.

En Pascuas estamos y en los comienzos del nuevo año, final del presente siglo, según los más, principio de siglo XX según algunos; felicidades les deseamos à V. y à su apreciable familia, rogandole tenga à bien el transmitir nuestras felicitaciones y ofrecer nuestros respetos á ese dignísimo y Excmo. Sr. Obispo.

En la noche del primer dia de este año se celebraron misas en casi todas las iglesias de esta Capital, acercandose á recibir la Sagrada Comunión fieles en gran número, que tal vez llegarían aproximadamente á un diez por ciento de las personas de esta ciudad, cosa

⁶⁰ Tomàs Forteza i Cortès (1838-1898). L'Ajuntament de Palma va premiar la seua *Gramàtica catalana* el 1881, però no es va publicar fins a 1915, inacabada i amb un pròleg i apèndixs d'Antoni M. Alcover.

⁶¹ Fa referència a la nota 49.

inaudita y en gran manera consoladora. Las tres misas de la noche de Navidad las celebró en la capilla de esta casa el R. P. Ripol⁶², destinado á esta residencia, que nos hizo una preciosa plática.

El tiempo y el papel me apremian y obligan á poner término á la presente carta, y no lo haré sin antes saludar á V. en nombre de toda esta familia, señaladamente en el de Concepción, que agradece á V. sus felicitaciones del día de la Inmaculada. En sus oraciones se encomienda y b. s. m. afmo. a. at.º S. S.

El Conde de Rótova

31.07.1907, Tortosa

[Contestada 6 noviembre]

+

Colegio del Jesús, Tortosa

31 Julio 1907.

R. Sr. Dr. D. Antonio Alcover.

Muy Sr. mio y querido amigo: No cumplo en todo con el encargo de V. en su tarjeta postal; mas creo que todavía llegará á tiempo á sus manos la presente.

Ya sabe V. que estuve bastante enfermo de cólicos biliosos é ictericia desde antes de Navidad pasada; á mediados de abril fuimos á Vichy; luego á París, Lourdes, Ac^a, Madrid para ver á Anipado [?] y Valencia; a. D. G. me probaron bien las aguas. En Madrid se constipó Concepción y ha estado bastante delicada hasta el presente, que ya se encuentra bien. Hemos estado en el campo de Alcoi y ahora hemos venido aquí para la primera misa de Ramón Orlandis. Ya tiene V. noticias nuestras hasta ahora.

Respecto á lo que V. me pregunta sobre la Asamblea Regionalista de Valencia, le diré que tomaron parte en ella todos los partidos; a mi ver es cosa conveniente, pero tal vez peligrosa; espada de dos filos, que tanto puede ir bien como mal para el catolicismo; sin embargo creo conviene este movimiento y procurar encauzarlo bien; yo estaba en el campo cuando tuvo lugar la asamblea en Valencia, y todavía no estoy bien enterado; con todo me tiene V. favorable á la idea y á Concepción ya no la tiene V. contraria como sabe V. lo estaba en tiempos pasados.

PP. Ramón y Juan estén enterados de su postal y todos le animan y también los otros PP. Ramón Orlandis desea verle á su vuelta y tener conferencias filológicas y se puede trabajar más ahora aquí en Tortosa. Todos estos y los PP. le saludan; también tia Magdalena, Ramón y Milagro y D. Juan Albertí Organista de Orihuela.

Agosto y setiembre tendremos que pasarlos en Valencia esperando fruto de bendición; luego al campo hasta la Purísima. A la vuelta pase por Tortosa y Alcoi y nos veremos.

Ya se há alargado esta más de lo regular. Queda suyo afmo. a.º at.º S. S. q. s. m. b.

El Conde de Rótova.

⁶² Mariano Ripol, jesuïta, director de la Congregació de sacerdots de València des de 1905, té 14 cartes en l'*Epistolari*, però cap no fa referència a l'obra d'Alcover.

19.01.1908, València

[Contestada 1º febrero]

+

Valencia 19 Enero 1908.

M. I. Sr. D. Antonio M. Alcover,
Provisor y Vicario General de Mallorca.

Muy Sr. mio y querido amigo: “Molts añys” y “bones festes” me diria V. Jo en nombre de toda esta familia y de tia Magdalena se lo digo en esta lengua que aquí desgraciadamente se habla, pues desde algun tiempo hace se adoptó perdiendo nuestra antigua habla, conservada tan solo al presente por mallorquines y catalanes. Y ahora que esto miento, en Alcoi tiene V. un admirador que á las veces nos manda á preguntar por el significado de palabras mallorquinas de sus Contarelles.

Las fiestas pasadas las pasamos tan solo así, así; la tia Magdalena tuvo unas calenturas que algun tanto nos llegaron á preocupar, mas al presente está ya bien a. D. G. y comienza á salir, si bien tarde, de casa.

Por aquí, nada de nuevo; parece que en Cataluña se han roto las relaciones entre unos y otros solidarios; aquí, creo, no han llegado á anudarse; faltan inteligencias y entre tanto otros nos azotan y hacen su agosto, aunque estemos en Enero.

Todos, todos, saludamos cariñosamente á V. y respetuosamente al Sr. Obispo cuyo pastoral anillo besamos. Ya sabe V. lo mucho que le aprecia y recuerda su afmo. a.º at.º S. S. q. s. m. b.

El Conde de Rótova

24.08.1916, la Uixola

[Rotova]

[contestada 15 setembre 1916]

+

Uixola, Alcoi, 24 Agosto 1916.

M. I. Sr. D. Antonio Alcover,
Vicario Capitulat de la Diócesis de Mallorca

Gracias mil, muy Sr. mio y amigo respetado, por su cariñosa felicitación con motivo del dia de mi Santo que, a. D. G., se pasó bien en esta finca, de V. no desconocida, y acompañado de todos los míos, incluso los de esa, escepción tan solo hecha de mi hijo Juan.

Por fin y definitivamente se ha fijado para el dia 1º de Octubre próximo la fecha para la Consagración del Illmo. Sr. Obispo preconizado para esa Diócesis⁶³, de lo que supongo ya enterado á V., habiendonos muy mucho alegrado de este aplazamiento la madrina, Excma. Sra. Marquesa de Montortal y yo, habiendo por nuestra parte contribuido al mismo, pues

⁶³ Es refereix a Rigobert Domènech. Joaquim Rovira va ser el seu padrí en aquest acte.

nos há permitido, sobre todo á mi, pasar una temporada en el campo antes de ir á pasar otra luego á esa deliciosa y querida Isla, si Dios quiera y circunstancias no lo impiden.

Por la suya me entero desea V. descansar de tantos disgustos y trabajos anejos á los Cargos, que más bien debieran llamarse cargas, que son inherentes á los que mandan y que les llevan aparejadas gran número de sinsabores, ya que nunca se pueda dar gusto á todos.

Los amigos de V. de aquí le recuerdan con gusto, y tanto D. Tomàs, como D. Rafael Cantó y demás me encargan le salude respetuosa y cariñosamente: á ellos me uno yo con todos los míos, contando nos veremos á no mucho tardar, y tal vez antes en Valencia.

Quedo de V. affmo. a. atto. S. S. q. l. b. l. m.

El Conde de Rótova

05.10.1916, València

[Contestada 7 octubre, 916]

[Rótova]

+

Valencia 5 Octubre, 1916.

M. I. Sr. D. Antonio M. Alcover,
Vicario Capitular de Mallorca.

Muy mucho hemos sentido el Illtmo. Sr. Obispo y yo el que ocupaciones ineludibles le hayan impedido asistir á la Consagración de su Obispo.

Ya se habrá V. enterado, muy Sr. mio y amigo respetado, de la solemnidad que revistió, y que todo salió en bien, a Dios gracias. Según me telegrafía el Señor desde Alcoi fué allí también entusiasta y grandioso el recibimiento que ayer le dispensaron, y el próximo jueves 12 corriente cuenta salir para esa su Diócesis. Nosotros no podremos ahora acompañarle, pues algunos asuntos me retienen, bien á pesar mió, algunos dias más por aquí. Creo que el Señor tendrá que volver en Noviembre por aquí, á fin de hacer la visita á Madrid, y cuento que para esa fecha poder D. m. ir á esa, y dejandolo todo aquí arreglado, poder estar ahí una temporadita.

Creo que tiene, según le oí decir, algunos compromisos de coches para su llegada á esa, y con el fin de quedar bien con todos, convendría el que V. como á cosa suya, dispusiese el que entrase con su coche propio, ó sea con el automóvil de Palacio que el Sr. Campins, e. p. d. dejó á la Mitra.

Nada le digo de los detalles de la Consagración, etc., etc. pues la Prensa ya, más ó menos exactamente los há publicado.

Con todos los suyos saluda respetuosamente á V. y l. b. l. m.

El Conde de Rótova.

28.07.1918, Palma de Mallorca

P. D.: Si V. cuenta espresarse en castellano, que de nada sirva mi última advertencia

Palma. Mallorca 28 Julio 1918

M. I. Sr. D. Antonio Alcover, Canónigo

Muy mucho me complació, muy Sr. mio y amigo, la postal en que me relata su feliz expedición⁶⁴ y buena acogida, cual V. se merece y yo esperaba, sobre todo por parte de los míos: Así mismo el que haya sido nombrado mantenedor de los Juegos florales; Y, si no fuese indiscreción por parte mía, me atrevería á indicarle que, despreciando quisquillosidades, se inspirara en grande Alteza de miras, evitando el que algunos interpretasen en sus frases represalias, etc. y no acentuando la nota regionalista, á que mis paisanos no están acostumbrados, espresandose en el idioma más dúctil y agradable de sus compatriotas y los míos: Y, perdóneme estas advertencias hijas del aprecio que le tenemos saludándole en nombre de los míos, quedando suyo afmo. a.º q. b. s. m.

El C[onde] de Rótova

ROVIRA ORLANDIS, RAMON⁶⁵

14.05.1919, València

[Contestada 17 maig]

[Rótova]

+

Valencia 14 Maig, 1919.

Rd. Antonio M. Alcover

Amic distingit i coral: Trapat per la seua grata 12 del corrent no tinc mes que demostrarli la meua complacència per els exits tan merescuts com desitxats per tots els vertaders amic[s] de la nostra Llengua es una verdadera honra per tots els que l'han acullit tan benevolament y especialmente pera el Señor que ha demostrat en lo seu benevol aculliment una carividència gran, el cual 's coloca de un salt al front d'una obra tan gran i meritoria, que sens ducte al front de un vertader moviment de regeneració de la verdadera reacció regionalista espanyola. En pot ben creurer, les seus noves m'han omplit lo cor de gran alegria i mes que res per la victoria personal, el gran triumf que li suposa el haber conduit una obra tan splendida lluny dels acaparadors de la lliga que en sos deliris insans habien raptergat a creures que sols ells els de Barcelona eren els unics portadors del moviment llinguistics, oblidant lo molt que deuen a Mosen Alcover.

Be sap aon es caseu, l'esper Na Milagro i els atlots li envien comandacions agrainli les seus.

Son de cor afectissim

Lo Baró d'Antella

⁶⁴ Fa esment a l'excursió valenciana de 1918. A la ciutat de València Alcover va ser nomenat mantenedor dels Jocs Florals.

⁶⁵ Fill de Joaquim Rovira.

SEGURA DOMÈNECH, TOMÀS

31.07.1901, Alcoi

Sr. D. Antoni M. Alcover

Palma

Alcoi 31 de Choliol de 1901.

Respectable y sempre volgut Senyor meu: No ya en el món prova mes grant de afecte capa una persona que el record en la ausencia, cuant una persona apresia al atra no la olvida, se enrecorda, pareix que desicha vorela, y el cór li recorda de cuan en cuan, els amichs del seu agrado. Assó no te preu, però aném a la nostra - fa uns dies vaig resibir tres tomos de cuentos Mallorquins, els quals dedica voste a este pintat de pigota, el goix que vaix tindre, no se el por figurar. de poc em salten els chimòlls, encara em fan cuscanelles els dits polses dels peus.

La meua dona eu sabé enseguida, al barbér llisco, aquell dels cuentos liu vaix dir y ya li vaix contar, el de matinár y anár á misa y el de Chuanet y els seus criats, y per mes que cada volta, cuan vaix á afaitarme se enrecordem de Vosté, estich convensut de que lo que Vosté a fét es de molt recort y té molt mes merit ¿com pues correspondreli á tan gran obsequi del que no mereix ni ses millonesimes? pues no se com. donarli les gracias sera poc, perque Voste es quedará chelat, dient, asó es de caixó. -enviarle un altre llibre, asó esta mes máll perque este cap es molt dur para inventar llibres, y pensa que pensa no se ni que dir ni que fer. -pos bueno, vaix á contar el cuento del Retór, el Ama y la cotorra.

Asó va una volta y hera un Señor Rector que vivia en un poblét chicotét de sobre sent sincuanta veins. un Pare hera viudo, li va donar carrera al fill y va gastár la mitad de lo que tenia. De familia no tenia mes que á este chic y una chica machór. -de finques tenia unes ortetes, una viñeta, un olivaret y un tros de lloma, el fill acabá la carrera y el destinaren de Retór al mateix poble de que hera, entre la pága que no la vea, y mises que no lin donaven la fam la guera tret á ballár si no fora per que son Pare li anava donant y perque vivien chuns. en el poblét els volien molt pues hera una família modelo.

El Pare sanava fent vell y el únich divertiment que tenie hera parlar en una cotorra ya vella que va portar en un viache que va fer sen soldat á América. la cotorra sabia lo que pasava en la casa y tot ó charrava, y si no vols que eu sapia el poble que no eu sapia la cotorra.

faltá el Páre y deixá als fills les terretes, la casa que vivien y la cotorreta. el Señor Retó y la chermana determinaren seguir chuns pero com en el poble estaven tan póbres y veyen la nesidad del Señor Retór el ausiliaven compranli á la menuda les collitetes que fea en les terretes.

-el Señor Retor venia el blat y panis á barselletes y el vi á michetes. un añ es retardá á vendre el vi y se li va fer agre. la chermana li diu al Retor, chico venem pronte el vi que es fa agre. la cotorra ó va sentir. donen dita al poble y enseguida tots á comprar vi á casa el Señor Retor. la cotorra es va posar dant la porta del carrer, la chermana del Retór estava

ocupada en les seues faenes, en asó aplega uno y diu, una micheta de vi, y la cotorra contésta, está agre; va un altre, micha cuarta de vi, y respon la cotorra esta agre, y aixina anava anterantlos á tots. -El Retor va a casa y li diu à la chermana ¿que es ven molt vi, y contestá chens; ningú a vengut: al dia siguient pasá lo mateix; aquell dia un riquet del poble avia mort una ovella y li envia dos chulles al Seño Retor; la chermana estava rostinles cuan sent que diu una dona, micha cuarta de vi, y respon la cotorra, esta agre. -de quin modo es va enfadar que pilla una caña y comensa á cañades en la cotorra; el pobre animalet al vores cuent sen fuix caba el sellér de la lleña y es pósa á un raconét damunt de les cuetes: mentres tant el gat es va fer en una chulla. púcha lama y sancontra el gat menchense la chulla, agárra la granera y topada, asi bac allá, li atira unes cuantes granerades. el gat al vores perdud arrea cametes al sellér de la lleña. el gat fochin es clava baix la lleña y la cotorra que encara estava cuenta, al vore aquell tropell, li diu al gat ¡che, que tu també as dir que está agre! -al dia siguient tots compraven ya vi y cuento contat ya sa cabat. pareix mentirà pero es veritat.

Despues del el cuento y antes també, li done les mes cumplides gracias per tan bon record com no em mereix y sap Voste que en te sempre en ascorfa y molla á la seua disposició.

Resibixca la espresió de afecte de este servidor com de la meua Muller y familia y si en algo puch servirlo no pose inconvenient en manár al seu afectísim segur servidor que sa ma besa

Tomás Segura

VICEDO SANFELIPE, REMIGI

03.03.1902, Ibi

+

[Contestada 22 Mars 902]

Sr. D. Chusep [sic] M. Alcover Pbr.
Palma

Molt señor meu y de tota la mehua consideració, fá ya prou temps vach llechir no recorde bé en quina publicació el proyecte, per totes bandes lau[da]ble, amic, de publicar un diccionari de la llengua Catalana lo mes complet possible y que voste era el anima de asunt de tant interes y tanta utilitat.

Res havia sabut ya hasta que per el correo vach resibir el primer numero del “Bolletí”, que, cregam, en vá omplir de alegria y satisfascio.

Com ni la “Lletra de Convit” ni res mes qu’els tres numeros publicats del referit “Bolletí” he vist apresiaria en marcara en que puc ser util, com y de quina manera, ya que no vullc ser dels que de ma de mestre vosté dibuixa.

No crech estará de mes advertirli que escric com es parla per asi el valensià y que el poble ahont residixc té als seus peus una vega ahon hi ha set ó uit, casi tots colindant en la Manxa baixa que es ahon deixa de parlarse el valensia: tambe tinch gust en manifestarli

que un señor abogat y propietari que li dihuen D. José Pérez, de esta, es mol entusiaste de la llengua y podria ser una bona achuda.

No estaria de mes, es posara en comunicació en un atre señor mol lloit y abogat tambe de Jijona, Don José de Scals⁶⁶ que té molt má pera entrar en el archiu del referit poble que á siensia sarta, conté choyes inestimables.

Pregue á Deu li conserve el entusiasme y tinc per honros ser de voste humil servidor y capellá

Remigi Vicedo Pbre.

IBI (Alacant) 3-3-902

01.12.1902, Ibi

+

[Contestada 16 de setembre]

M. I. S. D. Antoni M. Alcover

Mol señor meu y de tota la meua consideració, estrañaria que despres de tant de temps que vosté ha estat per así, no li hacha escrit, ni donanli conte de treballs, ni siquiera donant fe de vida, cosa que te fasil explicació cuant sapia de lo segon que entre paraules y modismes tots ells seggons en caba dosens y mes de mil papeletes de lo que voste señalá com à tasca.

Hara una cosa particular, he mampres la Antropologia, siensia moderna en la asepsio que hui li donen y com en ella ya moltes coses no hortodoxes v. gr. en les definicions ¿que tinc que fer, posarles totes dien de qui son ó que? Y aso que que dic es solament perque com el diccionari es tan complet que segons la lletra de convit abarca tot, voldria saber si es suficient dir, axo per exemple ó dir a, o bé y deixar a cada ú en son modo de pensar, per que cones que no encara no son dit la ultima paraula.

Del bolleti del mes de Mach men han enviat tres faltanme el del mes de Septiembre. Jo lin envie uno pera que voste man vie latre que en falta y tendre la coleccio completa. Suppose que els llibrets que san porta dasi li hauran servit de algo, almenos pera coneixer les costums y modos de dir de estes serres; si li en fa falta algún dels que voste sap que yo tinc no te mes que diro.

En mol de gust i encomaname á les seues oracions soc afm. servidor.

⁶⁶ És anomenat en el Dietari referent a l'excursió de 1902 a terres valencianes: "A Xixona no hi conexia ningú mes que D. Josep M. De Scals, y just de nom, per haverlome proposat per corresponsal del Diccionari el R. Vicedo, Vicari d'Ibi. Vaig demanar d'ell, y me digueren qu'era una gran persona, de l'antiga aristocracia, riquíssima, instruïda de bona part ferm y tradicionalista. Efectivament me resultá tot axò y mes encara, com m'hi vaig esser presentat y parlárem de prop. Quedárem amichs corals, lo metex que amb el Sr. Rector, simpátich de tot y ben agradable, lo metex qu'els altres capellans y un germá y un oncle del Sr. De Scals. Ells me enteraren de l'estat de la nostra llengua á Xixona, y se varen demostrar prontes a prendre part en la tasca lexicogràfica." (*Dietari*, "Impresions de viatge, per Mossen Antoni M. Alcover, pvre. Vicari General de Mallorca. Folletí del Diario de Mallorca. Palma de Mallorca. Estampa de Sanjuan, germans. 1912", pàg. 252). Només té una carta en l'*Epistolari*, datada l'1 de febrer de 1915 a València, en què informa sobre la pronunciació de la paraula *canvi* a Xixona i trau comptes de la subscripció al *Bolletí*.

Remigi Vicedo Pbre.

IBI 1.12.02

10.07.1903, Ibi

+

[Contestada 22 juliol]

Sr. D. Antoni M. Alcover Pbre.

Molt señor meu y de tot el meu respecte, ni sé ya el temps que fá, que no he rebut notisies de vostè, ni menos del "Diccionari"; perque el "Bolletí", de qui podria recollirles, no vé per asi desde Abril ultim.

Pense que la defensa anunciada estará tocant, sino ha tocat ya al fi y seria de gran gust el tindrela.

Per conducte de un aigüader de ésta, que chela en eixa, li he enviat sis pesetes, import de dos anys de suscripcio de Don Chusep Perez y el corrent meu: supose que les harà rebudes. Els treballs del Diccionari, els he tengut un poc adormits, perque havent eixit à concurs y no sent molt llarc, que digam, he tengut que prepararme; ademes un treballet que tinc pendent m'ha chuplat no poc de temps.

Conserves bé y reforsant el meu afecte[,] estimasio y respecte á la persona de vostè te molt de gust en ser el mes senzill servidor y capellà

Remigi Vicedo Pbre.

IBI 10.7.03

04.12.1904, Ibi

[Contestada 14 janer]

+

resialles

Sr. D. Antoni M. Alcover Pbre.

Molt señor meu, fá ya molt temps que desichava escriureli, pero el N. Señor sen ha recordat de mi, teninme sinc mesos en el llit malalt y no poques resialles les que encara arrastre, demodo que no per voluntat sino per forsa he deixat de fero.

A una dona de esta que viu en eixa li vaig donar el import de la suscripcio al "Bolletí"; crech que estaré llest: el de D. Chusep [Pérez]. Pero com no está asi ya li eu diré en quant vinga.

De sedules estic molt atrasat pues molt de lo que tenia ordenat y fet ó sia perdut ó está entremesclar entre papers. Deu provirá que tornaré á la faena.

Cuides molt, pues per lo que llisc en els Bolletins la faena que fá es molta y profitosa: mane com vullga á uno des mes entusiastes de la seua gran obra afm ss y de.

Remigi Vicedo Pbre.

IBI (Alacant) 4-XII-04

17.06.1905, Ibi

[Contestada 6 junio]

+

M. I. Sr. Dr. D. Antoni M. Alcover

Molt Señor meu y amic, ya fá temps, vaig rebre una tarcheta postal, en la que em preguntava si la paraula “resialles” volia dir “consecuencies, coa de una malaltia” y efectivament aixó es, ó al menos en eixe sentit la tenen no solament en Alcoi, sino tambe en la ribera de València, ahon he tengut ocasio de oirla á persones que per la edad son respectables i dignes de autoridad.

No se si vostè s’haurà cregut que yo m’havia mort, ò lo que puga ser, lo sert es qu’el Bolletí desde el mes de Febrer que no ha vengut. Podia ser que no l’hagueren enviat i entonses no sé com havia de vindre. Molt malal si qu’he estat, pero gracies à Deu encara respire y tinc animos pera mampendre de nou la faena de les papeletes.

Don Chusep Perez, el atre suscriptor de ésta, es diputat y no li veem el nas per asi, casi may; pero es segur que éste estiu vinga y entonses li faré pagar lo que deu de suscripsio: la d’enguañ meua ya li enviaré.

Hec llechit que l’han fet canonche. El nostre Señor qu’el fasa un sant y que vixca mols añs, pera cantarli cansons que es el prinsipal ofisi dels canonches.

Escriu arrapa y fuch de modo que hasta l’atra afmo.

Remigi Vicedo Pbre.

IBI 17-VI-05

09.08.1905, Ibi

[Contestada 19 agost.]

Remigio Vicedo

Presbítero Ibi 9-VIII-05

Sr. D. Antoni M. Alcover

Molt señor meu y amic, air li vaig donar á la mateixa dona del añ pasat sis pesetes, que son dos, de la suscripsio meua y quatre de D. Chusep Perez.

En pregunta vosté ¿com van les sedules? y no tinc cap inconvenient en contestarli clar y ras, que es lo que hé fet y pense de elles.

Quisa no s’enrecorde ya, que degut a les mehues afisions, á les siensies naturals, vaig elechir com á tasca la Antropologia y para cumplir sino bé del tot, al menos hasta ahon alcanzaren les mehues forses, vaig comptar algunes obres no sols españoles sino també estrangeres y en esta faena estava cuant vaig llechir en el “Bolletí” que unes sosietats molt respectables de Barcelona s’avien encarregat de la mateixa faena.

Com es tracta de obres purament científiques en les quals no pot haver variació en les paraules, i res pot posarlos de nou, ni res llevarlos de vell, vaig pensar que era inutil lo meu,

pues á la meua insignificansia s'unix el que may será el treball individual com el de una ó mes corporacions sabies y competens.

No per això he desmayat y en seguida vaig m'ampendre la [il·legible] de noms del llenguatge vivent per estes montañes y ya tinc una llibreta y micha plena de noms y diccions tal com así es pronunsien y á ells m'atenc pa escriure notara y vorá en la present.

Aso es lo que he fet, voste mane y dispongo del seu afm s s y amic

Remigio Vicedo Pbro.

28.08.1906, Alcoi

[Targeta postal]

[presa nota, Contestada 16 de setembre]

Sr. D. Antoni M. Alcover

Molt señor meu y amic, de hui en avant fasa el favor de enviar el Bolletí no à l'ibi, com hasta hara la enviat, sino á Alcoi ahon li oferire la casa, en el carrer den Nicolau, numero 10, 2.º.

Tambe voldria que en suscriguera al congres el import tant del Bolletí del present añ com la cuota de congresiste, ya li en enviaré per el giro mutuo.

Son afm. s. s. l. y amich

Remigi Vicedo

Alcoi 28-VIII-06

Al Sr. Dr. D. Antonio M. Alcover Pbro.

Calle de Serra – 13

Palma de Mallorca

21.10.1906, Alcoi

[Contestada 18 octubre]

Remigio Vicedo

Presbítero

Sr. D. Antoni M. Alcover Pre.

Molt señor y amic, en tod el cor y en tota l'anima el felisite per el exit asombros del primer congres de la nostra llengua y el felisite a voste, porque no á atre es deu resultat tan digne de estima y de tindres en conte pa lo que te que vindre. El Señor li done vida y salut y li conserve les ganas de treballar.

Chuntament en la que tinc entre mans, li envie un retall de un periodic, pa que se entere de algo que no li fara sobra, el menos pa riures un rato.

Jo no he deixat la tasca de arreplegar paraules y ya en tin dos llibretes plenes, pero voldria que fera el favor de donarli la llista que yo li enviare a algun seminarista desocupat y ell que fassa les papeletes, pues yo tinch molta faena y no puc acudir á tot. Tambe tinc

arreplegats no pochs consells y sentencies de estos terrenos, que cuant vullga tod avant anirá.

Así aunque pareis raro, ya una bona colla de amics de voste y de les seues obres, que si be no son capasos de fer algo per el dictionari [sic], son ben patriotes y alcoyans hasta la sola de les sabates, vol dir que no solten una paraula en castella aixi els aforilen.

Li suplique que no deixi de enviarme tod cuant hachen parlat y escrit en el Congres, que es cosa que en desiche.

Apresiaría que m'avisara dels resibets del bolleti y yo faria per cobrar el de Don Chusep Percer de Ibi y despues feré pago de tod.

Repeteix la felicitació y soc com sempre el seu amich y admirador

Remigi Vicedo Pre.

Alcoi 21-X-06

s/c S. Nicolàs, 50, 2º

Calle de Serra – 13

Palma de Mallorca